

ความขัดแย้งทางการเมืองของไทย...
ข้ามไปให้พ้นพลวัตภายใน

รศ.ดร. กุลลดา เกษบุญชู ไม้ด
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถา 14 ตุลา ประจำปี 2552
ณ ห้องประชุม 14 ตุลา มุขนิธิ 14 ตุลา
วันพุธที่ 14 ตุลาคม 2552

ความขัดแย้งทางการเมืองของไทย... ข้ามไปให้พ้นพลวัตภายใน

รศ.ดร. กุลลดา เกษบุญชู มีด
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ 978-974-235-390-2

กองบรรณาธิการ	สมิทธิ์ ถนอมศาสนะ ปฤถา เทพนรินทร์ เศรษฐวัฒน์ สุรินทร์คำ ณัฐพรเดช เตชะบรรณะปัญญา
จัดพิมพ์โดย	มูลนิธิ 14 ตุลา เลขที่ 14/16 ถนนราชดำเนินกลาง แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200 โทรศัพท์ 0 2622 1014-5 โทรสาร 0 2622 1016 อีเมล oct14_f@hotmail.com
พิมพ์ครั้งแรก	ตุลาคม 2552
จำนวนพิมพ์	2,000 เล่ม
ปก/รูปเล่ม	วัฒนธรรม สัวร์ตานานนท์
พิมพ์ที่	บริษัท ที คิว พี จำกัด

เนื้อหาของปาฐกถาเป็นความคิดเห็นอิสระของผู้เขียน
มูลนิธิ 14 ตุลา ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป
ผู้ประสงค์จะนำข้อความใดๆ ไปพิมพ์เผยแพร่
ต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนก่อน ยกเว้นเพื่อการศึกษาอ้างอิงทางวิชาการ

ในความกลัว มีความกล้า
คลื่นมหาประชาได้ปรากฏ
ดำเนินเดินนำงามงด
กำหนดกำเนิดเกิดมี

ตำนานตำนานนอกรัฐ
โศกขัดขี้หลักศักดิ์ศรี
เส้นทางสร้างทอสรีย
ยากเย็นยังมีเรือแวง

กบไฟตุลาค่าพัน
ฟ้าพันครรสองส่องแสง
บทเรียนลึกล้ำสำแดง
พลังแกร่งอหิงสาประชาศัย

จิระนันท์ พิตรปรีชา
ตุลาคม 2548

มูลนิธิ 14 ตุลา

กระทรวงมหาดไทยออกใบอนุญาตให้ เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2533

เลขทะเบียนลำดับที่ 4650

วัตถุประสงค์

1. ร่วมดำเนินการจัดสร้างอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาคม 2516 และร่วมในการดำเนินกิจการของอนุสรณ์สถานฯ
2. ส่งเสริมให้ความสนับสนุนการศึกษา ค้นคว้า และเผยแพร่ด้านประชาธิปไตยและการพัฒนา
3. จัดกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย
4. ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่อุทิศตนเพื่อการเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตย
5. ร่วมมือและประสานงานกับองค์กรหรือหน่วยงานที่มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกัน มูลนิธิจะไม่ดำเนินการใดๆ ที่เป็นการแสวงหาอำนาจหรือประโยชน์ทางการเมือง การผูกไปทางการเมืองหรือการสนับสนุนพรรคการเมืองหนึ่งพรรคการเมืองใดโดยเฉพาะ
6. ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์หรือร่วมมือกับองค์การการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์

รายชื่อคณะกรรมการ

1. นพ. วิชัย โชควิวัฒน์	ประธานกรรมการ
2. นายสุชาติ ยิ้มประเสริฐ	รองประธานกรรมการ
3. นายบุญแทน ต้นสุเทพวิรังศ์	กรรมการ
4. นายพิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต	กรรมการ
5. นายเมธา มาสขาว	กรรมการ
6. นางสุรัสวดี หุ่นพยนต์	กรรมการและற்றுณิก
7. นายประสาร มฤคพิทักษ์	กรรมการและเลขานุการ

เจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานมูลนิธิ 14 ตุลา

1. นายเมธา มาสขาว	รักษาการผู้จัดการมูลนิธิ 14 ตุลา
2. นายเศรษฐวัฒน์ สุรินทร์คำ	เจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานมูลนิธิ 14 ตุลา
3. นายปฤณ เทพนรินทร์	เจ้าหน้าที่รณรงค์และเผยแพร่
4. นายสมิทธิ์ ถนอมศาสนะ	เจ้าหน้าที่ศูนย์ข้อมูล 14 ตุลา
5. นางสาวอด โปธิ์หิรัญ	แม่บ้าน

ความเป็นมาของโครงการ

มูลนิธิ 14 ตุลา ริเริ่มโครงการปาฐกถา 14 ตุลา ขึ้นเป็นครั้งแรกในปี 2545 เพื่อให้เป็นงานประจำปีของมูลนิธิอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งหวังจะให้ป็นงานวิชาการที่มีลักษณะเป็นการเคลื่อนไหวทางความคิดและส่งผลกระทบต่อสังคมการเมืองไทย

ปาฐกถา 14 ตุลา ประจำปี 2552 จัดขึ้นเป็นปีที่ 8 โดยกระบวนการเตรียมงานแตกต่างจากปีก่อนหน้า ที่เคยเริ่มจากการประชุมของคณะกรรมการกิจกรรมวิชาการ เพื่อพิจารณาหาบทามและแต่งตั้งกรรมการสรรหาปาฐกถา และมีการประชุมคณะกรรมการฯ พร้อมกับกรรมการสรรหาฯ ทุกคน เพื่อวางหลักเกณฑ์ วัตถุประสงค์ เป้าหมายของโครงการ ตลอดจนพิจารณาสรรหาและหาบทามบุคคลผู้สมควรได้รับการเสนอชื่อเป็นปาฐกถาประจำปี สำหรับปีนี้ กระบวนการสรรหาทั้งหมดดำเนินการโดยคณะกรรมการมูลนิธิ โดยมีเจ้าหน้าที่สำนักงานมูลนิธิดูแลจัดทำหนังสือประกอบงานและร่วมดำเนินการจัดงานปาฐกถาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

โดยทั่วไปเกณฑ์ในการสรรหาปาฐกถาประจำปีมักจะอ้างอิงแนวทางของคณะกรรมการสรรหาปาฐกถาในการจัดงานจัดงานปีแรก คือ ปาฐกถาจำเป็นต้องเป็นบุคคลที่มีบทบาทและสถานภาพทางสังคมในการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน สามารถแสดงความคิดเห็นเชิงวิชาการในการวิเคราะห์ปัญหาที่เร่งด่วนสำคัญของประเทศชาติที่ถูกละเลยมองข้าม ซึ่งคนไทยทั้งชาติรวมทั้งรัฐบาลควรจะต้องใส่ใจและระดมพลังในการแก้ไข ตลอดจนชี้แนะทางออกหรือแนวทางในการแก้ไขในระดับนโยบายและโครงสร้าง

คำกล่าวรายงาน และแนะนำปาฐก

โดย ผศ.ดร. ประภาส ปิ่นตบแต่ง
ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดูเหมือนว่าการศึกษารัฐศาสตร์ไทยที่มีการแบ่งภาควิชาและการแบ่งสาขาวิชาออกเป็นสาขาต่างๆ อย่างชัดเจนนั้น ทำให้นิสิตและนักศึกษาเกิดความยากในการเชื่อมโยงระหว่างสาขาวิชาต่างๆ ในการอธิบายเหตุการณ์หนึ่งๆ หรือแม้แต่ตัวของอาจารย์ผู้สอนเองก็ตีที่แบ่งแยกการศึกษาออกจากกันราวกับว่าเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นไม่มีความเชื่อมโยงกันอย่างมีนัยสำคัญ

แต่ในความแบ่งแยกของสาขาวิชาดังกล่าวก็ยังมีอาจารย์ผู้หนึ่งที่ทำให้ความสนใจในการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างตัวแสดงและพลังทางสังคมทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย อาจารย์ท่านดังกล่าว คือ รศ.ดร.กุลลดา เกษบุญชู มีดี อาจารย์ประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาจารย์กุลลดาเป็นอาจารย์อาวุโสประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์ให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อพลังทุนนิยมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรัฐตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เช่นการก่อตัวของรัฐในยุโรปและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โครงสร้างโลก ระบบทุนนิยมโลกที่ทำงานในที่ต่างๆ และประเด็นที่นักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศน้อยคนนักจะให้ความสนใจ คือ ลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism) จากจุดนี้จะเห็นได้ว่าความเชี่ยวชาญของอาจารย์มีความหลากหลายจนกล่าวได้ว่างานวิชาการของอาจารย์ใช้การศึกษาแบบสหวิทยาการ หรือบ้างก็เรียกว่าบูรณาการ (Interdisciplinary) คือ ใช้ทั้งประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และรัฐศาสตร์ ในการศึกษาเพื่อหา

คำอธิบายเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งในประเทศไทย ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และระดับโลก

นอกจากนี้ ไม่เพียงแต่ความสนใจที่หลากหลายของอาจารย์เท่านั้น วิธีการศึกษาของอาจารย์ก็ยังมีที่น่าสนใจ เพราะอาจารย์เป็นผู้มีวิธีการศึกษาที่ไม่พยายามเริ่มต้นคิดจากทฤษฎีหรือกรอบความคิด แต่อาจารย์เริ่มลงมือค้นคว้าเอกสารต่างๆ จากเอกสารขั้นต้นในหोजดหมายเหตุในประเทศ ไทย อเมริกา และอังกฤษ ศึกษาหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องต่างๆ จนสามารถวิเคราะห์ สร้างคำอธิบายและทฤษฎีต่อการเปลี่ยนแปลงหรือเหตุการณ์นั้น ส่งผลให้งานวิจัยของอาจารย์มีทั้งข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์ จากหोजดหมายเหตุกับกรอบความคิด ทฤษฎีที่ตกผลึกเพราะผ่านการวิเคราะห์จากข้อมูลแล้ว งานของอาจารย์จึงเป็นงานวิชาการที่มีคุณภาพอย่างเด่นชัด

ตัวอย่างงานวิชาการของอาจารย์ที่มีความโดดเด่นและได้รับการยอมรับระดับโลก และผมได้มีโอกาสอ่านงานวิทยานิพนธ์ของอาจารย์ที่เสนอต่อ School of Oriental and African Studies (SOAS) ณ ประเทศอังกฤษ ที่มีชื่อว่า “The Rise and Decline of Thai Absolutism” ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ออกมาแล้วถึงสามครั้ง โดยสำนักพิมพ์ Routledge งานชิ้นนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของการทำงานทางวิชาการของอาจารย์ที่มีข้อถกเถียงและการตกผลึกทางความคิดมานาน งานชิ้นดังกล่าวโดดเด่นแตกต่างไปจากนักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศคนอื่นๆ ในประเทศไทย ซึ่งแม้งานวิชาการดังกล่าวจะมีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของ อาจารย์ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล และอาจารย์ไชยันต์ รัชชกุล ในประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงของรัฐ (State Formation) แต่งานของอาจารย์ก็มีความแตกต่างออกไปตรงที่มีการเสนอข้อมูลเชิงประจักษ์จากหोजดหมายเหตุ

ประกอบกับข้อถกเถียงของอาจารย์จนทำให้งานวิจัยของอาจารย์มีน้ำหนัก และประเด็นที่ชัดเจน

ดังที่ได้เสนอมานั้น จะเห็นได้ว่าอาจารย์เป็นนักวิชาการที่ไม่สามารถ ระบุลงไปได้ชัดเจนว่าจะจัดอาจารย์อยู่ในภาควิชาหรือคณะใด เพราะมีงาน วิจัยของอาจารย์ที่อธิบายการเมืองการปกครองไทย ซึ่งน่าจะทำให้อาจารย์ อยู่ในภาควิชาการปกครอง แต่อาจารย์ก็อธิบายผ่านการทำงานของระบบ ทุนนิยมโลกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงและการก่อตัวของรัฐไทย ซึ่งเป็น แนวทางของสายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสวิพากษ์

จากที่กล่าวมาเราจะเห็นได้ว่าความสนใจและความเชี่ยวชาญของ อาจารย์ไม่สามารถจัดอยู่ในสาขาวิชาใดได้อย่างเด่นชัด อาจารย์ทำงานใน หอจดหมายเหตุเหมือนนักประวัติศาสตร์ ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง เหมือนนักเศรษฐศาสตร์ อธิบายการเมืองไทยแบบนักรัฐศาสตร์ในสาย การเมืองการปกครอง และศึกษาโครงสร้างโลกแบบสายความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ เราจึงไม่สามารถจับอาจารย์ใส่กล่องหรือวางอาจารย์ใน สายสาขาวิชาใดได้อย่างลงตัว แต่เพราะความไม่สามารถจัดวางอาจารย์ลงที่ใด ได้นี้เอง กลับส่งเสริมและตอกย้ำความสามารถทางวิชาการที่มีความรู้และ ความสามารถประยุกต์เพื่ออธิบายเหตุการณ์ได้อย่างมีตรรกะและสร้างเป็น องค์ความรู้ใหม่ให้กับแวดวงการศึกษาสายสังคมศาสตร์ของประเทศไทยที่ ส่วนใหญ่ยังวนเวียนอยู่ในวังวนเดิมๆ

งานที่อาจารย์กำลังค้นคว้าอยู่ คือ การศึกษาบทบาทของไทยในลัทธิ เสรีนิยมใหม่ การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและการเมืองไทยสมัยใหม่ การอธิบาย วิฤติเศรษฐกิจไทย เศรษฐกิจการเมืองมาเลเซีย บทบาทสหรัฐอเมริกาและ ทุนนิยมระดับโลก ดังนั้น แนวทางการศึกษาของอาจารย์เป็นแนวทางหนึ่งที่จะ ก่อให้เกิดคุณูปการต่อการศึกษาสายสังคมศาสตร์ในวงวิชาการไทยต่อไป

จากนี้ไปเราจะได้มีโอกาสฟังปาฐกถาจากอาจารย์กุลลดา ปาฐกถานี้ มาจากงานวิจัยของอาจารย์ที่มีชื่อว่า “การเมืองไทยในยุคศตวรรษที่-ถนอม ภายใต้อิทธิพลอำนาจโลก” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากทุนปริทัศน์ พนมยงค์ มูลนิธิ 50 ปี ธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2550 ความน่าสนใจ ของงานในวันนี้จึงเป็นเรื่องที่เราจะได้ฟังคำอธิบายการเมืองไทย จากสายตา ของนักรัฐศาสตร์ด้านการเมืองระหว่างประเทศ ผู้ใช้แนววิเคราะห์แบบ เศรษฐศาสตร์การเมือง และทำการวิจัยแบบนักประวัติศาสตร์

ความขัดแย้งทางการเมืองของไทย...
ข้ามไปให้พ้นพลวัตภายใน

รศ.ดร. กุลลดา เกษบุญชู มีดี
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถา 14 ตุลา ประจำปี 2552
ณ ห้องประชุม 14 ตุลา มูลนิธิ 14 ตุลา
วันพุธที่ 14 ตุลาคม 2552

คำนำ

งานวิจัยนี้เสนอว่า การที่จะเข้าใจความขัดแย้งในสังคมไทยสมัยใหม่ มีความจำเป็นที่จะต้องนำเอาบริบทโครงสร้างอำนาจโลกเข้ามาพิจารณาด้วย ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา สหรัฐอเมริกาคือศูนย์กลางของระบบทุนนิยมโลกที่ขึ้นมาแทนที่อังกฤษที่เคยเป็นศูนย์กลางมาก่อนในศตวรรษที่ 19 ในปัจจุบันนักวิชาการจำนวนมากขึ้นได้เริ่มมองเห็นความเป็นจักรวรรดิของสหรัฐฯ แต่การโต้เถียงอยู่ที่ว่าสหรัฐฯ เพิ่งขึ้นมาเป็นจักรวรรดิภายใต้รัฐบาลบุช หรือเป็นมานานแล้ว ผู้วิจัยเลือกที่จะมองว่าสหรัฐฯ เป็นจักรวรรดิมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 เป็นอย่างน้อย¹ ดังนั้นการทำความเข้าใจกับเหตุการณ์ 14 ตุลา ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเมืองไทย จะต้องนำเอาบทบาทของสหรัฐฯ มาร่วมพิจารณาด้วย

---

* รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

¹ Jim Glassman, "The New Imperialism? On Continuity and Change in US Foreign Policy," *Environment and Planning A* 37 (2005): 1527-1544.

เงาของสหรัฐฯ เหนือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และไทย หลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 ก่อนที่สหรัฐฯ จะได้วางบทบาทของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สหรัฐฯ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของไทย ในด้านทรัพยากรจำนวนมากของไทยที่เคยอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของจักรวรรดิอังกฤษ และนี่คือเหตุผลที่ทำให้สหรัฐฯ ได้เข้ามาให้การช่วยเหลือมิให้ไทยตกเป็นผู้แพ้สงคราม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดประตูทางเศรษฐกิจ (Open door) และสร้างอิทธิพลทางการเมืองเหนือไทย ด้วยการกำหนดให้ไทยทำหน้าที่ผลิตข้าวป้อนตลาดโลกโดยสหรัฐฯ เข้ามาแทนที่บทบาททางเศรษฐกิจของอังกฤษ และสนับสนุนให้ไทยพัฒนาเศรษฐกิจและการค้าบนกรอบพหุภาคี²

โดยบทบาทของสหรัฐฯ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นใช้หลักการกระแสเสรีนิยมนานาชาติ (Liberal Internationalism) เป็นแรงขับเคลื่อนได้เกิดขึ้นผ่านนโยบายต่างประเทศสหรัฐฯ ที่ถูกกำหนดทิศทางผ่านประธานาธิบดี สภาความมั่นคงแห่งชาติ หน่วยสืบราชการลับ (CIA) และกระทรวงการต่างประเทศ ไม่แต่เพียงเพื่อการมุ่งแสวงหาทรัพยากรและตลาดจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อฟื้นฟูญี่ปุ่นหลังสงครามเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมถึงการเตรียมการให้ภูมิภาคนี้เพื่อการขยายตัวของทุนนิยมอุตสาหกรรมจากสหรัฐฯ ด้วย จากเดิมที่ภูมิภาคเอเชียมีความสำคัญไม่มากนักในสายตาของสหรัฐฯ ได้กลับขึ้นมาเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการรองรับการ

---

² Arlene Becker Neher, "Prelude to Alliance: The Expansion of American Economic Interest in Thailand during the 1940s," (Ph.D. dissertation, Department of History, Northern Illinois University 1980), pp. 2-3.

ขยายตัวของทุนนิยมโลก นอกจากนี้ ภูมิภาคดังกล่าวนี้ สามารถตอบสนอง การเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์เพื่อสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ด้วย³ ดังนั้น การบรรลุ เป้าหมายในการครองความเป็นเจ้าเหนือภูมิภาคของสหรัฐฯ ได้ดำเนินการ ผ่านยุทธศาสตร์ ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหาร การป้องกัน การลุกฮือขึ้นของมวลชนจากกระแสคอมมิวนิสต์และชาตินิยม ประการสุดท้าย คือ การเข้าจัดวางทิศทางการเศรษฐกิจของประเทศในเอเชียตามทิศทางเสรีนิยม นานาชาติที่สหรัฐฯ มุ่งหวังด้วยการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจภายใน ของประเทศนั้นๆ ให้สอดคล้องกับตัวแบบการพัฒนาที่สหรัฐฯ ต้องการ⁴

สหรัฐฯ ได้สร้างสภาวะการณ์ให้เกิดการผนึกรวมตัวกันของภูมิภาคให้ เข้ากับผลประโยชน์สหรัฐฯ โดยการทำให้เกิดภาวะความหวาดวิตก อันจะ นำมาสู่การผนึกตัวได้นั้น จำต้องมีสถานการณ์ที่เอื้ออำนวย ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) สภาความมั่นคงแห่งชาติของสหรัฐฯ ได้เสนอ ความคิดให้ “สร้าง” นโยบายการต่อต้านคอมมิวนิสต์ขึ้นเพื่อก่อให้เกิด การรวมตัวขึ้นในภูมิภาค นโยบายดังกล่าวผ่านความเห็นชอบและกลายเป็น วาระในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ เป็นต้นไป⁵

อย่างไรก็ตาม บริบทการเมืองระหว่างประเทศหลังสงครามในช่วง ทศวรรษที่ 2490 มีความแปรผันอย่างมากจากการปฏิวัติในจีน (2492)

สงครามเกาหลี (2493) สงครามในอินโดจีนของฝรั่งเศสและความพ่ายแพ้ ของฝรั่งเศสที่เดียนเบียนฟู (2497) ทำให้รัฐบาลของไอเซนฮาวร์ (Eisenhower) ซึ่งเป็นรัฐบาลชุดถัดมา ให้ความสำคัญกับการต่อต้าน คอมมิวนิสต์มากยิ่งขึ้น โดยมีการกำหนดให้ไทยเป็นฐานปฏิบัติการต่อต้าน คอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้านการทหารและสงคราม จิตวิทยา⁶ และในปี 2497 สหรัฐฯต้องการรักษาปกป้องและโน้มน้าวให้ ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ร่วมมือกับประเทศโลกเสรี เนื่องจาก ภูมิภาคดังกล่าวเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ เช่น ยาง ดีบุก ข้าว การผลิตน้ำมัน และสินค้ายุทธปัจจัย รวมทั้งสามารถเป็นตลาดสินค้า อุตสาหกรรมให้กับประเทศโลกเสรี โดยสหรัฐฯ จะกระตุ้นให้ประเทศใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขยายการค้าระหว่างประเทศกับประเทศในโลกเสรี และญี่ปุ่น โดยจะใช้วิธีปฏิบัติการลับเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

สำหรับนโยบายต่อไทยนั้น สหรัฐฯ ต้องการให้การเมืองไทยมีเสถียรภาพ และผูกพันกับโลกเสรี ด้วยการให้การสนับสนุนทางการทหารให้ไทยอย่าง เพียงพอ ควบคู่กับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ และไทยได้ถูกกำหนดให้ เป็นศูนย์กลาง (focal point) ของปฏิบัติการลับและปฏิบัติการจิตวิทยาใน ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁷

³ Jim Glassman, *Thailand at the Margins: Internationalization of the State and the Transformation of Labour* (Oxford: Oxford University Press, 2004), p. 38.

⁴ Ibid., p. 39.

⁵ Ibid., p. 41.

⁶ Dwight D. Eisenhower, *Mandate for Change, 1953-1956*, (New York: Doubleday & Company, 1963), p. 333.

⁷ NARA, RG 84, Box 2, Top Secret General Record 1947-1958, “Statement of Policy by the National Security Council on United States Objectives and Courses of Action with Respect to Southeast Asia,” 1954; และ “National Policy Approved on August 20, 1954 in Connection with a Review of U.S. Policy toward the Far East.”

ในช่วงเวลาที่สหรัฐฯ มีนโยบายต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายใต้รัฐบาลทรูแมนและไอเซนฮาวร์นั้น ไทยอยู่ภายใต้การนำของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (2491-2500) ดังนั้น นโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ ทั้งนโยบายการขยายตัวระบบทุนนิยมโลกและการต่อต้านคอมมิวนิสต์จึงมีผลกระทบต่อพลวัตทางการเมืองภายในของไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

โครงสร้างอำนาจการเมืองไทยภายใต้รัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทศวรรษ 2490

การก้าวขึ้นมาใช้อำนาจของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จากการรัฐประหารปี 2490 มีผลในการเปลี่ยนแปลง โดยสภามีอำนาจจากพันธมิตรระหว่างกลุ่มปรีดีและรอยัลลิสต์ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐฯ ในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่สอง มาเป็นพันธมิตรระหว่างผู้นำทหารและรอยัลลิสต์ ได้มีการต่อต้านรัฐบาลที่กลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ มีส่วนเกี่ยวข้องหลายครั้ง เช่น “กบฏเสนาริการ” (2491) และ “กบฏวังหลวง” (2492)⁸ และ “กบฏแมนฮัตตัน” (2494)⁹ ซึ่งในสองกรณีหลัง รัฐบาลได้นำการปราบปรามด้วยอาวุธยุทโธปกรณ์ที่เหนือกว่า อันได้มาจากการช่วยเหลือทางทหารจากสหรัฐฯ จนกลุ่มต่อต้านอ่อนกำลังลง อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 2490 ฐานอำนาจของรัฐบาลจอมพล ป. ก็ได้มีความ

เปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่ง กลุ่มทหารและตำรวจได้มีอำนาจมากขึ้นจากความช่วยเหลือของสหรัฐฯ ในขณะที่กลุ่มรอยัลลิสต์ได้ถูกกีดกันออกไป

โครงสร้างของกลุ่มอำนาจการเมืองสำคัญในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. มีดังนี้

กลุ่มทหาร มีบทบาททางการเมืองสำคัญมาตั้งแต่การนำรัฐประหาร 2490 ในฐานะคณะรัฐประหาร ซึ่งทหารบกมีบทบาททางการเมืองที่สำคัญ ทั้งนี้ ผู้นำคนสำคัญของทหารบก คือ จอมพลผิน ชุณหะวัณ ซึ่งเป็นผู้นำของ “ค่ายราชครู” ผู้กุมอำนาจสั่งการทหารบกมายาวนาน แต่ในปี 2497 เขาได้สูญเสียการนำกลุ่มทหารบกให้กับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเป็นแกนนำของ “ค่ายสี่เสาเทเวศร์” ทั้งนี้ ความเข้มแข็งทางการเมืองของทหารบกเพิ่มขึ้นจากความช่วยเหลือทางการทหารของสหรัฐฯ ตามนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์¹⁰ สฤษดิ์ในฐานะแกนนำในกลุ่มทหารได้เดินทางไปแสวงหาการสนับสนุนจากสหรัฐฯ เช่น การเยือนสหรัฐฯ (2497) เพื่อขอความช่วยเหลือทางการทหารเพิ่มเติมจากกระทรวงกลาโหมของสหรัฐฯ ซึ่งก็ได้รับการตอบรับเนื่องจากสหรัฐฯ ต้องการทำให้ไทยกลายเป็น “ป้อมปราการ” ที่แข็งแกร่งให้กับโลกเสรี¹¹

¹⁰ Surachart Bamrungsook, *United States Foreign Policy and Thailand Military Rule, 1947-1977* (Bangkok: Duang Kamol, 1988).

¹¹ *เทอดไทย* (6 กรกฎาคม 2497); *สารเสรี* (9 กรกฎาคม 2497); *เทอดไทย* (13 กรกฎาคม 2497); NARA, RG 59 Central Decimal File 1950-1954 Box 4190, R.B. Anderson to Sarit, July 19, 1954; และ Daniel Mark Fineman, *A Special Relationship: The United State and Military Government in Thailand, 1947-1958* (Honolulu: University of Hawaii Press, 1997).

⁸ สุชาติ ยิ้มประเสริฐ, *แผนชิงชาติไทย* (กรุงเทพฯ : สมาพันธ์, 2534).

⁹ NA, FO 628/79, Minutes, July 1, 1951; NARA, RG 59 Central Decimal File 1950-1954, Box 5625, Memorandum of Conversation, Phin, E. O'Connor, and R.H. Bushner, July 24, 1951 และ อรุณ สฤทธิชนะ, *ใครว่า อตร. เผ่าไม่ดี* (กรุงเทพฯ : วงการ, 2526), หน้า 73-74.

กลุ่มตำรวจ ภายใต้การนำของ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ผู้เป็นบุตรเขยของผิน ในขณะนั้นถือได้ว่าเป็นทายาททางการเมืองคนสำคัญของ “ค่ายราชครู” ได้มีบทบาททางการเมืองมากยิ่งขึ้น ต่อมาเผ่าสามารถพัฒนากำลังของตำรวจให้มีขีดความสามารถและยุทธโศปกรณ์ได้มากอย่างไม่เคยมีมาก่อนผ่านความช่วยเหลือของซีไอเอ (CIA-Central Intelligence Agency) เช่น การจัดตั้งตำรวจพลร่ม ตำรวจตระเวนชายแดน และอาสารักษาดินแดนซึ่งเป็นกองกำลังพลเรือนกึ่งทหาร เพื่อเป็นกำลังในการต่อต้านคอมมิวนิสต์และการปฏิบัติการลับในอินโดจีนตามนโยบายของสหรัฐฯ¹² ทั้งนี้ เผ่าได้เคยเดินทางไปเจรจาขอความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ 2 ครั้ง (2497 และ 2498) เพื่อสร้างฐานอำนาจให้กับกลุ่มของตนเช่นกัน¹³

กล่าวได้ว่า ความช่วยเหลือทางการทหารและอาวุธภายใต้นโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ของสหรัฐฯ ตั้งแต่กลางทศวรรษ 2490 ทำให้กลุ่มทหารและกลุ่มตำรวจมีความเข้มแข็งขึ้นมาก โดยจัสแมค (JASMAC) รับผิดชอบ

---

¹² Thomas Lobe, *United States National Security Policy and Aid to the Thailand Police* (Monograph Series in World Affairs University of Denver, 1977) ความช่วยเหลือแก่กลุ่มตำรวจของซีไอเอ ดำเนินการผ่านบริษัทซีลัฟพลาย (Sea Supply) ซึ่งซีไอเอ ตั้งขึ้นเพื่อบังหน้าการสนับสนุนทางการทหารให้กับตำรวจไทย.

¹³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ (2) กต. 14.3/26 กล่อง 4, “พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ เข้าพบบุคคลสำคัญของสหรัฐฯ (4-14 พฤศจิกายน 2497), “รายงานการสนทนาของ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ 10 พฤศจิกายน 2497” ; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กต. 0301.9 กล่อง 2/8 เอกสารส่วนตัวนายปวย อึ้งภากรณ์ ขอความช่วยเหลือทางการเงินจากสหรัฐฯ (9 พฤศจิกายน 2497-14 ธันวาคม 2498); Memorandum of Conversation, Department of States, Washington, August 12, 1955, in *Foreign Relations of the United States, 1955-1957*, vol. 22 (Washington: Government Printing Office, 1989), p. 830.

ความช่วยเหลือทางทหาร ส่วนซีไอเอ ให้การสนับสนุนกลุ่มตำรวจ ทั้งกลุ่มทหารและกลุ่มตำรวจจึงมีบทบาทสำคัญในการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลด้วยการใช้กำลังปราบปรามกลุ่มปฏิกิริยาทางการเมือง

ในขณะที่กลุ่มรอยัลลิสต์ ซึ่งเป็นกลุ่มการเมืองที่สำคัญ อันเกิดจากการรวมตัวของคนชั้นสูงที่สูญเสียอำนาจทางการเมืองไปเมื่อเกิดการปฏิวัติ 2475 พวกเขามีความเคลื่อนไหวเพื่อชิงอำนาจการเมืองและเศรษฐกิจกลับคืนหลายครั้งแต่ประสบความล้มเหลว ในที่สุดก็สามารถกลับมารวมตัวกันมากขึ้นภายหลังการรัฐประหาร 2490 กลุ่มดังกล่าวประกอบด้วย เชื้อพระวงศ์ทหารและข้าราชการพลเรือน นักการเมืองและพรรคประชาธิปัตย์ พวกเขาได้พยายามยึดอำนาจจากคณะรัฐประหาร 2490 ผ่านการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ 2492 (ที่เรียกกันว่า “coup within a coup”) รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังลดอำนาจกลุ่มทหารและประชาชนลง แต่เพิ่มอำนาจให้แก่พระมหากษัตริย์ทำให้เกิดอุปสรรคในการบริหารงานของรัฐบาลในช่วงเวลานั้น¹⁴ ภายหลังจากความพ่ายแพ้ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มรอยัลลิสต์ที่มีส่วนในการวางแผนชิงอำนาจกลับคืนด้วยการร่วมสนับสนุนการก่อรัฐประหารที่ล้มเหลว เช่น กบฏแมนฮัตตัน (2494)¹⁵ การตอบโต้ด้วยการรัฐประหารใน

---

¹⁴ NARA, RG 59 General Records of Department of State, Central Decimal file 1950-1954, Box 4184, “Political Report for December 1950 and January 1951,” William T. Turner to Secretary of State, February 21, 1951.

¹⁵ NARA, RG 59 General Records of Department of State, Central Decimal file 1950-1954, Box 4184, Memorandum of Conversation; “Attempted Coup d’etat 29-31 June 1951,” Nai Khuang and Hannah, July 9, 1951; และ NARA, RG 59 Central Decimal File 1950-1954 Box 4185, “Attempted Coup d’etat of 22-30 June and its Aftermath,” Bushner to Secretary of State, September 19, 1951.

ปลายปี 2494 กลับไปใช้รัฐธรรมนูญ 2475 ซึ่งมีบทบาทในการจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ทำให้กลุ่มนี้อ่อนแอลงอย่างมาก

จากความล้มเหลวสู่ความสำเร็จ :

สถาบันพระมหากษัตริย์และกลุ่มรอยัลลิสต์กับสหรัฐฯ

ความพยายามในการกำหนดทิศทางทางการเมืองอย่างของกลุ่มรอยัลลิสต์ต้องการนั้นถูกทำลายลงจากการรัฐประหาร 2494 โดยพวกเขาต้องปรับแนวทางในการต่อสู้ใหม่หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จนิวัติพระนครเป็นการถาวร เกือบสองปีต่อมา ในกลางปี 2496 พระองค์ได้ทรงพยายามกระชับความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ด้วยการจัดเลี้ยงอำลาให้กับเอกอัครราชทูตสหรัฐฯ และในงานเลี้ยงนั้น ทรงแสดงความสนพระทัยในความช่วยเหลือของสหรัฐฯ ที่ให้กับไทยมาก¹⁶

ในปี 2497 เมื่อฝรั่งเศสได้ประสบความสำเร็จให้กับกองทัพเวียดนามที่เดียนเบียนฟู สหรัฐฯ ได้ปรับแผนการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในไทยใหม่ตามแผนยุทธศาสตร์สงครามจิตวิทยาสำหรับไทย (PSB-D23) โดยเสนอให้นำค่านิยม จารีตประเพณีของไทย รวมทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เข้ามามีส่วนในการทำสงครามจิตวิทยาต่อต้านคอมมิวนิสต์¹⁷ กลางพฤษภาคมปี

เดียวกัน เกิดความเคลื่อนไหวที่สะท้อนให้เห็นถึงการที่พระมหากษัตริย์และกลุ่มรอยัลลิสต์ให้ความสำคัญกับสหรัฐฯ เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงได้ส่งพระยาศรีวิสารวาจาผู้เป็นองคมนตรี เป็นทูตลับนำพระบรมฉายาลักษณ์ไปพระราชทานให้แก่ประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์เป็นการส่วนพระองค์และทรงได้ฝากข้อความบางประการถึงประธานาธิบดีด้วย¹⁸ จากนั้น เดือนสิงหาคมในงานเลี้ยงอำลาที่ทรงจัดให้กับเอกอัครราชทูตสหรัฐฯ อีกคนหนึ่ง ทูตสหรัฐฯ ได้แจ้งให้ทรงทราบว่า สหรัฐฯ มีแผนการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภาคอีสานของไทย ซึ่งทรงให้ความสนพระราชหฤทัยกับแผนการต่อต้านคอมมิวนิสต์เป็นอย่างมาก และทรงมีพระราชประสงค์จะเสด็จภาคอีสาน¹⁹ ในปลายปีนั้นเอง กลุ่มราชวงศ์ และกลุ่มรอยัลลิสต์ได้ร่วมมือกันสร้างกระแสความนิยมพระมหากษัตริย์ให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนด้วยแผนการ

---

¹⁸ NARA, RG 59 Central Decimal File 1950-1954, Box 4190, "Presentation of the King of Thailand's Photograph to the President," Everett F. Drumright to Merphy, May 21, 1954. การส่งพระยาศรีวิสารวาจาเป็นทูตลับส่วนพระองค์เพื่อพบกับประธานาธิบดีครั้งนี้ มิได้ติดต่อผ่านรัฐบาล จึงทำให้เจ้าหน้าที่กรมพิธีการทูตสหรัฐฯ อเมริกา ไม่อนุญาตให้พระยาศรีวิสารวาจาเข้าพบประธานาธิบดี ต่อมากระทรวงการต่างประเทศได้สั่งการให้พระยาศรีวิสารวาจาเข้าพบได้ โดยให้เหตุผลว่า ไทยจะมีความสำคัญต่อผลประโยชน์ของสหรัฐฯ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อไปอย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยยังคงไม่พบเอกสารบันทึกการสนทนาระหว่างพระยาศรีวิสารวาจา กับประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์นั้นว่ามีสาระการสนทนาเป็นเช่นไร.

¹⁹ NA, FO 371/112262, Gage to Foreign Office, August 21, 1954. ในรายงานของทูตอังกฤษรายงานว่า ทรงจัดเลี้ยงให้กับเอกอัครราชทูตโดโนแวน รายงานวิเคราะห์ว่าการที่พระมหากษัตริย์ทรงเข้าร่วมแผนการต่อต้านคอมมิวนิสต์ย่อมเกิดผลทางบวกแก่สหรัฐฯ เป็นอย่างมาก อีกทั้งจะเป็นสาเหตุให้ทรงมีโอกาสปรากฏพระองค์ต่อสาธารณชนได้บ่อยครั้งได้ด้วย.

---

¹⁶ NA, FO 371/106890, Whitteridge to Foreign Office, July 10, 1953. สถานทูตอังกฤษรายงานว่าทรงจัดงานเลี้ยงอำลาให้กับทูตแดนตันเป็นการส่วนพระองค์นั้น อังกฤษเห็นว่าเป็นเรื่องไม่ปกติ.

¹⁷ "U.S. Psychological Strategy Based on Thailand (PSB-D23)," August 14, 1953, in *Foreign Relations of the United States, 1952-1954*, vol. 12 (Washington: Government Printing Office, 1987), pp. 688-691; NARA, RG 59 Central Decimal File 1950-1954, Box 4190, Donovan to Secretary of State, January 8, 1954.

เสด็จเยี่ยมประชาชนในท้องที่ต่างๆ ของไทย²⁰ จากนั้น โครงการเสด็จเยี่ยมฯ ได้เริ่มต้นขึ้นในปี 2498 โดยเหตุผลที่ตัวแทนของรอยัลลิสต์ให้คือเพื่อให้ทรงรับรู้ถึงกระแสมโนมของประชาชนที่มีต่อพระองค์²¹

จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์และกลุ่มรอยัลลิสต์ได้เปลี่ยนยุทธวิธีจากการต่อต้านรัฐบาลด้วยการใช้กำลังซึ่งไม่ประสบความสำเร็จ ไปสู่การแสวงหาความชอบธรรมจากประชาชน พร้อมสร้างวาทกรรมอ้างว่าการเสด็จชนบทเป็นการต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่สอดคล้องกับความต้องการของสหรัฐฯ ทั้งนี้ ในรายงานของสถานทูตอังกฤษเห็นว่า การเดินทางไปภาคอีสานของพระมหากษัตริย์เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ประสบความสำเร็จมาก ทำให้เผ่าคัตค้านโครงการของพระมหากษัตริย์ที่จะเสด็จภูมิภาคในอนาคต ด้วยการตัดลดงบประมาณที่ให้กับราชสำนัก²² ในขณะที่พระยาศรีวิสารวาจา องคมนตรีและอดีตทูตลับที่เคยเดินทางไปพบประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ ได้ให้เหตุผลกับเจ้าหน้าที่สถานทูตสหรัฐฯ ในกรุงเทพฯ ว่าการเสด็จเยี่ยมฯ ของพระมหากษัตริย์เป็นการร่วมต่อต้านคอมมิวนิสต์ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของสหรัฐฯ²³ ต่อมาปลายปี 2498 สหรัฐฯ มีความต้องการเพิ่มการ

---

²⁰ A, FO 371/106884, Wallinger to Foreign Office, December 19, 1954. ทูตอังกฤษเห็นว่าแผนให้ทรงเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมประชาชนของกลุ่มรอยัลลิสต์นี้ จะประสบความสำเร็จอย่างมากในการหว่านเมล็ดพันธุ์เพื่อสร้างอิทธิพลที่มั่นคงให้กับพระมหากษัตริย์.

²¹ NARA, RG 59 Central Decimal File 1950-1954, Box 4187, Memorandum of Conversation, Kukrit Pramote and George M. Widney, April 29, 1954. State, January 8, 1954.

²² NA, FO 371/117360, Gage to Tomlinson, April 29, 1955.

²³ NARA, RG 59 Central Decimal File 1955-1959 Box 3908, Memorandum of Conversation, "The Current Political Situation," Phya Srivisarn Vacha and Robert N. Magill, October 12, 1955.

ต่อต้านคอมมิวนิสต์ในไทย ด้วยการเร่งขยายการครอบงำให้คนไทยในระดับหมู่บ้านร่วมต่อต้านคอมมิวนิสต์กับสหรัฐฯ²⁴ กล่าวโดยสรุป หลังการพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสที่เดียนเบียนฟู สหรัฐฯ ได้ให้ความสำคัญกับการดำเนินสงครามจิตวิทยา ซึ่งมองว่าสถาบันพระมหากษัตริย์มีความสำคัญยิ่ง

ในด้านเศรษฐกิจ การขยายตัวอุตสาหกรรมและทุนธนาคารในช่วงทศวรรษ 2490 นั้นเกิดขึ้นจากความร่วมมือใกล้ชิดระหว่างผู้คุมอำนาจรัฐและนายทุน²⁵ โดยรัฐบาลจอมพล ป. ยังคงดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมที่รัฐดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบรัฐวิสาหกิจ ซึ่งนโยบายดังกล่าวนี้เปิดโอกาสให้กลุ่มทหารแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้ ทั้ง “ค่ายราชครู” และ “ค่ายสี่เสาเทเวศน์” ต่างเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ได้อย่างสะดวก ด้วยเหตุนี้ ในช่วงดังกล่าวกลุ่มทหารและกลุ่มตำรวจจึงได้

---

²⁴ NARA, RG 59 Central Decimal File 1950-1954, Box 4190, "Presentation of the King of Thailand's Photograph to the President," Everett F. Drumright to Merphy, May 21, 1954. การส่งพระยาศรีวิสารวาจาเป็นทูตลับส่วนพระองค์เพื่อพบกับประธานาธิบดีครั้งนี้ มิได้ติดต่อผ่านรัฐบาล จึงทำให้เจ้าหน้าที่กรมพิธีการทูตสหรัฐฯ อเมริกา ไม่อนุญาตให้พระยาศรีวิสารวาจาเข้าพบประธานาธิบดีต่อมา กระทรวงการต่างประเทศได้สั่งการให้พระยาศรีวิสารวาจาเข้าพบได้ โดยให้เหตุผลว่า ไทยจะมีความสำคัญต่อผลประโยชน์ของสหรัฐฯ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อไป อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยยังคงไม่พบเอกสารบันทึกการสนทนาระหว่างพระยาศรีวิสารวาจา กับประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์นี้ว่ามีสาระการสนทนาเป็นเช่นไร.

²⁵ Suehiro Akira, *Capital Accumulation in Thailand, 1855-1985* (Chiang Mai: Silkworm Books, (1999)), p. 136.

ประโยชน์จากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลมาก²⁶ ทั้งนี้ ธุรกิจของ “ค่ายราชครู” ในกิจการอุตสาหกรรม การเงินและการค้า มีมูลค่ารวม 266 ล้านบาท ส่วนธุรกิจของ “ค่ายสี่เสาเทเวศน์” อุตสาหกรรม การเงิน และการค้า มีมูลค่ารวม 305.5 ล้านบาท²⁷ ดังนั้น ภายใต้บริบทการเมืองและเศรษฐกิจ ณ เวลานั้นจึงเอื้อให้กลุ่มทหารและกลุ่มตำรวจนอกจากจะมีฐานอำนาจทางการเมืองและการทหารแล้ว ยังมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจจนกลายเป็นกลุ่มพลังทางการเมืองที่แข็งแกร่ง และเริ่มแสดงออกถึงความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างสองค่าย

ในขณะที่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของรัฐภายหลังการปฏิวัติ 2475 กลุ่มรอยัลลิสต์ได้อาศัยการสนับสนุนการรัฐประหาร 2490 ผลักดันให้สามารถแยกองค์กอร์ดังกล่าวออกจากรัฐและกลายเป็นนิติบุคคลอิสระนอกรัฐได้สำเร็จ²⁸ แต่ภายใต้รัฐบาลจอมพล ป. ฐานรายได้ที่สำคัญของสำนักทรัพย์สินฯ ยังคงอยู่ที่การเก็บค่าเช่าที่ดิน โดยที่การลงทุนในบริษัทปูนซีเมนต์ไทยเป็นรายได้หลักในภาคอุตสาหกรรม

---

²⁶ Kevin Hewison, *Bankers and Bureaucrats: Capital and the Role of the State in Thailand* (New Haven, CT: Southeast Asia Studies, Yale Center for International and Area Studies, Yale University, 1989), p. 82; และ สังคิต พิริยะรังสรรค์, *ทุนนิยมขุนนางไทย พ.ศ.2475-2503*, (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2526), หน้า 245-253, 262-268.

²⁷ Kevin Hewison, *Bankers and Bureaucrats: Capital and the Role of the State in Thailand*, p. 91.

²⁸ พอพันธ์ อูยานนท์, “สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์กับบทบาทการลงทุนทางธุรกิจ,” งานวิจัยโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ศ.ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร เรื่อง โครงสร้างและพลวัตทุนไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจ, 2549; สมศักดิ์ เจียมฉิรสกุล, “สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์คืออะไร,” *ฟ้าเดียวกัน* 4 (1) (2549): 67-93.

สหรัฐอเมริกา พระมหากษัตริย์ และกองทัพ : การรัฐประหาร 2500 กับการเริ่มต้นของอำนาจไตรภาคี ในการเมืองไทย

ในการบริหารงานและนโยบายต่างประเทศในช่วงปลายรัฐบาลจอมพล ป. นั้น สร้างความไม่พอใจให้กับสหรัฐฯ มากขึ้น เช่น สหรัฐฯ ได้เคยแจ้งให้รัฐบาลไทยตระหนักถึงการให้ความสำคัญกับการค้าเสรี (free enterprise) และการลงทุนภาคเอกชนมากกว่าจากภาครัฐ²⁹ รวมทั้งต้องการให้รัฐบาลแก้ไขกฎระเบียบที่อำนวยความสะดวกให้กับสหรัฐฯ มากขึ้น³⁰ สิ่งที่สหรัฐฯ ต้องการมีนอกเหนือจากการออกพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม นั่นคือสหรัฐฯ ต้องการให้รัฐบาลถอนตัวออกจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจสนับสนุนการลงทุนของเอกชน (สหรัฐฯ) และรับภาระจัดโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เพื่อรับกับการเข้ามาของทุนอุตสาหกรรมจากสหรัฐฯ

ในด้านนโยบายต่างประเทศ หลังจากการยุติสงครามเกาหลี ผู้นำไทยคือจอมพล ป. และเผ่าได้ดำเนินนโยบายหันไปหาจีน และได้ดำเนินความสัมพันธ์อย่างอ่อนๆ กับจีน ตลอดจนได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นอิสระจากนโยบายของสหรัฐฯ ทำให้สหรัฐฯ ต้องการที่จะหยุดยั้งการพัฒนาความ

---

²⁹ Memorandum of Conversation between The Secretary of States and Field Marshal P. Pibulsonggram, Government House, Bangkok, February 22, 1955, in *Foreign Relations of the United States, 1955-1957*, vol. 22, p. 809.

³⁰ แม้รัฐบาลได้ออก พ.ร.บ. ส่งเสริมอุตสาหกรรม 2497 ก็ตาม แต่สาระสำคัญในกฎหมายนั้นมิได้เปิดเสรีการลงทุนอย่างเต็มที่ตามความต้องการของสหรัฐฯ ดู อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, “สหรัฐฯ อเมริกากับเศรษฐกิจไทย (1960-1970),” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526).

สัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน และได้ส่งสัญญาณไม่พอใจมาถึงนายกรัฐมนตรีหลายครั้ง³¹ อีกทั้ง แผนการที่จะนำนายปรีดีกลับมาเพื่อทอนอำนาจของกลุ่มรอยัลลิสต์ ของจอมพล ป. และเผ่าอัน สหรัฐฯ ไม่ให้การสนับสนุนเนื่องจากมองว่าจะมีผลกระทบต่อการค้าเงินนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ ในอนาคต และสหรัฐฯ เห็นว่าจอมพล ป. ไม่ควรแสดงความเป็นปรปักษ์กับสหรัฐฯ ด้วยการนำนายปรีดีกลับไทย³² ในต้นปี 2499 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐฯ ได้มาเยือนไทยและได้เข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ เขาได้โน้มน้าวให้ทรงเข้าพระทัยว่าการต่อสู้กับ “ปีศาจ

---

³¹ ทหจตหมายเหตุแห่งชาติ (3) สร. 0201.21.3/89 กล่อง 5, “รองประธานาธิบดีแห่งสหรัฐฯ (ริชาร์ด นิกสัน) จะมากรุงเทพฯ (4-10 กรกฎาคม 2499),” วิทยุสารประจำวัน กรมประชาสัมพันธ์ 155 (10 กรกฎาคม 2499); และ Memorandum From the Assistant Secretary of State for Far Eastern Affairs (Robertson) to the Secretary of State, July 3, 1957, in *Foreign Relations of the United States, 1955-1957*, vol. 22, p. 830.

³² Memorandum From the Deputy Director of the Office of southeast Asia Affairs (Kocher) to the Assistant Secretary of State for Far Eastern Affairs (Robertson), January 2, 1957, in *Foreign Relations of the United States, 1955-1957*, vol. 22, p. 912; Telegram From the Department of State to the Embassy in Thailand (Bishop), May 3, 1957, in *Foreign Relations of the United States, 1955-1957*, vol. 22, p. 917; NA, FO 371/129611, Gage to Foreign Office, May 15, 1957. ทูตอังกฤษรายงานว่าทูตสหรัฐฯ แจ้งว่า ท่าทีของกระทรวงการต่างประเทศ สหรัฐฯ ไม่พอใจที่ไทยลักลอบเปิดไมตรีกับจีนและการพยายามนำนายปรีดีกลับมไทยว่า สหรัฐฯ จะดำเนินการตอบโต้การกระทำที่สหรัฐฯ ไม่พึงปรารถนาทั้งหลายที่จะพัฒนาต่อไป (“United State Government would react unfavorably to any such development”).

คอมมิวนิสต์” นั้น จำเป็นต้องมีความแข็งแกร่ง และเปี่ยมด้วยจิตวิญญาณของการต่อต้าน³³

ในขณะเดียวกัน กลุ่มของสฤษดิ์ซึ่งตระหนักถึงความวิตกกังวลของสหรัฐฯ และความอ่อนแอทางการเมืองของกลุ่มจอมพล ป.-เผ่า อันเนื่องมาจากความไม่พอใจของประชาชนต่อการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นในปี 2494 ได้เร่งสร้างฐานการเมืองโดยที่ส่วนหนึ่งหันไปสร้างความนิยมในหมู่นักศึกษาประชาชน และในอีกด้านหนึ่งเขาก็หันไปแสวงหาพันธมิตรทางการเมือง นโยบายการนำเอาปรีดีกลับมา สร้างความวิตกให้แก่พวกroyalist้อย่างมาก และนี่คือเหตุผลหลักของพันธมิตรระหว่างสฤษดิ์และroyalistในช่วงเวลาดังกล่าว

ในปลายเดือนกรกฎาคม สฤษดิ์ได้มีข้อตกลงลับกับจัสแมค โดยเขายืนยันให้การสนับสนุนนโยบายของสหรัฐฯ และขอความสนับสนุนจากจัสแมคในการก่อการรัฐประหาร³⁴ ถึงแม้ว่าสฤษดิ์จะหวังพึ่งเพียงฝ่ายทหารของสหรัฐฯ ในการให้ความร่วมมือในรัฐประหาร สิ่งที่สฤษดิ์ไม่ได้รับรู้คือตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2500 รัฐบาลสหรัฐฯ ได้กำหนดแผนปฏิบัติการในประเทศไทย ซึ่งกำหนดแนวทางการขึ้นมาของผู้คนใหม่ ซึ่งสฤษดิ์ก็จะมี

---

³³ Memorandum of a Conversation, Government House, Bangkok, March 13, 1956, in *Foreign Relations of the United States, 1955-1957*, vol. 22, p. 862.

³⁴ NARA, RG 59 Central Decimal File 1955-1959, Box 3913, Memorandum for Record Conversation between Major General R.C. Partridge and Field Marshal Srisdi on July 16, 1951; และ Bishop to Secretary of State, July 31, 1957; และ NA, FO 371/129611, Adam to Tomlinson, June 8, 1957 ในรายงานของสถานทูตอังกฤษรายงานว่า แผนการรัฐประหารของสฤษดิ์และกลุ่มทหารจะได้รับการสนับสนุนจากจัสแมค.

คุณสมบัติเหมาะสมกว่ากลุ่มของ ป.-เผ่า นั้นคือ ในแผนที่ที่มีชื่อว่า “OUTLINE PLAN OF OPERATIONS WITH RESPECT TO THAILAND” นั้น สหรัฐฯ ไม่ต้องการให้ไทยพึ่งพาประเทศคอมมิวนิสต์ แต่ต้องการผลักดันให้ไทยหันกลับไปสู่ความร่วมมือกับสหรัฐฯ ให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจในไทย สหรัฐฯ พยายามผลักดันให้ไทยทุ่มเทในสงครามจิตวิทยา ส่งเสริมให้ไทยมีผู้นำที่นิยมสหรัฐฯ มีเสถียรภาพทางการเมือง และเป็นที่ยอมรับของประชาชน รวมทั้งจะดำเนินการเปิดโอกาสกลุ่มผู้นำใหม่ที่นิยมสหรัฐฯ ได้เข้าสู่โครงสร้างอำนาจทางการเมือง³⁵

ในต้นเดือนสิงหาคม สหรัฐฯ ได้ส่งเจ้าหน้าที่ระดับสูงจากกระทรวงการต่างประเทศเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์และได้มีการสนทนาเรื่องการเมืองภายในของไทย วอชิงตันบันทึกว่านับเป็นครั้งแรกที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงถกเถียงปัญหาเกี่ยวกับการเมืองไทยโดยตรงกับสหรัฐฯ³⁶ ถึงตอนนี้พลังผลประโยชน์ทั้งสามที่ต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. ก็หันเข้ามาหากัน และกลายเป็นพันธมิตรที่ทำให้รัฐบาลสหรัฐฯ มั่นใจว่าจะสามารถยึดอำนาจจากรัฐบาลจอมพล ป. ได้ ในต้นเดือนกันยายน ก่อนการรัฐประหารไม่นาน มีโทรเลขจากวอชิงตัน ดีซี แจ้งแก่เอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ประจำไทยว่า มีความเป็นไปได้ว่าสหรัฐฯ จะได้รับชัยชนะในการต่อสู้ครั้งนี้ และไทยจะไม่มี การเปลี่ยนแปลงการเมืองและนโยบายต่างประเทศแบบถอนรากถอนโคน มี

³⁵ Outline Plan Prepared by an Interdepartmental Committee for the Operations Coordination Broad, March 20, 1957, subject: “Outline Plan of Operations with Respect to Thailand,” in *Foreign Relations of the United States, 1955-1957*, vol. 22, pp. 913-915.

³⁶ NARA, RG 59 General Records, Entry Thailand 1955-1959, Box 3909, Dulles to Bangkok, September 25, 1957. สำหรับเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ผู้วิจัยได้รับการบอกเล่าจากนักจดหมายเหตุว่าจะไม่มีการเปิดเผยเป็นอันขาด ยกเว้นจะมีการเปลี่ยนแปลงในเงื่อนไขบางประการ

แต่การเปลี่ยนแปลงผู้นำเท่านั้น³⁷

ดังนั้น ภาพพลวัตทางการเมืองไทยในการแย่งชิงความเป็นใหญ่ระหว่างกลุ่มทหารของสฤษดิ์และกลุ่มตำรวจของเผ่า ทำให้การเมืองไทยในปี 2500 แดกออกเป็น 2 ขั้ว คือ จอมพล ป. ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีและกลุ่มตำรวจของเผ่าขั้วหนึ่ง กับกลุ่มทหารของสฤษดิ์ พระมหากษัตริย์ และรอยัลลิสต์อีกขั้วหนึ่ง ในขณะที่ความต้องการของสหรัฐฯ นั้น สบประโยชน์กับกลุ่มรอยัลลิสต์และกลุ่มทหารมากกว่าจอมพล ป. และเผ่า ไม่นานจากนั้นความขัดแย้งระหว่าง 2 ขั้วได้เดินไปสู่จุดจบด้วยการรัฐประหารโดย “คณะปฏิวัติ” ในกลางดึกของวันที่ 16 กันยายน 2500 รัฐบาลใหม่หลังรัฐประหารได้รับความเห็นชอบและรับรองจากสหรัฐฯ อย่างรวดเร็ว³⁸ หลังการรัฐประหาร สฤษดิ์ในฐานะหัวหน้า “คณะปฏิวัติ” ได้ยืนยันกับหัวหน้าจัสแมคว่า เขามีความจำเป็นที่ต้องทำการรัฐประหาร และไทยจะอยู่เคียงข้างกับสหรัฐฯ โดยความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐฯ จะดีขึ้นกว่าที่ผ่านมา³⁹

³⁷ NARA, RG 59 Central Decimal File 1955-1959, Box 3913, Dulles to Bangkok, “Possibility of Field Marshal Sarit’s Accession to Power,” September 3, 1957.

³⁸ NARA, RG 59 General Records of Department of State, Entry Thailand 1955-1959, Box 3909, Acting Secretary of State (Murphy) to Bangkok, September 18, 1957.

³⁹ NARA, RG 59 General Records of Department of State, Entry Thailand 1955-1959, Box 3909, Bishop to Secretary of State, September 20, 1957. หลังการรัฐประหาร หนังสือพิมพ์ *การเมือง* (30 ตุลาคม 2500) ได้รายงานว่ามีกรโอบเงินอย่างลับๆ เข้าบัญชีของผู้มีอำนาจในคณะปฏิวัติ ชื่อบัญชี “หนุมาน” และ “สุครีพ” บัญชีละ 150 ล้านบาท ส่วนในรายงานของทูตอังกฤษตั้งข้อสังเกตว่า แม้จะเกิดการรัฐประหาร แต่ความช่วยเหลือทางการทหารจากสหรัฐฯ ผ่านจัสแมค ยังคงดำเนินการต่อไป ดูราวกับไม่เกิดอะไรขึ้น ดู NA, FO 371/136020, Whittington to Foreign Office, March 20, 1958.

ดังนั้น การรัฐประหาร 2500 จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อตัวของอำนาจไตรภาคี (Triangle of Power) ที่ได้ฝังตัวต่อมาในการเมืองไทยอย่างยาวนาน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ ซึ่งเป็นโครงสร้างอำนาจภายนอก กับพระมหากษัตริย์และผู้นำทัพซึ่งเป็นตัวแสดงภายในการเมืองไทย หลังการรัฐประหารครั้งนี้ได้เปิดทางโล่งให้กับความต้องการของสหรัฐฯ ในการผลักดันการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างเข้มข้น ในไทยภายใต้รัฐบาลเผด็จการทหารและรัฐบาลพลเรือนอำนาจนิยมเกือบ 3 ทศวรรษต่อไป

ยุคสมัยแห่งการพัฒนาและการปราบคอมมิวนิสต์ ภายใต้ระบอบเผด็จการสฤษดิ์

หลังการรัฐประหาร 2500 “คณะปฏิวัติ” ยินยอมให้พระมหากษัตริย์ทรงเลือกนายพจน์ สารสิน มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในช่วงสั้นๆ เพื่อจัดการเลือกตั้งใหม่ เนื่องจากเขาเป็นคนที่พระองค์ทรงไว้วางพระราชหฤทัยและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสหรัฐฯ เนื่องจากเขาเป็นเลขาธิการซีโต้ (SEATO)⁴⁰ หลังการเลือกตั้งในปลายปี 2500 ถนอมได้ขึ้นดำรงตำแหน่ง

⁴⁰ NA, FO 371/129611, Whittington to Foreign Office, September 21, 1957; *ข่าวพาณิชย์* 21 กันยายน 2500; NARA, RG 59 General Records of Department of State, Entry Thailand 1955-1959, Box 3909, Memorandum of Conversation, Brigadier General Wallop Rojanawisut, Colonel Edward Lansdale, and Kenneth T. Young, October 24, 1957; และ “Summary of Conversation with General Phao,” Eric Kocher to Robertson, November 4, 1957.

นายกรัฐมนตรี การเมืองไทยก็ดูประหนึ่งจะมีเสรีภาพอย่างสิ้นๆ แม้ถนอมนั้น จะได้รับการสนับสนุนจากกองทัพ แต่เขาปราศจากประสบการณ์ทางการเมืองและมีความรู้ค่อนข้างมากในกิจการต่างประเทศแต่เขานิยมสหรัฐฯ⁴¹ ในขณะที่เสถียรภาพของรัฐบาลต้องเผชิญหน้ากับการทำหายจากพลตรี ประภาส จารุเสถียร (ตำแหน่งในขณะนั้น)⁴²

ต้นปี 2501 หลังจัดตั้งรัฐบาลถนอมเป็นที่เรียบร้อย สฤษดิ์ซึ่งป่วยหนัก ได้เดินทางไปผ่าตัดที่โรงพยาบาลกองทัพบก วอลเตอร์รีด (Walter Reed) ซึ่งสหรัฐฯ ได้นิมนต์มาให้เขาอำนวยการพัฒนาเศรษฐกิจตามความต้องการของสหรัฐฯ⁴³ สฤษดิ์ได้แจ้งความต้องการต่อสหรัฐฯ ในสิ่งที่สหรัฐฯ ได้พยายามเรียกร้องจากรัฐบาลไทย นั่นคือ เขาต้องการแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่สมบูรณ์ การมีการเมืองที่แข็งแกร่ง การมีเงินทุนที่ใช้ได้อย่างอิสระ การสร้างความมั่นใจในการลงทุนให้กับสหรัฐฯ และจะไม่อนุญาต

⁴¹ Office of Intelligence Research, Current Intelligence Bulletin, CIA-RDP79T00975A003400450001-4, “Army General Named Thai Premier,” December 26, 1957.

⁴² Office of Intelligence Research, Current Intelligence Bulletin, CIA-RDP79T00975A00340049 0001-0, “New Thai Government Faces Uncertain Future,” December 31, 1957. ส่วนสถานทูตอังกฤษวิเคราะห์อุปนิสัยของนายพลทั้งสองว่า ประภาส เป็นคนเปิดเผย หูหนา ทะเยอทะยาน ชอบอาหารมื้อใหญ่ ส่วนถนอม เป็นคนสงบเสงี่ยม มีความเคร่งครัดต่อการเป็นทหารอาชีพ แต่ถนอมได้เริ่มลี้ภัยทางการเมืองบ้างแล้ว ดู NA, FO 371/136023, Whittington to The Right Honourable, January 25, 1958.

⁴³ Dulles to the Embassy in Thailand, April 30, 1958, in *Foreign Relations of the United States, 1958-1960*, vol. (15), (Washington: Government Printing Office, (1992)), pp. 994-995.

ให้นายบริติกลับเข้าประเทศ⁴⁴ และเมื่อสหรัฐฯ แสดงความไม่พอใจที่หนังสือพิมพ์ฝ่ายซ้ายที่สฤชดีสนับสนุนได้วิพากษ์วิจารณ์สหรัฐฯ อย่างหนัก เขาก็ได้โทรศัพท์สั่งการให้ไล่กองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ทั้งหมดออกและให้มีเข็มมุ่งหันมาสนับสนุนสหรัฐฯ แทน⁴⁵ รวมทั้งได้สั่งการให้รัฐบาลทบทวนกฎหมายที่ไม่อำนวยต่อการลงทุนจากต่างประเทศที่เคยออกในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.⁴⁶

อย่างไรก็ตาม ตลอดช่วงต้นปี 2501 ที่สฤชดีไม่อยู่ในประเทศนั้น ประภาสได้มีอำนาจที่เพิ่มขึ้นจนสามารถทำลายอำนาจของสฤชดีและถอนอมได้⁴⁷ สฤชดีได้เร่งเดินทางจากสหรัฐฯ กลับมาไทยอย่างรวดเร็ว การกลับอย่างฉับพลันนี้สะท้อนให้เห็นถึงความวิตกของเขาและมีความเป็นไปได้ที่จะเกิดการรัฐประหารในไทย โดยที่เขาได้รับข่าวความขัดแย้งภายในว่ากองทัพแตกออกเป็น 2 ขั้วระหว่างกลุ่มถอนอมและกลุ่มประภาสที่แข่งขันช่วงชิงตำแหน่งสำคัญในคณะรัฐมนตรีและผู้บัญชาการหน่วยกำลัง ซีไอเอ

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Dulles to The Embassy in Thailand, May 17, 1958, in *Foreign Relations of the United States, 1958-1960*, vol. (15), p. 1003; แต่ *หนังสือพิมพ์*, (กรุงเทพฯ : สนธิพินธ์การพิมพ์, 2516). (พิมพ์เป็นบรรณาธิการในการบำเพ็ญกุศลในวาระครบ 100 วันแห่งมรณกรรม ณ บ้านอำเภอปักธงไชย นครราชสีมา วันอาทิตย์ที่ 27 พฤษภาคม 2516).

⁴⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สร. 0201.137/1, จอมพลสฤชดี ถึง นายกรัฐมนตรี (พลโทถอนอม) 18 สิงหาคม 2501, เรื่อง การเจรจาขอความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ . ทั้งนี้ การแก้ไขกฎหมายดังกล่าวสำเร็จอย่างรวดเร็วด้วยการใช้ประกาศคณะปฏิวัติในเดือนตุลาคม 2501.

⁴⁷ Office of Intelligence Research, Current Intelligence Bulletin, CIA-RDP79T00975A003800050001-4, "Thai Political Situation," June 25, 1958.

คาดการณ์ว่าสฤชดีสนับสนุนถอนอมโดยประภาสจะถูกกดดันบาทและถูกถอนอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจลง⁴⁸ เขาได้เรียกประชุมเหล่านายพลรวมทั้งประภาส เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นใน “คณะปฏิวัติ”⁴⁹ นอกจากนี้สฤชดีได้กล่าวถึงผลการเจรจากับประธานาธิบดีและผู้บริหารระดับสูงว่า “อเมริกา เขาไม่เคยสนใจเลยว่าประเทศไทย ใครจะขึ้นมาจะมีอำนาจ... ขอให้เศรษฐกิจดีและอย่าเป็นคอมมิวนิสต์เท่านั้น”⁵⁰

หลังจากกลับมาดูแลฐานอำนาจของตนแล้ว สฤชดีได้เดินทางไปพักผ่อนที่กรุงลอนดอน ณ ที่นั้นเขาได้ปรึกษาคณะสำคัญ อาทิเช่น หลวงวิจิตรวาทการ นายถนัด คอมรพันธ์ ถึง “แผนการปฏิวัติ” ด้านเศรษฐกิจและการเมือง เมื่อสฤชดีได้เดินทางเข้าสู่ประเทศไทย ถอนอมลาออกจากนายกรัฐมนตรีนับแต่วันที่ 20 ตุลาคม 2501 และได้เกิดการยึดอำนาจโดยคณะทหารที่เรียกตนเองว่า “คณะปฏิวัติ” อันมีสฤชดีเป็นหัวหน้า และถอนอมเป็นรองหัวหน้า ได้มีการประกาศกฎอัยการศึก ประกาศยุบสภา และยกเลิกรัฐธรรมนูญพร้อมดำเนินการจับกุมผู้ต้องสงสัยว่าเป็นคอมมิวนิสต์ สหรัฐฯ วิเคราะห์ว่าการรัฐประหารครั้งนี้เป็นการผนึกอำนาจให้กับสฤชดีทั้งฝ่ายกองทัพและพลเรือน โดยที่ “คณะปฏิวัติ” ต้องการควบคุมรัฐบาล เนื่องจากเกิดความขัดแย้งภายในกองทัพ สฤชดีจึงต้องชิงไหวพริบในการยึดอำนาจก่อนที่ประภาสจะมีชัยเหนือถอนอม โดยเขามุ่งที่จะสร้างรัฐธรรมนูญที่ทำให้ “คณะปฏิวัติ”

⁴⁸ Office of Intelligence Research, Current Intelligence Bulletin, CIA-RDP79T00975A004000320001-1, "Continuing Discord in Ruling Thai Military Group," October 18, 1958.

⁴⁹ NARA, RG 59, Entry Thailand 1955-1959, Box 3911, 792.00(w)/6-2858, Johnson to The Secretary of State, June 29, 1958.

⁵⁰ *สยามนิกร* (29 มิถุนายน 2501).

มีอำนาจโดยตรง⁵¹ ลดบทบาทของประภาสลง เนื่องจากเขามีอำนาจมาก เหนือกลุ่มต่างๆ ภายในของกองทัพ ด้วยเหตุนี้ การรัฐประหารครั้งนี้จึงไม่มีรายชื่อของประภาสใน “คณะปฏิวัติ”⁵²

การก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยการรัฐประหารของสฤษดิ์ครั้งนี้ เป็นการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองให้กับสฤษดิ์ โดยที่เขามีแผนการปรับอำนาจฝ่ายบริหารให้มีความเด็ดขาด ด้วยการลอกเลียนแบบการปกครองของฝรั่งเศส โดยเขาจะเข้ามาบริหารเอง ซึ่งเป็นระบบที่จะก่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมือง นอกจากนี้ สฤษดิ์ยังได้ประกาศว่าการยึดอำนาจครั้งนี้ “เป็นการปฏิวัติ ไม่ใช่เป็นเพียงการรัฐประหารที่เคยทำกันมาในครั้งก่อนๆ”⁵³ โดยที่ “คณะปฏิวัติ” มุ่งที่จะ “พัฒนา” เศรษฐกิจของชาติ⁵⁴ ภายหลังจากการรัฐประหาร “คณะปฏิวัติ” ได้ยืนยันต่อสหรัฐฯ ว่า ไทยจะไม่เปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศที่มีต่อโลกเสรี และจะยอมรับพันธสัญญาต่างๆ ที่ให้ไว้

⁵¹ NARA, RG 59, Thailand 1955-1959, Box 3909, 789.00/10-2058, Hugh Cumming Jr. to The Acting Secretary, “Revolution Council Assumption of Power in Thailand,” October 20, 1958.

⁵² Office of Intelligence Research, Current Intelligence Bulletin, CIA-RDP79T00975A004000340001-9, “Sarit Establishes Revolution Council in Thailand,” October 21, 1958 และ NARA, RG 59, Entry Thailand 1955-1959, Box 3909, 792.00/10-2058 HBS, USARMA to The Secretary of State, October 21, 1958.

⁵³ “ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 11 วันที่ 22 ตุลาคม 2501,” ใน พงศ์ อรุณฤกษ์, *ยุคปฏิวัติ* (พระนคร: มานิตย์ ชินตระกูล, 2503), หน้า 24.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-26.

กับนานาประเทศ⁵⁵ จากนั้น “คณะปฏิวัติ” ได้กวาดจับบุคคลที่ต้องสงสัย เป็นคอมมิวนิสต์กว่า 70 คน⁵⁶

ดังนั้น การรัฐประหาร 2501 สหรัฐฯ จึงน่าจะได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ที่น่าสนใจคือ ในการรัฐประหารครั้งแรก เราได้เห็นจุดยืนที่แตกต่างกัน

⁵⁵ สถานทูตได้รายงานการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง นับแต่ถนอม ถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง เมื่อ 9.00 น. และการรัฐประหารเกิดขึ้น 9.15 น. โดยพระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้นายกรัฐมนตรีลาออก ในเวลาเย็นวันเดียวกันนั้น ทูตจอห์นสัน ได้ถามพันเอกเฉลิมชัย จารุวัตร ผู้แทนสฤษดิ์ ว่าเหตุใดเหตุการณ์ตลอดทั้งวันจึงประจวบเหมาะกัน ฝ่ายไทยตอบว่า “การรัฐประหารครั้งนี้มิได้ต่อต้านพระมหากษัตริย์ พระองค์ยังทรงราชย์และทรงเข้าพระทัย” ดู NARA, RG 59, Entry Thailand 1955-1959, Box 3909, 792.00/10-2058 Johnson to The Secretary of State, October 20, 1958.

ในวันเดียวกับการรัฐประหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งแก่ “คณะปฏิวัติ” ว่า จุดประสงค์ของคณะปฏิวัติ ดังที่แถลงในประกาศเหล่านี้ในการที่จะรักษาความปลอดภัยและประโยชน์สุขของประเทศชาติ ตลอดจนส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง นับว่าเป็นเจตนาอันดี เมื่อได้ตั้งจุดประสงค์อันดีเช่นนี้แล้ว ควรได้พยายามดำเนินการต่างๆ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นในประโยชน์ส่วนรวม การใดที่ยังต้องกระทำต่อไปอีกข้างหน้า ขอให้ใคร่ครวญอย่างรอบคอบ เพื่อบรรลุผลตามจุดประสงค์นั้นโดยแท้จริง ทั้งจะสั่งไว้ในคำรับรองที่ได้ให้ไว้ในประกาศเหล่านั้นให้จงมาก ก็จะทรงอนุโมทนา ดู หนังสือจาก สำนักราชเลขาธิการ ถึง หัวหน้าคณะปฏิวัติ ที่ 2183/2501 อ้างถึง หนังสือกราบบังคมทูลที่ 8/2501 ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2501 อ้างใน “ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 11 วันที่ 22 ตุลาคม 2501,” ใน พงศ์ อรุณฤกษ์, *ยุคปฏิวัติ*, หน้า 22-24.

⁵⁶ รวมทั้ง คนใกล้ชิดของปรีดี พนมยงค์ จำนวน 5 คนที่เพิ่งเดินทางกลับมาจากจีน เช่น ร.ต.อ. เฉียบ ชัยสงค์ ตลอดจนนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายซ้ายจำนวนมากถูกจับกุมด้วย รวมทั้งสังข์ พัดโนทัย คนสนิทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วย ดู NARA, RG 59, Entry Thailand 1955-1959, Box 3909, 792.00/10-2258 HBS, Johnson to The Secretary of State, October 22, 1958.

อย่างชัดเจนระหว่างท่าทีของวอชิงตัน กับสถานทูตสหรัฐฯ ในไทย แมกซ์ บิชอป ทูตที่เข้ามารับตำแหน่งก่อนการปฏิวัติไม่นานให้การสนับสนุนแก่จอมพล ป. และเมื่อเกิดการรัฐประหารขึ้นก็ไม่เห็นด้วยต่อการที่รัฐบาลสหรัฐฯ จะให้การรับรองการรัฐประหารครั้งนั้น ในที่สุดกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐฯ ไม่มีทางเลือกนอกจากการเปลี่ยนตัวทูตกระทันหัน⁵⁷ ในช่วงการวางแผนปฏิวัติ สหรัฐฯ ได้ส่งกำลังทหารให้การอารักขาครอบครัวของคณะทำงานที่เตรียมแผนการรัฐประหาร โดยคนทั้งหมดที่ถูกนำไปรักษาความปลอดภัยเป็นการลับที่หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยรถของทหารสหรัฐฯ เตรียมพร้อมตลอดเวลาเพื่อนำคนทั้งหมดเดินทางลงภาคใต้ต่อไปหากมีการต่อต้านการรัฐประหารและแผนการไม่สำเร็จ⁵⁸ โดยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้แก่การเปิดรับการลงทุนทางตรงของสหรัฐฯ ตลอดจนเตรียมแผนการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย ฯลฯ การกระทำเหล่านี้ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับผลกระทบระหว่างไทยและสหรัฐฯ ที่วอชิงตัน การก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำ “คณะปฏิวัติ” และการสถาปนาระบบเผด็จการทหารเบ็ดเสร็จและยุคสมัยแห่งการพัฒนาด้วยตัวของสฤษดิ์เอง ตลอดจนการฟื้นฟูอำนาจให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์และกลุ่มรอยัลลิสต์จนกลายเป็นกลุ่มที่มีพลังทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างรอบด้านจนระบอบการเมืองในสมัยของเขาถูกเรียกว่า “ระบอบพ่อขุนอุปถัมภ์เผด็จการ”⁵⁹ ภายใต้ระบอบนี้

⁵⁷ U. Alexis Johnson, *The Right Hand of Power* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1984), pp. 266-267.

⁵⁸ น้ำเพชร พานิชพันธ์, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2550. หลังการรัฐประหารสำเร็จ คณะทำงานเหล่านี้ได้รับเงินค่าตอบแทนจากสหรัฐฯ จำนวนหนึ่ง โดยหลายคนได้นำเงินจำนวนนี้ไปลงทุนซื้อที่ดินแถบถนนสุขุมวิท

⁵⁹ ทักษิณ เจริญเจริญ, *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*, แปลโดยพรณี ฉัตรพลรักษ์ และ ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข และ อ่างศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548).

ไทยยืนยันการเป็นพันธมิตรสำคัญของสหรัฐฯ ในสงครามอินโดจีนและเป็นฐานทัพสำคัญของกองทัพสหรัฐฯ ในภูมิภาค รวมทั้งการเข้าร่วมปฏิบัติการทางทหารในสงครามในลาว ซึ่งในยุคของถนอม-ประภาสจะขยายบทบาทเข้าไปในสงครามเวียดนามและสงครามในกัมพูชาในเวลาต่อมาและกลายเป็นเหตุที่นำไปสู่ปัญหายุ่งยากที่สำคัญซึ่งมีต่อ “ระบอบถนอม-ประภาส” ที่เกิดขึ้นในปลายทศวรรษที่ 2500-2510 จนนำไปสู่เหตุการณ์ที่สำคัญทางการเมืองของไทย คือ เหตุการณ์ “14 ตุลา”

บริบทของความขัดแย้งทางการเมืองก่อน “14 ตุลา”

ข้อเสนอหลักในการนำเสนองานวิจัยชิ้นนี้ คือ สหรัฐฯ มีบทบาทสำคัญอยู่เบื้องหลังการล่มสลายของ “ระบอบถนอม-ประภาส” ด้วยเหตุผลสำคัญสองประการข้างต้น คือ ในประการแรกสหรัฐฯ มีบทบาทสำคัญในการสร้างและรักษาระบอบถนอม-ประภาสเพื่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของตน และในประการที่สอง เมื่อ “ระบอบถนอม-ประภาส” ได้ดำเนินนโยบายที่ไม่ตอบสนองกับผลประโยชน์ของสหรัฐฯ ทั้งนี้ได้เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสสังคมต่อต้านเผด็จการอย่างรุนแรง โดยสหรัฐฯ เห็นว่า ไทยควรมีการเปลี่ยนแปลงจากระบบเผด็จการทหารไปสู่ระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากไทยจะมีการเมืองที่มีเสถียรภาพและสามารถตอบสนองผลประโยชน์ของสหรัฐฯ ได้ดีที่สุด

รายงานฉบับแรกหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา ที่สถานทูตสหรัฐฯ ประจำไทยที่ส่งกลับไปวอชิงตัน ดีซี ภายหลังจากถนอมและประภาสได้เดินทางออกนอกประเทศ ระบุว่า “การเมืองของไทยกลับเข้าสู่สภาวะเสถียรภาพและสหรัฐฯ ยังคงมีนโยบายต่างประเทศต่อไทยเช่นเดิม” จากรายงานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า สหรัฐฯ บรรลุเป้าหมายสำคัญแล้ว คือ การผลักดันให้ไทยกลับสู่เสถียรภาพทางการเมืองและสหรัฐฯ ยังคงมีนโยบายต่อไทยดังเดิม

ในทางตรงกันข้าม ปฏิบัติการของชาวอเมริกา ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญของ มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ เมื่อเห็นการล้มของรัฐบาลถนอม-ประภาสคือความ ตระหนกตกใจ และหวั่นไหวในอนาคตที่จะต้องทำงานกับผู้นำที่เขาไม่รู้จัก และความไม่พอใจต่อเสถียรภาพการเมืองในอนาคต อย่างไรก็ตาม ภายใน ช่วงเวลา 3 สัปดาห์ ความวิตกกังวลหายไป เมื่อพวกเขาได้รับการบอกเล่ามาจาก มูลนิธิที่กรุงนิวยอร์กว่าไม่มีเหตุผลที่จะต้องวิตก สิ่งที่เกิดขึ้นคือความขัดแย้ง ในหมู่ผู้นำทหารซึ่งตกลงกันได้เรียบร้อยแล้ว⁶⁰

เราอาจจะมองว่าการที่สหรัฐฯ ได้แสดงความพอใจต่อเหตุการณ์ “14 ตุลาคม” แสดงว่าสหรัฐฯ มิได้มีบทบาทอย่างใดในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม แต่ ในอดีตสหรัฐฯ ได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางทางการเมืองไทย มาก่อนเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ของสหรัฐฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนให้ประเทศไทยเข้าสู่ระบบประชาธิปไตย ในปี 2512 หรือการอยู่เบื้องหลังการรัฐประหารในปี 2514 ซึ่งจะได้ กล่าวถึงต่อไป ดังหลักฐานที่พบซึ่งเป็นช่วงเวลาภายหลังเหตุการณ์ “14 ตุลาคม” ราว 1 ปี นั้น อาจทำให้เรามีความเข้าใจมากขึ้นถึงบทบาทของ สหรัฐฯ ภายในเหตุการณ์ “14 ตุลาคม” ได้ โดยเอกสารดังกล่าวเป็นบท สนทนาระหว่างคิสซิงเจอร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และ ฟิล ฮาบีบ (Phil Habib) ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ฝ่ายกิจการเอเชียและแปซิฟิก ทั้งสองได้ถกเถียงกันว่า สหรัฐฯ ควรทำ อย่่างไรกับปัญหาที่ถนอมจะเดินทางกลับเข้าประเทศไทยเพื่อมาเยี่ยมบิดาที่ กำลังป่วย

คิสซิงเจอร์กล่าวถึงถนอมว่าเป็นพันธมิตรที่ให้ความร่วมมือกับสหรัฐฯ มาเป็นอย่างดี และควรจะได้รับปฏิบัติที่ดีเช่นเดียวกัน เหตุเพราะว่า

“การที่ไทยยอมให้เราใช้ประเทศของเขาในการต่อสู้กับเวียดนามเหนือ โดย แทบจะไม่มีเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้น แปลว่าเราจะดีกับผู้นำประเทศที่เปิดตัว อย่่างเต็มที่ว่าอยู่ข้างเราไม่ได้เสียหรือ”

ในขณะที่ ฮาบีบ โต้แย้งว่า หากถนอมกลับไทยได้นั้นจะทำให้ “เสถียรภาพของการเมืองไทยที่เราได้เสริมสร้างมันขึ้นมาอย่างระมัดระวัง เป็นเวลา 1 ปี จะตกอยู่ในภาวะอันตราย”

คิสซิงเจอร์ แย้งกลับว่า “ผมไม่คิดว่า เราควรจะไปจัดตั้งรัฐบาลทั่วโลก มันไม่ใช่เรื่อง หน้าที่ของเราคือการดำเนินนโยบายต่างประเทศ เราไม่ใช่ โรงเรียนดัดสันดาน”

แต่ฮาบีบ ยังคงยืนยันว่าสิ่งที่สำคัญมากที่สุดในกรณีไทยในขณะนั้น คือ “การมีรัฐบาลที่มีความมั่นคง ที่เราสามารถทำงานด้วยได้ และมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับเรา”⁶¹ จากบทสนทนานี้แสดงให้เห็นว่า คิสซิงเจอร์ นำจะไม่ได้สั่งการให้สหรัฐฯ เข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการภายในของไทย ดังนั้น การให้ความสนับสนุนเหตุการณ์ “14 ตุลาคม” ของสหรัฐฯ หาได้เกิดขึ้นจาก นโยบายของสหรัฐฯ ในระดับสภาความมั่นคง (National Security Council) แต่กลับอยู่ในระดับกระทรวงการต่างประเทศ (State Department) ด้วยการประสานงานกับซีไอเอผ่านสถานทูตสหรัฐฯ ใน กรุงเทพฯ

ดังนั้น การฉายภาพเหตุการณ์ “14 ตุลาคม” จึงตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า ฝ่ายปฏิบัติงานของสหรัฐฯ ในไทย เล็งเห็นว่าเสถียรภาพทางการเมืองไทย กำลังประสบกับปัญหาในต้นปี 2516 ในทัศนะของสถานทูตสหรัฐฯ ประจำ

⁶⁰ บิล แมคกิลลี, สัมภาษณ์, ณ บ้านพักผู้วิจัย, 28 มีนาคม 2551.

⁶¹ DNSA (Digital National Security Archive), KT(Kissinger Transcript) 01416 , 14 November 1974.

กรุงเทพฯ สหรัฐฯ ควรเข้าแทรกแซงการเมืองไทย เนื่องจากในขณะนั้นระบอบถนอม-ประภาสมีความไม่พอใจต่อการให้ความช่วยเหลือทางทหารของสหรัฐฯ ที่ลดลงอย่างมาก และได้ดำเนินนโยบายคัดค้านระบอบสหรัฐฯ ในหลายประการ แต่ที่สำคัญที่สุดคือการเอาประเด็นถอนทหารมาเป็นประเด็นสาธารณะ กับการเสนอให้เห็นว่าไทยต้องการเจรจาเพื่อลดกำลังรบสหรัฐฯ มีผลประโยชน์ที่ชัดเจนคือการรักษาฐานทัพของสหรัฐฯ ในไทยเอาไว้ ในช่วงเวลาดังกล่าว บทบาทของสหรัฐฯ ที่แสดงออกซึ่งผลประโยชน์ดังกล่าวอาจไม่ชัดเจนในเหตุการณ์ “14 ตุลา” แต่ถ้าได้มองเลยไปจนถึงเหตุการณ์หลัง 6 ตุลาคม 2519 แล้ว เราอาจจะเห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐฯ ในช่วง “ระบอบถนอม-ประภาส”

ตั้งแต่สหรัฐฯ เข้าสู่สงครามเวียดนามและใช้ประเทศไทยเป็นฐานปฏิบัติการ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสหรัฐฯ เป็นไปอย่างดียิ่งเนื่องจากเกิดการสมประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ผู้นำไทยได้ประโยชน์ทั้งจากความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหาร และยังได้ผลประโยชน์จากธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับสงครามเวียดนาม ผู้นำสหรัฐฯ เองก็ตระหนักถึงการเอื้อประโยชน์ของผู้นำทหารของไทยที่ไม่อาจจะหาได้จากประเทศใด⁶²

ในความสัมพันธ์กับประเทศไทยนั้น สหรัฐฯ ให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่อง เสถียรภาพทางการเมือง โดยถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การดำเนินนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ ราบรื่น ซึ่งมีนัยยะว่าจะต้องไม่มี

พลังมาต่อต้านผลประโยชน์ของสหรัฐฯ⁶³ ในช่วงปี 2508 เป็นต้นมา ได้มีความคิดในวงชิงตันว่าประเทศไทยควรมีระบอบการปกครองเป็นประชาธิปไตยเพื่อจะได้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น สหรัฐฯ จึงได้ดำเนินการชักชวนให้ประเทศไทยเร่งร่างรัฐธรรมนูญ โดยที่ฝ่ายผู้นำทหารไม่มีความเต็มใจนัก แต่มีเสียงเรียกร้องจากชนชั้นกลางและนักวิชาการ รวมทั้งสถาบันกษัตริย์ ทำให้ผู้นำทหารไม่สามารถยึดการร่างรัฐธรรมนูญได้อีกต่อไป ประกอบกับสหรัฐฯ ได้ยินยอมให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่รัฐบาลไทยในการตั้งพรรคการเมือง เป็นจำนวนหลายล้านดอลลาร์⁶⁴ ซึ่งสหรัฐฯ มองว่า การเลือกตั้งในครั้งนี้จะเป็นหลักประกันสำคัญของการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองภายในและแนวนโยบายต่างประเทศที่เอื้อประโยชน์ให้แก่สหรัฐฯ ได้ในระยะยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความต้องการของสหรัฐฯ ที่จะให้รัฐบาลจอมพลถนอม-พลเอกประภาสยังคงรักษาอำนาจของตนต่อไปภายใต้ระบอบการเมืองใหม่ที่ดูเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ความต้องการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ แสดงออกผ่านการที่สหรัฐฯ ให้เงินสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือในทุกด้านแก่พรรคสหประชาไทยของจอมพลถนอม ส่งผลให้ในการเลือกตั้งดังกล่าว พรรคสหประชาไทยได้รับเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียงอันดับหนึ่ง และได้จัดตั้งรัฐบาลในที่สุด ผลก็คือ จอมพลถนอมยังคงเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป และนโยบายที่ไทยมีต่อสหรัฐฯ ก็ยังคงเป็นเช่นเดิม

⁶³ Memorandum From the Joint Chiefs of Staff to Secretary of Defense McNamara, Earle G. Wheeler, subject: “Coup d’ état in Thailand (C),” September 23, 1964, in *Foreign Relations of the United States, 1964-68*, vol. 27, pp. 609-610.

⁶⁴ ภายใต้โครงการที่ชื่อว่า Lotus Project ผู้ที่ดำเนินการติดต่อเรื่องความสัมพันธ์ดังกล่าวคือ พจน์ สารสิน อ้างใน Telegram from the Ambassador to Thailand (Unger) to the Department of State, Unger, August 10, 1968, in *Foreign Relations of the United States, 1964-68*, vol. 27, p. 898.

⁶² Telegram From the Embassy of Thailand to the Department of State, Graham Martin, March 23, 1965, in *Foreign Relations of the United States, 1964-68*, vol. 27, Southeast Asia, Thailand, (Washington: Government Printing Office, 2000), pp. 615-618.

ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลจอมพลถนอมกับฝ่ายค้านในรัฐสภาที่เกิดขึ้นในช่วงปลายปี พ.ศ. 2514 มีผลอย่างมากต่อความเชื่อมั่นของสหรัฐฯ ที่มีต่อรัฐบาลไทย ว่าจะสามารถตอบสนองความต้องการของสหรัฐฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นในอดีตหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่รัฐสภาให้ความสนใจต่อประเด็นฐานทัพสหรัฐฯ ในไทย และการถ่วงเวลาการผ่านงบประมาณ ทำให้เกิดความล่าช้าในการบริหาร อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ดังกล่าวกลับดีขึ้นทันทีเมื่อจอมพลถนอมทำรัฐประหารตัวเองเพื่อกอบกู้เสถียรภาพทางการเมืองในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 พร้อมกับสัญญาว่าจะยึดมั่นการสนับสนุนปฏิบัติการทางการทหารของสหรัฐฯ ในอินโดจีนต่อไป มีผู้เสนอว่า สหรัฐฯ น่าจะอยู่เบื้องหลังการรัฐประหารครั้งนี้⁶⁵ ที่น่าสนใจคือการที่อองเกอรได้แนะนำคิสซิงเจอร์ว่า รัฐบาลสหรัฐฯ ควรแสดงท่าทีต่อเหตุการณ์ครั้งนี้อย่างไร โดยเขาแนะนำว่า “ในการแสดงความเห็นออกสู่สาธารณะ รัฐบาล [สหรัฐฯ] ควรแสดงความผิดหวังที่ความพยายามที่จะมีรัฐบาลที่มีรัฐสภาตัวแทนของไทยประสบความสำเร็จ [รัฐบาลสหรัฐฯ ควรพูดว่า] นี่คือนักโทษที่ยากลำบาก และเราหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะมีการกลับไปสู่รัฐบาลประชาธิปไตยโดยเร็ว”⁶⁶ การล้มระบอบรัฐสภาและการรวบอำนาจให้อยู่ในคณะรัฐประหาร ซึ่งประกอบไปด้วยผู้นำ 5 คน ได้แก่

⁶⁵ Richard E. Ward, “Thailand Coup Strengthens U.S. Hand” in *National Guardian* (December 1, 1971), document from CIA Intelligence Bulletin, Approved for Release 2000/05/15, CIA-RDP80-01601R000600150001-2.

⁶⁶ FRUS, 1969-1972, Southeast Asia, Thailand, Vol. XX, Memorandum From the President’s Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon, subject “Ambassador Unger’s Report on Coup in Thailand, Henry Kissinger”, November 17, 1971, p.311-312.

ถนอม กิตติขจร ประภาส จารุเสถียร พจน์ สารสิน ทวี จุลละทรัพย์ และ กฤษณ์ สีวะรา ส่งผลให้สหรัฐฯ สามารถเพิ่มปฏิบัติการในเวียดนามเพื่อกดดันให้เวียดนามเหนือเข้าสู่การเจรจา โดยอาศัยทั้งฐานทัพในประเทศไทย ตลอดจนการให้ไทยเพิ่มจำนวนทหารอาสาสมัครเข้าไปปฏิบัติการลับในลาวภายใต้การสนับสนุนของซีไอเอ กระนั้นก็ตาม ความพยายามเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นก่อนหน้านี้ได้สร้างผลสะท้อนที่ไม่อาจหวนกลับได้ นั่นคือ การปลดปล่อยพลังทางสังคมอื่นๆ ให้เข้ามาบีบบทบาทในการกำหนดนโยบายของรัฐและเรียกร้องประชาธิปไตยมากขึ้น โดยที่เป็นพลังในรัฐสภาและพลังนอกรัฐสภาคือ ขบวนการนิสิตนักศึกษาปัญญาชน ซึ่งเราจะเห็นพลังดังกล่าวนี้ต่อไปเมื่อเราพูดถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ

ภายใต้รัฐบาลนิกสัน ถึงแม้ว่าจะมีการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทยในช่วงแรกของการดำเนินนโยบาย Vietnamization แต่ในช่วงปี พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) เมื่อสหรัฐฯ เพิ่มการปฏิบัติการในเวียดนามเพื่อกดดันให้เกิดข้อตกลงยุติสงครามเวียดนาม ก็ได้มีการนำกองกำลังของสหรัฐฯ กลับเข้ามาใหม่ ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวได้มีการเพิ่มเงินช่วยเหลือของสหรัฐฯ โดยในปี พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) สหรัฐฯ ให้เงินช่วยเหลือแก่รัฐบาลไทยเป็นจำนวนกว่า 92.2 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ จากจำนวนปีละ 60 ล้านดอลลาร์ สหรัฐฯ ได้ให้เหตุผลว่าเงินช่วยเหลือนี้มีเป้าหมายเพื่อให้ไทยสามารถพัฒนาความสามารถในการป้องกันประเทศจากภัยคอมมิวนิสต์ และยังได้สัญญาว่าจะให้เงินช่วยเหลือที่มีจำนวนมากขึ้นอีกในอนาคตหากไทยยังคงดำเนินนโยบายที่เป็นเช่นนี้ต่อไป⁶⁷

⁶⁷ DNSA (Digital National Security Archive), PR00128, August 11, 1971.

ยุทธศาสตร์ที่สำคัญของสหรัฐฯในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการยุติการสู้รบตามสนธิสัญญาที่ปารีส คือการย้ายกองกำลังนาวิกโยธินสหรัฐฯ มาไว้ที่น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งได้ถูกปิดไปก่อนหน้านี้ นอกจากนั้นสหรัฐฯ ได้มีแผนการโยกย้ายกองกำลังทางอากาศจากไซ่ง่อน มาประจำที่จังหวัดนครพนมทั้งหมด ดังนั้นประเทศไทยจึงมีความสำคัญอย่างมากในการดำเนินยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ ในยุคหลังข้อตกลงสันติภาพที่ปารีส

สิ่งที่ต้องเน้นให้ชัดเจนในที่นี้ก็คือ สาเหตุหลักที่สหรัฐฯ ยังคงกองกำลังทหารไว้ในประเทศไทยนั้น มิได้เกิดขึ้นจากการที่สหรัฐฯ ต้องการเปลี่ยนยุทธศาสตร์จากการใช้กองกำลังทางบกมาเป็นการเน้นที่กองกำลังทางอากาศและไม่ได้เกิดขึ้นจากความต้องการที่จะอยู่ในภูมิภาคอินโดจีนต่อไปจนดูไม่เหมาะสม (decent interval) อย่างที่เสนอโดยนักวิชาการก่อนหน้านี้⁶⁸ แต่ผู้เขียนเสนอว่า มีสาเหตุสำคัญ 2 ประการเบื้องหลังการที่สหรัฐฯ ยังคงรักษากองกำลังของตนเองในประเทศไทยในช่วงนี้คือ ในประการแรก สหรัฐฯ ต้องการรอดู (wait and see) ว่าเวียดนามเหนือจะทำตามข้อตกลงที่ได้ตกลงไว้ก่อนหน้านี้หรือไม่ และหากเวียดนามเหนือละเมิดข้อตกลงสหรัฐฯ ก็จะใช้กองกำลังของตนในประเทศทำการลงโทษให้สาสม ดังนั้นสหรัฐฯ จึงต้องการให้กองกำลังไว้โดยไม่มีเปลี่ยนแปลง อย่างน้อยจนกระทั่งฤดูแล้งของปี พ.ศ. 2517 (ค.ศ. 1974) ในประการที่สอง สหรัฐฯ ยังต้องการปฏิบัติการปกป้องรัฐบาลลอนดอนนอกในกัมพูชาต่อไป เนื่องจากความล้มเหลวในกัมพูชาจะทำให้ฝ่ายที่ต่อต้านนโยบายของนิกสันในการเข้าไปปฏิบัติการ

⁶⁸ RLarry Berman, No Peace, No Honor: Nixon, Kissinger, and Betrayal in Vietnam (NY: Touchstone 2002) and Jeffrey Kimball, Nixon's Vietnam War (Lawrence: University Press of Kansas, 1998)

ในกัมพูชาในช่วงต้นรัฐบาลนิกสัน มีเหตุผลที่จะสรุปได้ว่านโยบายดังกล่าวผิดพลาด⁶⁹

ผู้นำไทยมีความวิตกเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศในยุคหลังสงครามเวียดนาม เนื่องจากไทยมีความระแวงไม่ไว้วางใจเวียดนามเหนืออย่างหนัก และไทยต้องการที่จะมีภาพชัดเจนว่าสหรัฐฯ มีนโยบายต่อภูมิภาคจริงๆ อย่างไร นอกจากนั้นไทยยังวิตกต่อสถานการณ์ในลาวและเขมร และต้องการที่จะให้สหรัฐฯ ให้การสนับสนุนแก่ตนต่อไป โดยข้ออ้างของฝ่ายไทยคือ มีแรงกดดันจากการต่อต้านฐานทัพสหรัฐฯ จากภายในประเทศอย่างมาก อีกทั้งฐานทัพก็เป็นสาเหตุให้ทั้งเวียดนามเหนือ และจีนยังคงมีท่าที่เป็นศัตรูต่อไทย สิ่งที่ไทยต้องการจากสหรัฐฯ คือการเพิ่มความช่วยเหลือ โดยจอมพลถนอมให้เหตุผลว่า เมื่อการก่อการร้ายลดลง ฝ่ายต่อต้านฐานทัพก็จะเห็นประโยชน์ที่ได้จากการมีกองกำลังของสหรัฐฯ ในประเทศ ถนอมเตือนว่าสหรัฐฯ ได้ให้คำมั่นสัญญาอย่างหนักแน่นว่าจะไม่ทิ้งเพื่อนเก่าที่ได้ให้ความช่วยเหลือมาเป็นอย่างมากในอดีต ประเทศไทยมีความเชื่อมั่นในคำสัญญานี้เมื่อสหรัฐฯ ได้ทุ่มเงินช่วยเหลือให้แก่รัฐบาลไทยในปี พ.ศ. 2515 (1972) อย่างขนานใหญ่ เมื่อมาถึงเวลานี้รัฐบาลไทยจำเป็นต้องรับมือกับภัยคอมมิวนิสต์ด้วยตัวเอง จึงคาดการณ์ว่าจะต้องได้รับความช่วยเหลืออย่างน้อยก็เท่ากับที่เคยได้รับมาแล้ว รัฐบาลไทยเต็มใจที่จะให้ความสนับสนุนสหรัฐฯ ต่อไปด้วยการให้สหรัฐฯ ย้ายฐานการปฏิบัติการทางอากาศที่ไซ่ง่อนทั้งหมดมายังประเทศไทย

เมื่อผู้นำไทยได้รับการแจ้งว่างบประมาณช่วยเหลือสำหรับปี พ.ศ. 2516 ลดลงอย่างมาก จอมพลถนอมได้แจ้งแก่ผู้นำทหารของสหรัฐฯ ว่า ใน

⁶⁹ ดูคำพูดของ เฮนรี คิสซิงเจอร์ ในเอกสารที่เขาสนทนากับ โจวเินไหล ใน DNSA, KT 00905, Nov 13, 1973.

ขณะที่ไทยต้องเสี่ยงมากขึ้น แต่สหรัฐฯ กลับให้ความช่วยเหลือน้อยลงไปเรื่อยๆ เขาก็จะหยุดรับความช่วยเหลือ ในการเจรจากับผู้นำทางทหารของสหรัฐฯ ถอนอมได้ทำให้ท่าทีของเขาชัดเจนว่าจะไม่พูดเรื่องนี้อีกแล้ว พลเอกประภาสเข้าเสริมว่าผู้นำไทยเข้าใจถึงสถานการณ์ของสหรัฐฯ และสิ่งที่สหรัฐฯ กำลังพยายามทำให้ประเทศไทย แต่รัฐบาลถูกวิจารณ์จากฝ่ายต่อต้านว่า การช่วยเหลือของสหรัฐฯ ไม่ได้มีผลดีต่อประเทศไทย แต่เป็นการสร้างศัตรูให้แก่ประเทศ นอกจากนั้นทหารจำนวนมากขึ้นก็เริ่มถามมาแล้วว่า นี่มันความช่วยเหลืออะไรกัน เมื่อเทียบกับสิ่งที่สหรัฐฯ กำลังทำให้กับฝ่ายศัตรู พลเอกประภาสบอกว่า ยากที่จะควบคุมเรื่องวิพากษ์วิจารณ์เหล่านั้นได้⁷⁰

ที่กล่าวมาข้างต้น คือจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ที่มีปัญหาระหว่างไทยกับสหรัฐฯ ที่ดำเนินไปจนถึงเหตุการณ์ 14 ตุลา สิ่งที่เกิดขึ้นต่อมาคือการเรียกร้องสิทธิประโยชน์ให้กับธุรกิจไทยในการรับงานจากรัฐบาลสหรัฐฯ การดำเนินที่สหรัฐฯ บินเหนือน่านอากาศไทยโดยมิได้แจ้งล่วงหน้า และการออกมาต่อต้านสหรัฐฯ โดยศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) ภายใต้การนำของ ชีรยุทธ บุญมี เป็นต้น ความสัมพันธ์ที่เริ่มคลอนแคลนระหว่างรัฐบาลจอมพลถนอมและฝ่ายทหารในไทยที่ต้องการกดดันให้สหรัฐฯ เพิ่มเงินช่วยเหลือความรู้สึกรอคอยของสหรัฐฯ กับท่าทีที่พยายามกดดันของฝ่ายทหารในไทยเข้าขั้นวิกฤต เมื่อสหรัฐฯ ยุติปฏิบัติการทางการทหารในกัมพูชาในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2516 คำถามที่ตามมาของฝ่าย

⁷⁰ NARA, RG 59, General Record of the Department of State, subject Numeric File 1970-73, Political and Defense, Def 19-8 US-THAI, Box 1869, Entry 1613, subject "CINCPAC Meeting with RTG Leaders", Unger to Secretary of State, March 12, 1973.

ไทยก็คือ มีความจำเป็นอันใดที่สหรัฐฯ จะต้องคงฐานทัพขนาดใหญ่ของสหรัฐฯ ในประเทศไทย ดังนั้นประเด็นการเรียกร้องให้สหรัฐฯ ถอนกองทัพออกไปจึงถูกนำมาเล่นโดยประภาส กอปรกับความขัดแย้งที่เริ่มคุกรุ่นขึ้นระหว่างรัฐบาลจอมพลถนอมกับสหรัฐฯ ก่อนหน้านี้ ส่งผลให้ประเทศไทยได้ขาดเงื่อนไขที่สำคัญมากที่สุดอันหนึ่งคือการเป็นรัฐบาลที่เป็นมิตรและให้ความร่วมมือกับสหรัฐฯ

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า การรัฐประหารปี พ.ศ. 2514 (ค.ศ. 1971) เป็นจุดเริ่มต้นของการต่อต้านระบอบเผด็จการด้วยการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งในที่สุดได้มีบทบาทสำคัญในเหตุการณ์ 14 ตุลา เมื่อประกอบกับภาพของการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมและการแสวงหาประโยชน์ของผู้นำทหาร โดยเฉพาะพลเอกประภาส ได้ทำให้รัฐบาลเผด็จการสูญเสียความชอบธรรมเป็นอย่างยิ่ง ความขัดแย้งในกรณีทุ่งใหญ่นเรศวร การขับไล่นักศึกษารามคำแหง ตลอดจนวิกฤตการณ์ขาดแคลนข้าว ล้วนเป็นสิ่งซึ่งยืนยันถึงการขาดเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาล และหมายความว่ารัฐบาลไทยได้ขาดคุณสมบัติอีกประการหนึ่งในการเป็นพันธมิตรของสหรัฐฯ คือการขาดเสถียรภาพทางการเมือง

สถาบันพระมหากษัตริย์และ กลุ่มรอยัลลิสต์กับ “ระบอบถนอม-ประภาส”

ผู้วิจัยได้นำเสนอไปในข้างต้นแล้วว่า กลุ่มเหล่านี้เป็นพันธมิตรกันในช่วงการก่อตัวของอำนาจไตรภาคีตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 2500 แต่พอถึงช่วงต้นทศวรรษที่ 2510 ได้เกิดสัญญาณของความไม่พอใจจากสถาบันกษัตริย์ต่อผู้นำทหาร ผู้นำที่เข้ามาแทนที่สฤษดิ์ คือถนอม-ประภาส การศึกษาหลายชิ้นที่ผ่านมาได้ให้ภาพความขัดแย้งระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์

และกลุ่มรอยัลลิสต์กับผู้นำทหาร⁷¹ แต่ยังไม่มีการขึ้นโตให้คำอธิบายได้ว่า เกิดอะไรขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 2510 จนเป็นเหตุให้เกิดการแตกแยกของ พันธมิตรทางการเมืองดังกล่าว จนนำไปสู่เหตุการณ์ “14 ตุลา” และการ โค่นล้ม “ระบอบถนอม-ประภาส” ผู้วิจัยขอเสนอในที่นี้ว่า ความไม่พอใจที่เกิดขึ้นมีทั้งในระดับส่วนบุคคลและในเชิงโครงสร้าง

ในระดับส่วนบุคคล บุคคลมีความแตกต่างในระหว่างบุคลิกของผู้นำสองคน ในขณะที่ถนอมเป็นผู้นำที่มีบุคลิกภูมิฐานมีความนุ่มนวล สามารถสังสรรค์กับแขกต่างประเทศ และไม่เคยปรากฏว่ามีความทะเลาะถยานทางการเมือง นอกจากนั้นเขายังได้ชื่อว่า เป็นผู้มีความจงรักภักดีอย่างสูงตรงกันข้าม ประภาสไม่มีทั้งรูปลักษณ์และมารยาทที่ทำให้เป็นที่พอใจแก่ผู้พบเห็น เขามีความทะเลาะถยาน และพยายามจะขึ้นมาอำนาจเสียเองหลายครั้งหลายหน ดังตัวอย่างในยุคหลังการรัฐประหารของสฤษดิ์ เพียงแต่เวลาของเขาไม่เหมาะ แต่ความพยายามในการขึ้นมาอำนาจของเขายังคงมีอยู่ แม้ในช่วงที่มีการใช้ระบอบประชาธิปไตย

ในเชิงสถาบัน เราอาจจะดูความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ว่าเป็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างสถาบันกษัตริย์กับกลุ่มขุนศึก แต่ละสถาบันต่างมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน และถึงแม้ว่าในด้านวัฒนธรรมและสังคม เราจะเห็นการผสมผสานระหว่างสองสถาบัน อาทิเช่น การทำพิธีสมรสพระราชทานให้แก่ครอบครัวทหาร แต่การเสริมสร้างฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของผู้นำทหารก็อาจถูกมองว่าเป็นการทำทลายอำนาจของสถาบันกษัตริย์ได้

⁷¹ David Morell and Chai-anan Samudavanija, *Political Conflict in Thailand: Reform, Reaction and Revolution* (Cambridge MA: Oelgeschlager, Gunn & Hain, 1981); Katherine A. Bowie, *Rituals of National Loyalty: An Anthropology of the State and the Village Scout Movement in Thailand* (New York: Columbia University Press, 1997).

ในที่นี้ ผู้วิจัยขอเสนอว่า สถาบันพระมหากษัตริย์และกลุ่มรอยัลลิสต์กับกลุ่มผู้นำทหารแข่งขันกันสร้างฐานอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ ได้สร้างเครือข่ายอำนาจทางการเมือง ในกองทัพ และระบบราชการที่ครอบคลุมทั้งฐานด้านการปกครองและความมั่นคง ทำให้เขาเป็นผู้มีอำนาจในระบบการเมืองที่แท้จริง นอกจากนี้เขายังมีอิทธิพลอย่างสูงในทางเศรษฐกิจ เช่น การเข้าดำรงตำแหน่งประธานกรรมการบริหารในธนาคารกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นธนาคารพาณิชย์ที่มีทรัพย์สินรวมในลำดับที่หนึ่ง ในช่วงกลางทศวรรษที่ 2510 ในขณะที่ธนาคารไทยพาณิชย์ซึ่งเป็นของสำนักงานทรัพย์สินฯ ในขณะนั้นมีทรัพย์สินอยู่เพียง 4% เท่านั้นต่อไป

สำหรับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของรัฐภายหลังการปฏิวัติ 2475 ได้เปลี่ยนมาอยู่ภายใต้การควบคุมของพระมหากษัตริย์หลังการปฏิวัติ 2490 เนื่องจากกลุ่มรอยัลลิสต์ได้อาศัยการให้การสนับสนุนการรัฐประหาร 2490 ผลักดันให้สามารถแยกองค์กรดังกล่าวออกจากการควบคุมของรัฐและกลายเป็นนิติบุคคลอิสระนอกรัฐได้สำเร็จ⁷² จากนั้นสำนักงานทรัพย์สินฯ ได้เติบโตขึ้นจากการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ โดยแหล่งรายได้ของสำนักงานทรัพย์สินฯ ได้เริ่มเปลี่ยนรายได้สำคัญที่สุดจากการเก็บค่าเช่าที่ดิน มาเป็นผลประโยชน์ที่มาจากการลงทุนการค้า และอุตสาหกรรมที่มีมูลค่ามากขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญนี้เป็นผลต่อเนื่องมาจากโครงการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของสหรัฐฯ ที่สนับสนุนให้ไทยเร่งสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ถนน สะพาน และเขื่อนตั้งแต่ช่วงปลาย

⁷² พงษ์พันธ์ อุทยานนท์ “สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์กับบทบาทการลงทุนทางธุรกิจ” งานวิจัยโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ศ.ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร เรื่องโครงสร้างและพลวัตกองทุนไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจ, 2549, สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล “สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ คือ อะไร” *ฟ้าเดียวกัน* 4 (1: 2549), หน้า 67-93.

ทศวรรษที่ 2490 เป็นต้นมา⁷³ ดังนั้น การขยายตัวของการสะสมทุนของสำนักงานทรัพย์สินฯ จึงสามารถแสวงหาโอกาสการขยายตัวของการสะสมทุนจากบริบทของโครงการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและความต้องการผลักดันให้ไทยมีการพัฒนาเศรษฐกิจของสหรัฐฯ ในสมัยรัฐบาลสฤณีและจอมพลถนอม กิตติขจรในทศวรรษ 2500 ต่อไปด้วยเช่นกัน

อย่างที่ได้อธิบายมาข้างต้นแล้วว่า ภายใต้โครงสร้างที่สหรัฐฯ เข้ามาอิทธิพลในภูมิภาคนี้ นอกจากทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสำนักงานทรัพย์สินฯ ซึ่งเติบโตอย่างมหาศาลแล้ว ยังเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มผู้นำทหารด้วย โดยนอกจากพวกเขาได้ประโยชน์อย่างมหาศาลจากงบประมาณและความช่วยเหลือของสหรัฐฯ แล้ว สหรัฐฯ ยังได้จัดสรรผลตอบแทนให้แก่กลุ่มผู้นำทหารจากการนำทหารสหรัฐฯ ในสมรภูมิเวียดนามมาพักผ่อน (Rest and Recreation) ในไทยด้วยค่าตอบแทน 10 ดอลลาร์ต่อทหารสหรัฐฯ หนึ่งคนให้กับกลุ่มผู้นำทหารไทยเป็นพิเศษ เมื่อคิดรวมกับผลประโยชน์จากงบประมาณในการต่อต้านการก่อการร้าย การส่งทหารเข้าร่วมสงครามเวียดนาม และการส่งทหารเข้าไปปฏิบัติภารกิจในลาว จะเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ กับผู้นำทหารของไทย ล้วนเอื้อผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มผู้นำทหารและบริวารเป็นอันมาก นอกจากนี้ การเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่สหรัฐฯ ให้การผลักดันนี้ยังอำนวยความสะดวกให้กลุ่มผู้นำทหารเข้าไปดำรงตำแหน่งในคณะผู้บริหารระดับสูงของธุรกิจของพ่อค้าจีนด้วย เช่น การที่ประภาสเข้าไปเชื่อมโยงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับทุนธนาคารกรุงเทพและการที่ประภาสเข้าไปนั่งในบอร์ดบริหารของ

⁷³ Robert J. Muscat , *Thailand and the United States : development, security, and foreign aid* ,(New York: Columbia University Press, 1990)

บริษัทธุรกิจต่างๆ⁷⁴ รวมไปถึงบทบาทของเครือข่ายอำนาจอิทธิพลของประภาสในโครงสร้างอำนาจและกลไกรัฐต่างๆ ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์และกลุ่มรอยัลลิสต์เริ่มมองว่า “ระบอบถนอม-ประภาส” หรือที่เราอาจเรียกได้ว่า “กลุ่มขุนศึก” มีสถานะเป็นภัยที่ท้าทายต่ออิทธิพลและอำนาจทางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์และกลุ่มรอยัลลิสต์มากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้ การสืบทอดอำนาจของกลุ่มขุนศึก ภายใต้ “ระบอบถนอม-ประภาส” ในฐานะที่ประภาสมีอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างกว้างขวางทำให้เขามีความต้องการขึ้นสู่ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดซึ่งจะทำให้เขาไปสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบทอดจากถนอม แต่สถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ให้การสนับสนุน⁷⁵

ในช่วงเวลาที่ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสหรัฐฯ ต้องเผชิญกับปัญหาระหว่างกันนั้น ในปี 2516 รัฐบาลนิคสันพยายามเชิญให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินประพาสสหรัฐฯ อีกเป็นครั้งที่ 3 (หลังจากที่เคยพระราชดำเนินเสด็จแล้ว 2 ครั้งในปี 2503 และ 2509) การเชิญเสด็จประพาสครั้งนี้ สหรัฐฯ ต้องการให้เป็นสัญลักษณ์ระหว่างไทยกับสหรัฐฯ ที่จะรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและอบอุ่นระหว่างกันในยุคหลังสงครามเวียดนาม วอชิงตันหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนี้จะเป็นการช่วยเสริมสร้างความมั่นใจให้แก่รัฐบาลไทยที่มีต่อสหรัฐฯ ในช่วงเวลาที่สหรัฐฯ กำลังประสบปัญหาการตอบสนองความคาดหวังของ

⁷⁴ David Morell and Chai-anan Samudavanija, *Political Conflict in Thailand : Reform, Reaction and Revolution*, p. 53.

⁷⁵ NA, FCO 15/1784, May 25, 1973

ไทยในด้านต่างๆ นอกจากนี้ การเสด็จประพาสจะมีผลให้ชาวอเมริกันสนใจไทยและอาจจะช่วยให้เกิดการสนับสนุนส่วนนโยบายของสหรัฐฯ ต่อประเทศไทย กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ ได้เน้นว่ารัฐบาลสหรัฐฯ มิได้ประสงค์จะมีการเจรจาในประเด็นใดเป็นพิเศษ และหากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิสามารถจะรับเชิญอีกครั้งหนึ่งก็จะไม่เกิดผลในทางลบแต่อย่างใด⁷⁶ การเชิญเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้เป็นสัญญาณอย่างหนึ่งของรัฐบาลสหรัฐฯ ในการให้น้ำหนักการสนับสนุนแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ในบรรยากาศที่สหรัฐฯ กำลังมีความตึงเครียดกับรัฐบาลไทย

นิสิตนักศึกษาภายใต้ “พระมหากษัตริย์คุณ”

ในช่วงตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 2500-2510 พระมหากษัตริย์ได้ทรงให้ความสำคัญกับการเสด็จออกมาพบปะนักศึกษาตามมหาวิทยาลัยต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เริ่มต้นด้วยการทรงพระราชนิพนธ์เพลงประจำมหาวิทยาลัยให้กับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับนักศึกษา เช่น การทรงดนตรี การเสด็จงานฟุตบอลจุฬา-ธรรมศาสตร์ รวมทั้ง การทรงพระราชทานปริญญาบัตรให้แก่บัณฑิตใหม่ของมหาวิทยาลัยต่างๆ จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่เป็นการเข้าเฝ้าฯ อย่างใกล้ชิด และในโอกาสดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทรงดนตรี ณ มหาวิทยาลัยต่างๆ พระองค์จะทรงให้ความเป็นกันเองกับนักศึกษาเป็นอย่างยิ่ง สิ่งปรากฏอยู่ในทุกโอกาส คือการแสดงพระอารมณืขันและการให้ข้อคิด รวมทั้งประเด็นทางการเมืองด้วย⁷⁷ ใน

⁷⁶ NARA, RG 59, Subject Numeric Files 1970-73, Pol 51-1 US/Nixon, Box 2713, March 22, 1973.

ด้านหนึ่งสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกระทำอยู่ คือการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลที่กำลังขึ้นมาเป็นชนชั้นกลาง⁷⁸ ซึ่งจะผูกพันและชื่นชมในพระบารมี

สำนักพระราชวังได้ตอบปฏิเสธการเชิญของสหรัฐฯ ที่กล่าวมาแล้ว โดยมีการให้เหตุผลว่า มิอาจจะเสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศในช่วงเวลาที่เกิดสถานการณ์ในประเทศที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งสำนักราชเลขาธิการขยายความว่า สภาวะเศรษฐกิจการเมืองของประเทศไทยขณะนั้น เกิดความรู้สึกต่อต้าน “ระบอบถนอม-ประภาส” ขึ้นในหมู่อาจารย์และนิสิตนักศึกษาที่กำลังเข้มข้นและรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ⁷⁹

นั่นหมายความว่า ก่อนหน้าเหตุการณ์ 14 ตุลาไม่นาน ชนชั้นนำไทยรวมไปถึงสหรัฐฯ เองก็ตระหนักดีว่า ขบวนการนิสิตนักศึกษาเริ่มมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นพลังทางสังคมที่เป็นฝ่ายต่อต้านโครงสร้างอำนาจของระบอบถนอม-ประภาส

⁷⁷ *ประมวลพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทพระราชทานในโอกาสต่างๆ ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2511 จนถึงเดือนพฤศจิกายน 2512*, (พระนคร, สำนักราชเลขาธิการ, (2513), หน้า 63, ความว่า “มีอาจารย์คนหนึ่งที่มีผู้คนนับถือพอสมควร ได้เคยมาพูดมาบอกว่า กลุ่มใจเต็มทน ที่ไปพูดกับนักศึกษาว่าควรจะทำอย่างนั้นๆ ไม่ควรจะไปเดินขบวน แล้วต่อไปก็เรียบร้อยไป การพูดอย่างนี้ก็เชื่อว่าจะไม่เป็นผลดี ประเดี๋ยวนิสิตนักศึกษาทั้งหลายใครต่อใครเกิดเดินขบวนกันขึ้นมา ก็ไม่มีทางที่จะทำให้เขาไม่เดิน ก็อาจจริง แต่ว่าขอให้ส่งสารอาจารย์ผู้หนึ่งที่กลุ่มใจเต็มทนจนกระทั่งต้องเข้าโรงพยาบาล สงสัยว่าจะเป็นโรคประสาทด้วยเพราะว่ามีความกลุ่มใจหลายอย่าง ขอให้ช่วยจิตใจอาจารย์ผู้นั้นด้วย ด้วยการเข้าใจว่า พอสสมควร.”

⁷⁸ ทักษิณ เฉลิมเตียรณ, *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*, หน้า 373.

⁷⁹ NARA, RG84-75-02, King and Queen of Thailand 1973, Box 197/ Pol 7, subject “President Invitation to King of Thailand”, Secretary of State to Unger, March 23, 1973.

ในความสัมพันธ์ที่เป็นพิเศษระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับ นักศึกษา อัครราชทูตสหรัฐฯ ได้วิเคราะห์ว่า

เกิดขึ้นในท่ามกลางความรู้สึกที่รับรู้กันอย่างทั่วไปว่า พระองค์ทรงมี ทศนะที่ไม่ทรงชื่นชมผู้นำในรัฐบาลนัก พระองค์ทรงให้ความสนับสนุนทาง ด้านจิตใจแก่พวกเขา นักศึกษาเองก็ตระหนักว่าพระองค์มีข้อจำกัดในการ กระทำและได้พยายามที่จะไม่พูดถึงความสัมพันธ์ของพวกตนกับพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพยายามไม่แสดงการสนับสนุนการกระทำ ของนักศึกษานอกเหนือไปจากการเตือนรัฐบาลไม่ให้ใช้กำลัง และการให้คำแนะนำแก่นักศึกษาให้ใช้สมองและพยายามไม่ให้เกิดความวุ่นวาย แต่แค่นี้ ก็น่าจะทำให้รัฐบาลซึ่งกำลังซุ่มเคืองอยู่เกิดความไม่พอใจได้⁸⁰

เมื่อเวลาผ่านไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงใช้เวทีนักศึกษา แสดงความรู้สึกทางการเมือง ดังเช่นภายหลังการรัฐประหารในปี 2514 พระมหากษัตริย์ได้เริ่มแสดงพระองค์ในการวิพากษ์วิจารณ์ระบอบเผด็จการ และการคอร์รัปชัน รวมไปถึงยังทรงเสนอว่า ไทยควรมี “รูปแบบ” การ ปกครองแบบประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองของไทย ดังความตอนหนึ่งในพระราชดำรัสในเดือนมีนาคมปี 2515 ที่ว่า

ก็เพราะปัจจุบันชีวิตออกจะปั่นป่วน มีปัญหาต่างๆ อยู่ในสมองของคน เสมอ... ปัญหาเรื่องการยุบสภาการปกครองอย่างประชาธิปไตย ซึ่งคงมีการปั่น ป่วนใจ ถึงกับไปวางพวงหรีดไว้อาลัยที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย สภาทหาร

⁸⁰ NARA, RG 59, General Record of The Department of State, Subject Numeric Files 1970-73, Political and Defense, From POL 7 Thai to POL 15, Box 2620, Entry 1613, subject: “Student Power as a New Political Element,” Masters to Secretary of State, June 30, 1973.

เศรษฐกิจ การศึกษา คอร์รัปชัน ปัญหาเหล่านี้เชื่อมโยงกัน ถ้าแก้ไขได้ก็จะ ได้ประชาธิปไตยที่แท้จริง ซึ่งการจะให้ประชาชนเข้าใจถึงประชาธิปไตยก็จะ ต้องเรียนรู้มาแต่รากฐาน⁸¹

ในด้านบทบาทของนิสิตนักศึกษา ได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความ สำคัญของบทบาทของนิสิตนักศึกษาว่า จะต้องไปรวมพลังกับประชาชน ทั้งหมดเพื่อเกิดเป็นพลังร่วมที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ในประเทศไทย เราผ่านอุปสรรคต่างๆ มากมายหลายอย่างมหัศจรรย์ ตลอดมาเป็นเวลานับร้อยปี... การผ่านพ้นมาได้ก็อาศัยพลังจิตนี้เอง... ถ้า เป็นพลังของผู้ที่เป็นนักศึกษา ก็ขอแปลเป็นภาษาฝรั่งว่าเป็น student power แต่ว่า student power ของเมืองไทยนี้ก็ได้สมทบกับ power อื่นๆ คือ พลังของ ศรัทธาในศาสนา พลังศรัทธาในหลักวิชาการต่างๆ และศรัทธาในสิ่งที่ดีงาม ที่เหมาะสม ที่ถูกหลักเหตุผล ถ้ามีศรัทธาเช่นนี้และเกิดพลังขึ้นมา มิใช่ เฉพาะพลังของนักศึกษา เป็นพลังจิตประชาชนทั้งหมดที่สมทบเข้ามาแล้ว ก็กลายเป็นพลังมหาศาลที่ทำให้บ้านเมืองก้าวหน้าไปได้โดยปลอดภัย⁸²

เมื่อปัญหาการขาดความชอบธรรมของ “ระบอบถนอม-ประภาส” ปรากฏ ชัดเจนเราจะเห็นถึงบทบาทสถาบันพระมหากษัตริย์และกลุ่มรอยัลลิสต์ ที่

⁸¹ ประชาธิปไตย (8 มีนาคม 2515): 1, 16, อ้างใน อ่างใน อ่างศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, “บทบาททางการเมืองของจอมพลถนอม กิตติขจร, พ.ศ. 2506-2516” (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 557.

⁸² ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ ตั้ง แต่เดือนธันวาคม 2515 จนถึงเดือนพฤศจิกายน 2516, หน้า 96, อ้างใน อ่างใน อ่างศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, “บทบาททางการเมืองของจอมพลถนอม กิตติขจร, พ.ศ. 2506- 2516,” หน้า 557-8.

แสดงตนเป็นพลังปฏิปักษ์กับ “ระบอบถนอม-ประภาส” เพิ่มขึ้น ทั้งในแง่ของการที่ทรงให้การสนับสนุนและพยายามใกล้ชิดกับขบวนการนิสิตนักศึกษา จนถึงในที่สุดได้ทรงออกมาวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในหลายวาระ เช่น กรณีการสนับสนุนการเคลื่อนไหวต่อสู้ของขบวนการนักศึกษาที่วิพากษ์วิจารณ์ “ระบอบถนอม-ประภาส” ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นตัวแทนคนหนึ่งของกลุ่มรอยัลลิสต์ ได้ออกมากล่าวโจมตีการทำงานของรัฐบาลที่ล่าช้าและปกป้องพวกพ้องของตน⁸³ รวมไปถึงในกรณีที่ขบวนการนักศึกษาที่นำโดย ศนท. ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มหาวิทยาลัยรามคำแหงรับนักศึกษา 9 คนที่ถูกคัดชื่อออกกลับเข้าเรียนตามปกติ ได้มีการจัดทำวารสารที่มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์ถนอมอย่างรุนแรง คึกฤทธิ์ได้บริจาคเงิน 10,000 บาท ให้แก่ ศนท. เพื่อใช้ในการรณรงค์ดังกล่าวด้วย⁸⁴

ยิ่งไปกว่านั้น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา ได้ประทานสัมภาษณ์แก่ผู้แทนหนังสือพิมพ์เป็นการส่วนพระองค์ เอกสารสหรัฐฯ ได้วิเคราะห์การประทานสัมภาษณ์ในครั้งนี้ว่า เป็นการละเมิดธรรมเนียมปฏิบัติของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ต้องอยู่เหนือการเมือง โดยได้ทรงวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล ทำให้ตีความได้ว่าการกระทำในครั้งนั้นของเจ้าฟ้าสิรินธรฯ ได้รับความเห็นชอบจากพระบิดาโดยตรง⁸⁵

⁸³ *ประชาธิปไตย* (4 พฤษภาคม 2516).

⁸⁴ NARA, RG 59, General Record of the Department of State, Subject Numeric File 1970-73, Political and Defense, POL 23-8 Thai, Box 2624, Entry 1963, subject: “National Alert/ Student Activities,” June 22, 1973.

⁸⁵ NARA, RG 84-75-02, Pol Thailand 1973, Box 197, subject: “Government Decides on Court NAsecution for Tung Yai Hunting Scandal Participants,” June 8, 1973.

ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริงการประทานสัมภาษณ์นี้จะมีนัยทางการเมืองที่แสดงให้เห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่พอใจต่อการกระทำครั้งนี้อย่างมากจนต้องมีการออกมาตำหนิ ทั้งนี้ทรงดำรงเกี่ยวกับการล่าสัตว์ที่ทุ่งใหญ่นาง

เป็นการไม่ถูกต้องแน่ เพราะเป็นการรังแกสัตว์ที่ไม่มีทางต่อสู้อะไรเลย เรียกเป็นเกมกีฬาไม่ได้ เพราะฝ่ายหนึ่งไม่มีทางต่อสู้ ส่วนเรื่องเฮลิคอปเตอร์ก็เช่นเดียวกัน คนที่นำไปใช้น่าจะคิดถึงทหารตำรวจที่นอนเจ็บป่วยอยู่ตามชายแดน ต้องบาดเจ็บแล้วขาดพาหนะนำมาโรงพยาบาล⁸⁶

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ได้ทรงดำเนินนโยบายสร้างสัมพันธ์กับขบวนการนักศึกษาในช่วงก่อนที่ขบวนการนักศึกษาจะปรากฏขึ้นมาเป็นพลังสำคัญ ซึ่งในที่สุดจะนำมาสู่เหตุการณ์ 14 ตุลา

การก่อตัวของขบวนการนิสิตนักศึกษา

ในช่วงทศวรรษที่ 2510 เกิดการก่อตัวของ “ขบวนการ” นิสิตนักศึกษา มากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การก่อตัวของกลุ่มนักศึกษากลุ่มใหญ่ที่สนใจปัญหาทางการเมืองและสังคม โดย กลุ่มแรก คือกลุ่มศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย กลุ่มที่สอง คือนักศึกษากลุ่มอิสระ ทั้งนี้ การก่อตัวของกลุ่มอิสระ เกิดขึ้นเนื่องจากอิทธิพลแนวคิดจากอาจารย์มหาวิทยาลัย และนักศึกษาที่ไปศึกษาต่อต่างประเทศ ด้วยการถ่ายทอดประสบการณ์สู่นิสิตนักศึกษาในฐานะปัจเจกบุคคล ผ่านหนังสือ บทเพลง และบทกวี แต่นักศึกษากลุ่มนี้ถือว่าเป็นนักศึกษาที่ทวนกระแส จึงมิได้เข้าร่วมกับสโมสรนักศึกษา พวกเขาได้จับกลุ่มและดำเนินกิจกรรมกันเอง จนเป็นที่มาของกลุ่ม

⁸⁶ *ประชาธิปไตย* (9 พฤษภาคม 2516).

อิสระต่างๆ⁸⁷ เช่น กลุ่มสภาน้ำโดม กลุ่มเศรษฐกรรม ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็มีกลุ่มฟื้นฟูชาติใหม่ มีกลุ่มสภาภาพของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ชมรมคนรุ่นใหม่ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง⁸⁸ กลุ่มวลัญชภัณฑ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กลุ่มศิลปะวรรณกรรม ชมรมพระจันทร์เสี้ยว และกลุ่มวรรณกรรมเพื่อชีวิต เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การรวมตัวของนักศึกษาในกลุ่มอิสระนี้มีลักษณะที่ค่อนข้างหลวม ไม่มีรูปแบบที่เป็นทางการ พวกเขาถูกรวมกันเข้ามาด้วยบรรยากาศทางภูมิปัญญาที่ดำเนินอยู่ในขณะนั้น ซึ่งมีศูนย์กลางความกังวลอยู่ที่ปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นรอบตัว

ช่วงก่อนเหตุการณ์ “14 ตุลา” หนึ่งในหลายๆ ประเด็นทางสังคมการเมืองที่นักศึกษาจำนวนหนึ่งให้ความสนใจคือ ปัญหาสงครามเวียดนามและความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐฯ ความสนใจของพวกเขาสะท้อนอยู่ในบทความต่างๆ ที่ถูกนำเสนออยู่ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ซึ่งกลุ่มนักศึกษาอิสระได้เข้าไปมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด ในช่วงก่อนปี 2516 บรรยากาศทางภูมิปัญญาที่ดำเนินไปในตอนนั้นชี้ให้เห็นว่า นักศึกษาและปัญญาชนเริ่มหันมาสนใจเรื่องสงครามเวียดนามและประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เริ่มมีงานเขียนหลายชิ้นที่บรรยายถึงผลกระทบของสงครามที่มีต่อประเทศต่างๆ ในอินโดจีน⁸⁹ ในขณะเดียวกันก็มีความพยายาม

⁸⁷ สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ (บก.), *ปุมประวัติศาสตร์มหิดลเพื่อประชาธิปไตย ภาคที่ 1 ก่อเกิดขบวนการ* (กรุงเทพฯ : โครงการปุมประวัติศาสตร์มหิดลเพื่อประชาธิปไตย, 2546), หน้า 135.

⁸⁸ ชมรมนี้มีความสำคัญมากในอนาคต คือทำให้การจุดจนวน 14 ตุลา เร็วขึ้น และมีการเดินขบวนครั้งใหญ่เป็นครั้งแรก ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป.

ที่จะตั้งคำถามถึงบทบาทของทหารไทยในลาว⁹⁰ ในส่วนของความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐฯ นั้น แม้จะมีการวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยในลักษณะที่ใกล้ชิดกับสหรัฐฯ⁹¹ แต่ประเด็นเรื่องการตั้งกองกำลังสหรัฐฯ ไว้ในไทยกลับไม่ได้ถูกพูดถึงมากนัก

ปัจจัยที่เป็นตัวเร่งที่สำคัญที่ทำให้นักศึกษาและปัญญาชนเริ่มหันมาสนใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐฯ มากขึ้นเมื่อเข้าสู่ปี 2516 ก็คือการลงนามหยุดยิงระหว่างสหรัฐฯ กับฝ่ายเวียดกงและฝ่ายเวียดนามเหนือที่มีขึ้นในเดือนมกราคม เหตุการณ์นี้ได้ทำให้เกิดการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์ถึงความจำเป็นของการให้สหรัฐฯ ยังคงกำลังไว้ในไทย ในบทความหลายชิ้นในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ชี้ให้เห็นถึงความไม่เหมาะสมในการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่มีความใกล้ชิดกับสหรัฐฯ มากเกินไป นำไปสู่การตั้งคำถามถึงอำนาจอธิปไตยที่กำลังถูกกระทบกระเทือนจากการปล่อยให้สหรัฐฯ เข้ามาใช้ไทยเป็นฐานปฏิบัติการ เนื่องจากรัฐบาลไทยไม่มีอำนาจควบคุมใดๆ เหนือปฏิบัติการของสหรัฐฯ นอกจากนี้ยังมีการตั้งคำถามทางจริยธรรมถึงการปล่อยให้ทหารต่างชาติเข้ามาใช้ไทยเป็นทางผ่านไปโจมตีประเทศเพื่อนบ้านในอินโดจีน ปัญญาชนหลายคนมีความเห็นว่า การที่สหรัฐฯ เข้ามาใช้ไทยเป็นฐานปฏิบัติการก็เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของสหรัฐฯ เองเท่านั้น โดยสิ่งที่

⁸⁹ ตัวอย่างเช่น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “การทำลายสภาพแวดล้อมในสงครามเวียดนาม,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 10 (ตุลาคม 2515): 50-61; และ “แม่เจ้าเครื่องบินมา,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 10 (ตุลาคม 2515): 87-99.

⁹⁰ ตัวอย่างเช่น สมบัติ วัฒนพ, “ทหารไทยในลาว: เรื่องจริงหรืออิงนิยาย,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 9 (มิถุนายน-สิงหาคม 2514): 24-46.

⁹¹ ตัวอย่างเช่น พันศักดิ์ วิญญรัตน์, “การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทางยุทธศาสตร์ในเอเชีย,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 10 (มกราคม 2515): 26-34.

สหรัฐฯ ต้องการจากไทยจริงๆ นั่นก็คือ ฐานปฏิบัติการที่ปลอดภัยเพียงพอ สำหรับการทำสงครามอินโดจีน ดังนั้น จึงเริ่มเกิดความคิดที่ว่า การที่สหรัฐฯ จะช่วยรับประกันความมั่นคงให้กับไทยนั้นเป็นการมองโลกในแง่ดี ในขณะที่ การมีอยู่ของกองทัพสหรัฐฯ อาจเป็นเหมือนการชักศึกเข้าบ้านที่อาจจะ สั่นคลอนความมั่นคงของไทยได้ ซึ่งฝ่ายคอมมิวนิสต์อาจจะโจมตีประเทศไทย ภายได้ข้ออ้างที่ว่า รัฐบาลไทยสมรู้ร่วมคิดกับพวกจักรวรรดินิยม ทำยที่สุด บรรดาปัญญาชนยังได้แสดงทัศนะที่มีต่อปัญหาทางสังคมที่ตามมาจากการ อนุญาตให้สหรัฐฯ เข้ามาตั้งฐานทัพ ไม่ว่าจะปัญหาโสเภณีหรือปัญหาเด็ก กำพร้า⁹² ยังมีบทความอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับการที่ไทยร่วมมือกับ สหรัฐฯ ในการทำสงครามในอินโดจีนซึ่งเป็นการใช้กำลังในการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งเท่านั้น หากแต่จะสร้างรอยร้าวในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ เพื่อนบ้านในระยะยาวอีกด้วย⁹³ นอกจากนี้ งานเขียนบางชิ้นถึงกับเรียกร้อง ให้บรรดานักศึกษาออกมาแสดงจุดยืนเพื่อต่อต้านสงครามอย่างจริงจัง⁹⁴

⁹² ตัวอย่างเช่น รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, "ประเทศไทยมีนโยบายต่างประเทศหรือ?", *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 11 (มกราคม 2516): 17-22; พันธุ์ศักดิ์ วิญญรัตน์, "จดหมาย เปิดผนึกถึง ฯพณฯ ประธานาธิบดีสหรัฐฯ อเมริกา," *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 11 (พฤษภาคม 2516): 8-16; ถนัด คอมันตร์, "ปัญหาทหารต่างด้าวในประเทศไทย และนโยบายต่างประเทศของไทย," *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 11 (พฤษภาคม 2516): 27-44; และ นิรันดร์ ประดิษฐ์กุล, "กามารมณกับสงคราม," *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 11 (มิถุนายน 2516): 101-106.

⁹³ ตัวอย่างเช่น ผู้สื่อข่าวอิสระประจำลาว, "ลาวและปัญหาทหารไทยรับจ้าง," *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 11 (ตุลาคม 2516): 46-61; และ กองบรรณาธิการ, "สัมภาษณ์ โชติ เพชรชาติ หัวหน้าคณะผู้แทนฝ่ายแนวลาวยุทธชาติประจํานคร เวียงจันทน์," *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 11 (ตุลาคม 2516): 26-45.

⁹⁴ ตัวอย่างเช่น ผู้สื่อข่าวของเราประจำปารีส, "จดหมายจากปารีส," *สังคมศาสตร์ ปริทัศน์* 11 (มกราคม 2516): 71-5.

ในขณะที่ประเด็นฐานทัพสหรัฐฯ นั้น นักศึกษากลุ่มอิสระได้มีการริเริ่ม การจัดงานสัปดาห์อินโดจีน (Indochina Week) ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2516 งานดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์อยู่ที่การสร้าง เวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสงครามเวียดนามในหมู่ นักศึกษาและปัญญาชน ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นการเพิ่มพื้นที่ทางภูมิปัญญา ขึ้นมาอีกหนึ่งแห่ง นอกเหนือไปจากจุลสารที่พวกนักศึกษาได้ทำการเผยแพร่ อยู่แล้วในมหาวิทยาลัยของตนเอง ประเด็นที่ผู้เข้าร่วมงานสัปดาห์อินโดจีน ให้ความสนใจนั้นเป็นประเด็นเดียวกับที่ถูกนำเสนออย่างต่อเนื่องในนิตยสาร สังคมศาสตร์ปริทัศน์ นั่นก็คือ ประเด็นปัญหาความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐฯ โดยเฉพาะการตั้งคำถามถึงการมีอยู่ของกองทัพสหรัฐฯ ในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ผู้อภิปรายส่วนใหญ่ในวันนั้นเป็นที่ทราบกันดีว่าเป็นผู้ที่ต่อต้าน การคงกองกำลังสหรัฐฯ ไว้ในประเทศไทย⁹⁵ และสหรัฐฯ ได้ให้ความสนใจ กับการจัดงานในครั้งนี้เป็นอย่างมาก โดยสถานทูตสหรัฐฯ ให้ความเห็นเกี่ยว กับการจัดงานในครั้งนี้ว่า เป็นการเพิ่มอุณหภูมิความร้อนให้กับประเด็นเรื่อง ฐานทัพสหรัฐฯ ในประเทศไทย และสถานการณ์ที่เป็นอยู่อาจจะเลวร้ายลงได้ มากกว่านี้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า รัฐบาลจะอธิบายประเด็นนี้อย่างไร และรัฐบาล จะยินยอมให้มีการแสดงออกต่อต้านในประเด็นนี้ได้มากน้อยแค่ไหน⁹⁶

กล่าวได้ว่าปัญหาความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐฯ ที่นักศึกษากลุ่มอิสระ หยิบยกขึ้นมาได้กลายมาเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ถูกนำมาใช้บั่นทอน

⁹⁵ NARA, RG 59, General Record of the Department of State, Subject Numeric File 1970-73, Political and Defense, POL 7 Thai to POL 15, Box 2620, Entry 1613, subject: "Indochina Week at Thammasat University," Unger to Secretary, February 17, 1973.

⁹⁶ *Ibid.*

เสถียรภาพรัฐบาลทหาร รวมไปถึงนโยบายอื่นๆ ที่มีลักษณะโอนเอียงเข้าข้างสหรัฐฯ เมื่อรวมปัญหาความสัมพันธ์ไทยสหรัฐฯ เข้ากับปัญหาอื่นๆ ที่รัฐบาลกำลังเผชิญอยู่ เช่น ปัญหาค่าครองชีพที่เพิ่มสูงขึ้น ฯลฯ เสถียรภาพของรัฐบาลก็อยู่ในสภาพที่น่าเป็นห่วงไม่น้อย ซึ่งในเรื่องนี้อานันท์ ปันยารชุน ได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า ถ้าหากรัฐบาลแก้ไขปัญหาต่างๆ ไม่ได้ ขนชั้นนำในสังคมที่สนใจเรื่องการต่างประเทศก็จะสามารถนำเอาความไม่พอใจของผู้นิยมลัทธิชาตินิยมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศ⁹⁷

ในขณะที่เดียวกันพัฒนาการที่สำคัญของการจัดตั้งขบวนการนักศึกษาที่สำคัญ คือ สโมสรของนักศึกษาในแต่ละสถาบันได้รวมตัวกันจัดตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยหรือ สนท. ขึ้น โดยเริ่มก่อตั้งในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2513⁹⁸ แม้ว่า สนท. จะมีลักษณะการดำเนินนโยบายแบบอนุรักษนิยมก็ตาม แต่ก็ถือเป็นก้าวสำคัญของบทบาทของนักศึกษาที่มีต่อการเมืองไทย ทั้งนี้เพราะศูนย์กลางดังกล่าวได้รับการยอมรับจากรัฐบาล อีกทั้งการก่อตั้ง สนท. ก็ส่งผลให้นักศึกษาของมหาวิทยาลัยต่างๆ ตระหนักถึงผลประโยชน์ร่วมกัน และยังสามารถรวมพลังของนักศึกษาให้เข้ามามีส่วนร่วมกันในระดับชาติ

⁹⁷ NARA, AAD, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review 30 JUN 2005, subject: "Ambassador Anand's Remarks about Possible Changes in Thai Foreign Policy," Unger to Secretary, July 10, 1973.

⁹⁸ NARA, RG 59, General Record of the Department of State, Subject Numeric File 1970-73, Political and Defense, POL 7 Thai to POL 15, Box 2620, Entry 1613, subject: "Student Power as a New Political Element," Masters to Secretary of State, June 30, 1973.

ในปี 2515 เกิดพัฒนาการที่สำคัญของ สนท. คือการเข้ามาดำรงตำแหน่งเลขาธิการของ ธีรยุทธ บุญมี เขาได้หยิบยกประเด็นที่ทำให้คนสนใจมาดำเนินนโยบายได้อย่างชาญฉลาด อันได้แก่การเดินทางต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น ซึ่งนับเป็นครั้งแรกของ สนท. ที่หยิบยกประเด็นทางด้านเศรษฐกิจมารณรงค์ แม้การเดินทางของนักศึกษาในครั้งนั้น อาจจะไม่มีความขลุ่ยลือลั่นอยู่บ้าง⁹⁹ แต่ก็เป็นเรื่องสำคัญที่นักศึกษาได้มีโอกาสสำแดงพลังทางการเมืองร่วมกัน อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของนักศึกษาไปสู่ประเด็นที่มีความสำคัญระดับชาติคือการรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นนี้ รัฐบาลไม่เห็นว่าเป็นภัยมาทำลายเสถียรภาพของรัฐบาล

ทั้งนี้ การเดินทางดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ทั้งๆ ที่กิจกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งขัดต่อกฎหมายขณะนั้น¹⁰⁰ ซึ่งเป็นไปได้ที่รัฐบาลอยู่เบื้องหลังการรณรงค์ครั้งนี้ของนักศึกษา¹⁰¹ เนื่องจากเหตุผลที่ว่ารัฐบาลต้องการผลักดันนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมมากขึ้น โดยรัฐบาลคาดหวังว่า การสนับสนุนการเดินทางต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในครั้งนี้จะช่วยสร้างบรรยากาศที่จะทำให้รัฐบาลสามารถออกกฎหมายที่มีผลในการจำกัดบทบาทของชาวต่างชาติในการดำเนินธุรกิจ 3 ฉบับ คือ พรบ. การประกอบอาชีพของคนต่างด้าว พร.บ. ธุรกิจชาวต่างชาติ และพร.บ. การเดินเรือแห่งชาติ ซึ่งต่อมากฎหมายทั้งหมดได้ออกมาในเดือนธันวาคมปีเดียวกัน¹⁰² ดังนั้นจึง

⁹⁹ ประชาธิปไตย (3 ธันวาคม 2515).

¹⁰⁰ NA, FCO 15/1784, subject: "The Drivers Fleed the Scene," L.B. Smith to Peter Gregory-Hood, October 26, 1973.

¹⁰¹ Central Intelligence Bulletin, Thailand, CIA-RDP86T00608R000600 170028-, subject: "Thai Politics in Transition," November 9, 1975.

¹⁰² NA, FCO 15/1784, subject: "The Drivers Fleed the Scene," L.B. Smith to Peter Gregory-Hood, October 26, 1973.

อาจกล่าวได้ว่า รัฐบาลได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างบทบาทที่ทรงพลังให้แก่ขบวนการนักศึกษา ซึ่งจะกลับมาเป็นหอกที่มแทงตนเองในที่สุด

หลังจากประสบความสำเร็จอย่างสูงในการรณรงค์ต่อต้านการครอบงำทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ศูนย์นิสิตกลางนักศึกษา หรือ สนท. ภายใต้การนำของธีรยุทธได้วางแผนที่จะแสดงบทบาทในระดับชาติอีกครั้ง ผ่านการปลุกกระแสต่อต้านสหรัฐฯ กล่าวคือ สนท. ได้ประกาศในเดือนเมษายนว่า จะดำเนินการรณรงค์ต่อต้านการคงอยู่ของฐานทัพสหรัฐฯ ในไทยในเดือนมิถุนายน จะเห็นได้ว่า การประกาศครั้งนี้ของธีรยุทธนับว่าเป็นความพยายามครั้งแรกและครั้งเดียวของ สนท. ภายใต้ธีรยุทธที่กระทำการต่อต้านสหรัฐฯ ซึ่งคำพูดของ สนท. นี้ก็ไม่ได้ได้รับการปฏิบัติจริงในเดือนมิถุนายนแต่อย่างใด ยิ่งไปกว่านั้น เราจะได้เห็นต่อไปว่า การเดินขบวนในเหตุการณ์ “14 ตุลา” นั้น ประเด็นเรื่องสหรัฐฯ กลับมิได้ถูกนักศึกษายกขึ้นมาโจมตีรัฐบาลแต่อย่างใด แต่สิ่งที่น่าสังเกต คือ *ประเด็นที่ธีรยุทธหยิบยกขึ้นมา นั้นมีความสอดคล้องกับประเด็นที่รัฐบาลให้ความสนใจอยู่ในขณะนั้น* ซึ่งการประกาศเรื่องการรณรงค์ต่อต้านสหรัฐฯ เกิดขึ้นในท่ามกลางปัญหาความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐฯ มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า ในขณะที่รัฐบาลดูเหมือนจะเต็มใจที่จะนำเอาข้อวิพากษ์วิจารณ์สหรัฐฯ ที่มีอยู่ในสังคมในขณะนั้นมาใช้กดดันสหรัฐฯ แต่ก็ได้ระมัดระวังที่จะไม่ให้ข้อวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้เลยเถิดไป¹⁰³

ภายหลังจากประเด็นต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น สนท. และขบวนการนิสิตนักศึกษาขยายการเคลื่อนไหวและกิจกรรมทางการเมืองของตนเองไปใน

หลายประเด็นมากขึ้น เช่น “กรณีทุ่งใหญ่ฯ” ซึ่งนำไปสู่การตั้งคำถามกับรัฐบาลที่คอร์รัปชันและความล้มเหลวในการสืบสวนสอบสวนกรณีดังกล่าว รวมไปถึงการเคลื่อนไหวครั้งสำคัญที่ สนท. สามารถระดมและสร้างเครือข่ายกับนิสิตนักศึกษาทั่วประเทศในกรณีคัดค้าน “การลอบซื้อนักศึกษารามคำแหง 9 คน” เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า ภายในเวลา 2 ปีก่อนจะถึงเหตุการณ์ “14 ตุลา” สนท. ได้ขยายตัวมากขึ้นโดยเฉพาะบทบาทการนำในขบวนการนิสิตนักศึกษาที่มีทิศทางไปในทางวิพากษ์วิจารณ์และต่อต้าน “ระบอบถนอม-ประภาส” มากขึ้นเรื่อยๆ ดังที่เราจะเห็นบทบาทของขบวนการนิสิตนักศึกษาชัดเจนมากขึ้นทั้งในเหตุการณ์ “14 ตุลา” และหลังจากนั้น

ความขัดแย้งในหมู่นักชนชั้นนำไทย

โดยทั่วไปในการอธิบายสาเหตุและที่มาของเหตุการณ์ “14 ตุลา” มักจะให้ความสำคัญกับบทบาทของขบวนการนักศึกษา เช่น งานของประจักษ์ ก้องกีรติ¹⁰⁴ แต่ยังไม่มียานที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยความขัดแย้งในหมู่นักชนชั้นนำไทย ถึงแม้ว่าผู้ที่เกี่ยวข้องในเหตุการณ์นี้จะให้ทัศนะดังกล่าวเป็นการส่วนตัว ในงานนี้จะขอเสนอว่า ความขัดแย้งในหมู่นักชนชั้นนำไทยได้ก่อตัวขึ้นอย่างช้าๆ ระหว่างสถาบันกษัตริย์และกลุ่มรอยัลลิสต์กับกลุ่มขุนศึก และเมื่อความขัดแย้งในหมู่ผู้นำทางการเมืองได้ปรากฏขึ้นระหว่างกลุ่มถนอม-ประภาส-ณรงค์ และกลุ่มที่ต่อต้าน “ระบอบถนอม-ประภาส” คือ กฤษณ์ สีวะรา ประจวบ สุนทรางกูร และวิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ โดยกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ก็ได้รวมมาเป็นพันธมิตรทางการเมือง ดำเนินการต่อต้าน

¹⁰³ NARA, RG 59, General Records of the Department of State, Subject Files of the Office of Thailand and Burma Affairs, 1963-75, Lot File 76D26, Box 13, Entry 5416, July 12, 1973.

¹⁰⁴ ประจักษ์ ก้องกีรติ, และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ: การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548).

ระบอบถนอม-ประภาสที่มีบทบาทสำคัญในเหตุการณ์ “14 ตุลา” และหลังจากนั้น ดังที่จะได้อภิปรายต่อไป

ตั้งแต่การใช้รัฐธรรมนูญการปกครอง 2515 ดูเหมือนว่าจะได้มีการเตรียมการโอนอำนาจจากถนอมมาสู่ทายาททางการเมืองคนสำคัญคือ ประภาส ซึ่งหมายความว่าถนอมควรจะลงจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และมอบตำแหน่งนี้ให้แก่ประภาสโดยที่ไม่จำเป็นต้องลาออกจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ประภาสอยู่ในฐานะที่มั่นคงขึ้นหลังจากที่ ประเสริฐ รุจิรวงศ์ หมดอำนาจในฐานะอธิบดีกรมตำรวจ ต่อมาประภาสได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งแทน ทำให้ฐานการเมืองของเขากว้างขวางมากขึ้น ครอบคลุมกองทัพบกในฐานะผู้บัญชาการทหารบกและในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เขาคูมระบบบริหารราชการส่วนท้องถิ่นของมหาดไทยซึ่งเป็นโครงการระบบราชการพลเรือนที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ ซึ่งนั่นหมายถึงการเข้าถึงระดับล่างของสังคมได้โดยผ่านกลไกของมหาดไทย นอกจากนี้ยังคุมครุในระดับประถมทั้งหมด ทั้งนี้มีพักต้องกล่าวถึงความรับผิดชอบในการปราบคอมมิวนิสต์ที่อยู่ในกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) ดังนั้นในต้นปี 2516 การเมืองมีภาพของความสุขค่อยๆ ผ่องถ่ายอำนาจจากถนอมไปสู่ประภาส และการทำให้บทบาทที่เพิ่มมากขึ้นของประภาสเป็นที่ยอมรับในสังคมมากขึ้น¹⁰⁵

ในช่วงกลางปี 2516 ท่ามกลางกระแสความไม่พอใจของสังคมต่อ “กรณีทุ่งใหญ่ฯ” และบทบาทของนักศึกษาในการต่อต้านบทบาทของ

---

¹⁰⁵ NARA, declassified dated 5/23/06, RG59, General Records of the Department of State, Box 2621, Entry 1613, subject: “Thailand: Praphat and the New Leadership,” Research Study from Bureau of Intelligence and Research, May 19, 1971.

รัฐบาลที่ปกป้องผู้กระทำผิด ซึ่งนำไปสู่จุดจบของ “ระบอบถนอม-ประภาส” นั่นคือ การต่ออายุราชการของถนอมและประภาส สำหรับพลเอกกฤษณ์ สีวะรา ผู้ที่จะก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกคนต่อไปนั้นเห็นว่าการต่ออายุครั้งนี้ทำให้เขาไม่มีโอกาสเลื่อนไปสู่ตำแหน่งดังกล่าว เนื่องจากเขาจะต้องเกษียณอายุในปี 2517¹⁰⁶ แต่ในขณะที่เดียวกันก็เป็นสิ่งที่สร้างความไม่พอใจให้แก่ผู้นำคนอื่น ๆ และนายทหารระดับล่างลงไปในกองทัพด้วยความไม่พอใจในหมู่ผู้นำ แม้ว่าจะได้มีการก่อตัวมาก่อนหน้าการต่ออายุราชการ แต่ก็ได้เพิ่มความรุนแรงจนเห็นได้ชัดในช่วงหลังจากนั้น¹⁰⁷ พันเอกณรงค์ กิตติขจรได้อ้างว่าการรวมตัวดังกล่าวเกิดขึ้นหลายเดือนก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลา เขาได้ระบุว่าผู้ที่อยู่ในกลุ่มที่ต่อต้าน “ระบอบถนอม-ประภาส” มาจาก 2 กลุ่ม คือ กลุ่มรอยัลลิสต์ นำโดยสัญญา ธรรมศักดิ์ และประกอบ หุตะสิงห์ กลุ่มทหารนำโดย กฤษณ์ สีวะรา ทวี จุลละทรัพย์ และประจวบ สุนทราวงูร¹⁰⁸ ซึ่งเราอาจจะตรวจสอบความน่าเชื่อถือของคำกล่าวของ ณรงค์ ด้วยการพิจารณาคำสัมภาษณ์ของพลโทวิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ ที่กล่าวว่าเหตุการณ์ “14 ตุลา” เป็นการปะทะกันระหว่างถนอม-ประภาส-

---

¹⁰⁶ NARA, RG 59, General Record of the Department of State, Lot File 76 D 26, Subject Files of the Office of Thailand and Burma Affairs 1963-75, Box 14, Entry 5416, Memorandum of Conversation, subject: “Air Chief Marshal Dawee’s Views on Command Structure and Other Matters,” October 31, 1973.

¹⁰⁷ ในเดือนเมษายน อังเกอร์วิเคราะห้ว่าความสัมพันธ์ในหมู่ผู้นำยังคงมีเสถียรภาพอยู่

¹⁰⁸ NA, FCO 15/1978, subject: “The Real Situation of the Student Movement in Thailand by Narong Kittikachorn.”

ณรงค์ กับฝ่ายตรงกันข้ามอันประกอบด้วย กฤษณ์ ประจวบ และตัวเขาเอง¹⁰⁹ นอกจากนี้ ถนอมเองได้มองย้อนกลับไป และได้รู้สึกถึงความสนิทสนมระหว่างผู้นำ 3 คนนี้ว่า “แต่ว่าตอนหลัง ผมก็มารู้สึกที่ว่า เอ๊ คุณกฤษณ์ คุณประจวบ คุณวิฑูรย์ ยะสวัสดิ์นี่ สามคนเขาสนิทสนมกันมากตอนนั้น”¹¹⁰ จากข้อมูลดังกล่าวเราอนุมานได้ว่า กฤษณ์ ซึ่งมีเหตุผลพอที่จะท้าทายอำนาจของ ถนอม-ประภาส คือบุคคลสำคัญของกลุ่มตรงข้าม ทั้งนี้เพราะเขาคือผู้คุมกำลังส่วนหนึ่งในกองทัพ

บุคคลสำคัญอีกคนหนึ่งคือ ทวี จุลละทรัพย์ เขาไม่เคยเป็นแกนกลางของ “ระบอบถนอม-ประภาส” และไม่มีฐานอำนาจของตัวเอง ความสำคัญของเขาอยู่ที่การเป็นตัวเชื่อมระหว่างรัฐบาลกับฝ่ายทหารของสหรัฐฯ ตั้งแต่แรกเริ่มสงครามเวียดนาม และเขาเป็นผู้จัดสรรผลประโยชน์ที่ได้จากสหรัฐฯ ให้แก่ผู้นำคนอื่น ๆ¹¹¹ อย่างไรก็ตาม การที่เขามีลูกน้องในกองบัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งสถานทูตอังกฤษตั้งข้อสังเกตว่า หากประภาสขึ้นมาเป็นผู้บัญชาการทหารบกแทนถนอมแล้ว เป็นไปได้ว่า กลุ่มของทวีก็คงจะถูกประภาสเชิญออกไป และทวีเองก็อาจไม่รอดด้วย¹¹² สำหรับบุคคลสำคัญที่สามซึ่งปรากฏทั้งในสองหลักฐานคือ ประจวบ สุนทรางกูร เขาเป็นผู้ที่ได้รับ

¹⁰⁹ “ให้มันตายไปกับตัว เทพ 333 ผู้กุมความลับ 14 ตุลา,” *ไทยโพสต์* (21 ตุลาคม 2542): 29.

¹¹⁰ เทพมนตรี ลิ้มปวยออม, 93 ปี จอมพลถนอม กิตติขจร กับประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่ต้องปรับเปลี่ยน (กรุงเทพฯ : ประวัติศาสตร์, 2547), หน้า 107.

¹¹¹ Sutayut Osornprasop, “Thailand and the American Secret War in Indochina, 1960-1974,” (Ph.D. thesis, University of Cambridge, 2007), p. 162.

¹¹² NA, FCO 15/1974, subject: “Position of Air Chief Marshal Dawee,” L.B. Smith to Peter Gregory-Hood, March 5, 1973.

ความไว้วางใจจากประภาสอย่างมาก ดังจะเห็นจากการที่เขาได้รับการแต่งตั้งเป็นรองอธิบดีกรมตำรวจ ฝ่ายกิจการพิเศษเมื่อประภาสขึ้นมารับตำแหน่งอธิบดี ประจวบอยู่ในกลุ่มผู้นำที่ขึ้นมาพร้อมกับสฤษดิ์ การได้รับยศเป็นพลตำรวจโทพร้อมกับที่ประภาสได้ขึ้นมาเป็นพลตำรวจเอกในกรมตำรวจเป็นการยืนยันถึงความสำคัญของประจวบในกรมตำรวจว่า เป็นรองแค่เฉพาะประภาสซึ่งมีภารกิจอื่น ๆ อีกมากมาย ดังนั้นประจวบจึงเป็นผู้ที่รับผิดชอบกรมตำรวจในความเป็นจริง อำนาจที่แท้จริงของประจวบเห็นได้จากการทำงานที่เขาค้นพบของ มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชำนานู ยุวบูรณ์ ลูกน้องผู้ใกล้ชิดกับประภาส ซึ่งถูกกล่าวหาว่าเกี่ยวข้องกับคอร์รัปชันหลายเรื่องด้วยกัน ในขณะเดียวกันประจวบได้แต่งตั้ง ณรงค์ มหานนท์ ผู้ซึ่งมีชื่อเสียงในด้านความซื่อตรงให้เข้ามาแทนที่มนต์ชัย¹¹³ เขามีชื่อเสียงว่าเป็นผู้ที่รักความถูกต้อง และอาจจะมีความรู้สึกร่วมกับคนในสังคมว่า รัฐบาลนี้ไม่ควรอยู่ในอำนาจอีกต่อไป ประจวบเป็นผู้กุมกำลังตำรวจและอยู่ในฐานะที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้

บุคคลที่ควรจะให้ความสนใจในฐานะผู้ที่อยู่ตรงข้ามกับ “ระบอบถนอม-ประภาส” อีกคนคือ วิฑูรย์ ยะสวัสดิ์เช่นเดียวกับกฤษณ์และประจวบ วิฑูรย์มีฐานอำนาจที่สำคัญ คือ มีกองกำลังอาสาสมัครที่เข้าไปปฏิบัติการในลาวซึ่งเขารับผิดชอบมาตั้งแต่ปี 2508 ในปี 2516 เขาอ้างว่าเขามีกองกำลังอาสาสมัครถึง 20,000 คน และยังสามารถเรียกกองกำลังที่ได้เคยอยู่ภายใต้บังคับบัญชาไม่ต่ำกว่า 100,000 คน นอกเหนือจากกำลังคนแล้ว เขายังกล่าวว่าเขาสามารถนำเอาเครื่องบิน K-135 ของสหรัฐฯ มา

¹¹³ NA, FCO 15/1784, subject: “Senior Civil Service Change,” L.B. Smith to Peter Gregory-Hood, March 5, 1973.

ใช้ปฏิบัติการได้ สิ่งที่จะต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษคือความสัมพันธ์ระหว่าง วิทยุรย์ ในฐานะผู้นำกองกำลังที่ 333 ซึ่งอยู่ภายใต้กองอำนวยการของซีไอเอกับผลประโยชน์ของสหรัฐฯ การคงอยู่หรือไม่ของรัฐบาลคอมมิวนิสต์โดยตรงต่อฐานของกองทัพสหรัฐฯ ในไทย วิทยุรย์เองก็ได้กล่าวถึงบทบาทของเขาว่าอยู่ในระดับอินเตอร์¹¹⁴

กล่าวโดยสรุปแล้ว ภายใต้ “ระบอบคอมมิวนิสต์” กลุ่มผู้นำทหารจำนวนหนึ่งเริ่มถูกกีดกันออกจากโครงสร้างอำนาจและผลประโยชน์ ส่งผลให้กลุ่มชนชั้นนำเหล่านี้เริ่มมองว่า ผู้นำทางการเมือง 3 คน คือ ถนอม-ประภาส-ณรงค์ เป็นปัญหาหลัก ดังนั้นเราจะพบว่า กลุ่มผู้นำทางการเมืองที่ถูกกีดกันจากโครงสร้างอำนาจเหล่านี้เริ่มรวมกลุ่มกันมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งมีผลอย่างสำคัญในการสั่นคลอนเสถียรภาพทางการเมืองของโครงสร้างทางการเมืองภายใต้ “ระบอบคอมมิวนิสต์” ยิ่งไปกว่านั้น ความขัดแย้งในหมู่ชนชั้นนำเช่นนี้เองยังเป็นเงื่อนไขและที่มาของการเกิดเหตุการณ์ “14 ตุลา” และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองของไทยหลังจากนั้นด้วย ดังที่จะได้อภิปรายต่อไป

การทำงานของพลังนักศึกษาในเหตุการณ์ “14 ตุลา”

เหตุการณ์ “14 ตุลา” มีคนหลายกลุ่มที่มีบทบาทเคลื่อนไหวอยู่บนท้องถนน คนกลุ่มแรกคือบรรดานักศึกษาปัญญาชนที่มีบทบาทในการชุมนุมที่ธรรมศาสตร์ ไปจนถึงการสลายตัวในช่วงคืนวันที่ 13 ตุลาคม ส่วนคนกลุ่มที่สองคือคนที่เกี่ยวข้องกับการใช้กำลังตามจุดต่างๆ ตั้งแต่หน้าสวนจิตรลดาไปจนถึงถนนราชดำเนิน คนสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันใน

¹¹⁴ “ให้มันตายไปกับตัว เทพ 333 ผู้กุมความลับ 14 ตุลา.” *ไทยโพสต์* (21 ตุลาคม 2542): 30.

เชิงองค์ประกอบ สำหรับคนกลุ่มแรกคือนักศึกษาปัญญาชน 2 กลุ่มที่มีบทบาทในเหตุการณ์ดังกล่าว กลุ่มแรกนำโดย ธีรยุทธ บุญมี และกลุ่มที่สองนำโดย เสกสรรค์ ประเสริฐกุล สำหรับบทบาทของแกนนำกลุ่มแรกนั้นในเดือนตุลาคม 2516 ธีรยุทธประเมินว่า ณ เวลานั้น ความไม่พอใจต่อ “ระบอบคอมมิวนิสต์” ที่สะสมมาถึงจุดสูงสุดแล้ว ดังนั้น การเรียกร้องรัฐธรรมนูญจึงถูกใช้เป็นตัวจุดประเด็นความไม่พอใจที่มีต่อรัฐบาล¹¹⁵ ผู้มีบทบาทในขั้นตอนนี้แบ่งเป็นสองฝ่าย ฝ่ายแรก คือ ผู้ที่เห็นด้วยกับการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีอยู่ประมาณ 100 คน สมาชิกกลุ่มนี้คือปัญญาชน อาจารย์มหาวิทยาลัยผู้ที่ลงนามในจดหมายเรียกร้องให้รัฐบาลออกรัฐธรรมนูญภายใน 6 เดือน ฝ่ายที่สองได้แก่ ผู้ที่ปฏิบัติงาน ซึ่งมีธีรยุทธและสมาชิกในกลุ่มอันประกอบด้วยนักศึกษาและอาจารย์มหาวิทยาลัยได้ออกเดินแจกโปสเตอร์ ใบปลิวและหนังสือแก่ประชาชน ในขณะที่บุคคลหนึ่งในฝ่ายปฏิบัติงาน คือ ไชยแสง สุกใส นักการเมืองฝ่ายซ้ายซึ่งเชื่อกันว่ามีความสัมพันธ์กับผู้นำทหาร แม้ว่ากลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญจะยืนยันว่าตนเพียงแค่เรียกร้องรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน แต่มีความเป็นไปได้ที่การดำเนินการครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายซ่อนเร้นที่ต้องการให้เกิดการจับกุมขึ้นเพื่อนำไปสู่ผลทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากบทบาทของไชยแสงที่เข้ามาบอบตัวในภายหลัง และยุทธวิธีนี้เป็นวิธีการเดียวกับ “กรณีการลอบฆาตกรรมนักศึกษาธรรมศาสตร์” ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งจากรายงานของซีไอเอ ได้รับการแจ้งจากผู้นำนักศึกษาบางคนว่า พวกเขามีวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการเคลื่อนไหวครั้งนั้น คือ การล้ม “ระบอบคอมมิวนิสต์”¹¹⁶

¹¹⁵ NA, FCO 15/1784, subject: “Thailand: the October Revolution,” Arthur de la Mare to Alec Douglas-Home, October 31, 1973.

¹¹⁶ CIA, Approved For Release 2003/08/27 CIA-RDP79T00975A0247 00020001-5, subject: “Thailand,” June, 28 1973.

เนื่องจากรัฐบาลไม่ต้องการให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ดังนั้น จึงมีข่าวว่า ประภาสและณรงค์ พร้อมทั้งจะใช้กำลังกับการเดินขบวนเรียกร้อง เนื่องจากไม่พอใจการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ แต่พวกเขายังรู้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พวกเขาตระหนักดีว่าฐานะของสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นมั่นคงยิ่ง ทำให้เขาไม่อาจที่จะทำการคัดค้านพระราชประสงค์ให้เป็นที่ประจักษ์ในสาธารณะได้¹¹⁷ พล.ต.ท. ประจวบ สุนทรางกูร ได้สั่งการให้ทำการจับกุมผู้ที่ออกมาเรียกร้องรัฐธรรมนูญจำนวน 11 คน ณรงค์ได้กล่าวว่า ประจวบรู้เห็นถึงแผนการพวกนักศึกษาเป็นอย่างดี

ส่วนกลุ่มที่ 2 คือ นักศึกษากลุ่มอิสระที่อยู่ในธรรมศาสตร์ที่ได้เคยมีบทบาทสำคัญในการต่อต้านสหรัฐฯ มาก่อนหน้านี้ โดยเสกสรรค์เป็นผู้นำสำคัญในกลุ่ม เขาได้ดำเนินการไม่ให้มีการสอบและเริ่มต้นการชุมนุมในธรรมศาสตร์ เมื่อมีผู้ร่วมชุมนุมเป็นจำนวนมาก ศนท. จึงได้เข้ามาร่วม และได้รับหน้าที่เข้าเจรจาให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ต้องหา 13 คน และให้รัฐธรรมนูญโดยด่วน โดยจะมีการเคลื่อนกำลังออกจากธรรมศาสตร์ในเที่ยงวันที่ 13 ตุลาคม ภายใต้การนำของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล¹¹⁸

ดังนั้น สมาชิกของ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือ อมธ. ซึ่งในช่วงนั้นจะประกอบไปด้วยนักศึกษาที่ตื่นตัวทางการเมือง มีความเข้มแข็ง และมีความสามารถในการจัดการสูง ส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของประชาชนในกรุงเทพฯ เชื้อสายคนจีน “มีเส้นสายและสายป่าน” หรือ

กล่าวอีกนัยหนึ่งพวกเขาคืออำนาจรัฐที่ครอบครองธรรมศาสตร์¹¹⁹ การจัดการการชุมนุมครั้งนี้จึงได้รับการยอมรับว่ามีการบริหารจัดการที่ดีเยี่ยมแตกต่างไปจากการชุมนุมที่แล้วมา แต่เอกสารอังกฤษวิเคราะห์ว่าการจัดการครั้งนี้มีมืออาชีพอู้อยู่เบื้องหลัง¹²⁰

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีกลุ่มนักเรียนอาชีวะซึ่งมีชื่อเสียงว่าชอบก่อการวิวาท เสนอตัวเข้ามาเป็น shock troop ในการต่อต้านรัฐบาล ดังนั้น จึงเกิดองค์ประกอบใหม่เข้ามาในขบวนการนักศึกษาในเหตุการณ์ “14 ตุลา” คือพวกที่นิยมใช้ความรุนแรง เชื่อว่า ความรุนแรงเท่านั้นที่จะสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้¹²¹ นักเรียนอาชีวะกลุ่มนิยมความรุนแรงเหล่านี้จะเป็นตัวแปรสำคัญเมื่อเหตุการณ์ความรุนแรงได้ปะทุขึ้น

ในวันที่ 13 ตุลาคม 2516 ผู้นำนักศึกษาได้เข้าพบประภาสที่สวนรื่นฤดีในเวลาประมาณ 11.00 น. ซึ่งหมายความว่าโอกาสที่จะนำเอาข้อตกลงมาแจ้งแก่ฝ่ายนาขบวนให้ทันเวลาตามคำขาดไม่มีอยู่เลย ถึงตอนนั้นเห็นได้ชัดว่ารัฐบาลพร้อมที่จะถอยและยอมทำตามข้อเรียกร้องของนักศึกษา โดยที่ประภาสได้เตรียมร่างสัญญาว่าจะปล่อยตัวผู้ต้องหา และจะทำการร่างรัฐธรรมนูญให้เสร็จก่อนเดือนตุลาคม 2517 โดยต่อรองให้ผู้นำนักศึกษาจัดการสลายฝูงชนโดยเร็วที่สุดและโดยไม่มีเงื่อนไข หลังจากนั้น ผู้นำนักศึกษา นำเอาร่างสัญญากลับมาปรึกษาที่ธรรมศาสตร์ ศนท. ยอมรับเงื่อนไขที่รัฐบาลเสนอมา ต่อมาเวลา 16.00 น. ศนท. ได้ติดต่อเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยทรงแนะนำให้นักศึกษายอมรับเงื่อนไขของฝ่าย

¹¹⁷ NA, FCO 15/1784, subject: “The Drivers Fleed the Scene,” L.B. Smith to Peter Gregory-Hood, October 26, 1973.

¹¹⁸ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, *มหาวิทยาลัยชีวิต*, หน้า 116-122.

¹¹⁹ ธเนศวร์ เจริญเมือง, สัมภาษณ์, บ้านพักผู้วิจัย, 30 มิถุนายน 2549.

¹²⁰ NA, FCO 15/1784, subject: “The Student Revolution,” J.S. Houston, October 25, 1973.

¹²¹ NA, FCO 15/1784, subject: “Situation in Thailand,” October 16, 1973.

รัฐบาล ต่อจากนั้น ศนท. ได้ส่งตัวแทนเข้าทำสัญญากับรัฐบาลและอีกกลุ่ม
รอรับพระบรมราโชวาทจากพระมหากษัตริย์ แต่ยังไม่ได้มีการแจ้งให้ฝ่าย
ควบคุมฝูงชนทราบถึงการยอมรับเงื่อนไขจากรัฐบาล เพียงแต่มีการขอให้
แกนนำพูดคุยกับฝูงชนอย่างนิมนวลลง¹²²

ตอนเที่ยงของวันที่ 13 ตุลาคม เนื่องจากเสกสรรค์ยังไม่ได้รับการ
ติดต่อจาก ศนท. ถึงผลการเจรจากับฝ่ายรัฐบาล จึงออกคำสั่งให้เคลื่อน
ขบวนนำฝูงชนจำนวน 500,000 คน ออกจากธรรมศาสตร์ และเคลื่อนตัว
ไปตามถนนราชดำเนินไปหยุดรอฟังผลการเจรจาที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย
เวลา 17.00 น. วันเดียวกัน เสกสรรค์ยังคงไม่ได้รับการติดต่อจากตัวแทน
ของ ศนท. เขาจึงตัดสินใจเคลื่อนขบวนฯ ต่อไปยังลานพระบรมรูปทรงม้า
โดยกล่าวว่าเป็นข้อตกลงของผู้รับผิดชอบขบวนฯ¹²³ และเขาได้
เขียนภายหลังว่า เขาได้รับข่าวการตกลงในเวลาประมาณ 3 ทุ่ม แต่ว่าได้
ตัดสินใจยังไม่ประกาศให้ผู้ชุมนุมได้รับทราบเพราะคิดว่าควรจะพบกับ
กรรมการ ศนท. ที่ไปเจรจากับรัฐบาลเสียก่อนเพื่อให้แน่ใจว่าเป็นความจริง
และเพื่อปรึกษากันว่าจะทำอย่างไรต่อไป

ก่อนหน้านี้สมบัติ อ่างรัฐธรรมวศ์ เลขานุการ ศนท. ซึ่งได้ตามขบวน
มาทันทีหน้าศาลาสันติธรรมได้ขึ้นรถเพื่อประกาศการยอมรับของรัฐบาลแต่
ฝูงชนที่ไม่ยอมรับที่จะต้องรอรัฐธรรมนูญออกไปอีก 1 ปี ต่อจากนั้นสมบัติ
ก็ได้เป็นลมไป¹²⁴ นักศึกษาคนหนึ่งเล่าว่า ผู้ที่ร่วมชุมนุมอยู่นั้นรู้สึกโมโห
อย่างมากที่ทาง ศนท. ยอมรับข้อเสนออย่างง่ายดายทุกอย่าง ที่สิ่งที่ผู้ร่วม

¹²² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 14; และ ก/ป7/2516/16 ปีที่ 51.

¹²³ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, *มหาวิทยาลัยชีวิต*, หน้า 120.

¹²⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 12.

ชุมนุมต้องการคือ การออกจากตำแหน่งของสามทราราชย์ “ไม่ใช่เดินขบวน
มา 6-7 วันแต่มาสลายตัวเพียงไม่กี่ชั่วโมง”¹²⁵

สิ่งที่เกิดขึ้น คือ เสกสรรค์ซึ่งเข้าใจอารมณ์ของผู้ชุมนุมส่วนหนึ่งว่า
ต้องการยื่นหยัดชุมนุมต่อไปได้ทำการโยนการตัดสินใจให้แก่ผู้ชุมนุม
นักศึกษาคนหนึ่งเล่าว่า

ที่เสกสรรค์จึงประกาศให้พวกเราลงมติกันเองว่าเราจะสลายตัวหรือจะ
สู้กันต่อไป ที่เสกสรรค์ได้เตือนเราคิดให้สุ่มรอบคอบไม่ใช่อารมณ์ เราจะ
ต้องร่วมเป็นร่วมตายด้วยกัน เรายินดีสละแล้วหรือยังต่อชีวิต ร่างกายและ
เลือดเนื้อกับสิ่งที่เราต้องการ หรือดีแต่ตะโกนให้พวกพ้องสู้แต่ตัวเองกลับ
หนีอย่างพวกนักการเมืองบางคน ครั้งนี้นับเป็นครั้งแรกที่ประชาชนชาวไทย
ได้ร่วมกันตัดสินใจปัญหาของตัวเองด้วยตัวของเขาเอง

สถานการณ์ที่ดำเนินไปในขณะนั้นค่อนข้างเป็นใจให้กับเสกสรรค์ การ
ที่สมบัติเป็นลมหมดสติไปทำให้เสกสรรค์สามารถอ้างได้ว่า ไม่ได้รับการ
ติดต่อจากทาง ศนท. นอกจากนี้ การที่เขาไม่อนุญาตให้คนอื่นใช้ไมโครโฟน
ก็ทำให้เอกสิทธิ์ในการสื่อสารกับฝูงชนอยู่ที่เขาเพียงคนเดียว ถึงตอนนี้การ
ตัดสินใจใดๆ ในที่แห่งนั้นจึงขึ้นอยู่กับเสกสรรค์ทั้งหมดเพียงคนเดียว เมื่อ
ประกบกับความรู้สึกไม่พอใจของฝูงชนที่มีต่อข้อตกลงที่ ศนท. ทำกับ
รัฐบาล เสกสรรค์จึงต้องตัดสินใจดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิ่งที่เขาเลือก
ทำก็คือ การขอร้องให้ผู้ที่มาชุมนุมช่วยกันคิดว่า จะดำเนินการอย่างไรต่อไป
ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์อีกคนหนึ่งได้ถ่ายทอดคำพูดของเสกสรรค์ออกมาไว้
ดังนี้

¹²⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 9.

บัดนี้ ชีวิตคน 13 คนไม่มีปัญหาอะไรแล้ว แต่ชีวิตคน 36 ล้านคนต่างหากที่เขาจะต้องรับผิดชอบ เขาขอร้องให้ทุกคนคิดให้รอบคอบว่า ติราดาประชาธิปไตยไว้แค่ไหน เท่าชีวิตคนหรือไม่ พร้อมแล้วหรือที่จะสละชีวิตเพื่อประชาธิปไตยนี้ สำหรับเขาไม่มีปัญหาอะไร ถ้าประชาชนตัดสินใจอย่างไร เขาจะตาม เขาบอกว่า การเดินขบวนครั้งนี้ มิใช่เรื่องสนุกๆ แต่เป็นการเดินขบวนเพื่อจุดมุ่งหมายร่วมกัน การที่คนไม่น้อยกว่า 5 แสนคนมารวมกันนี้ ไม่ใช่เรื่องเล็ก ฉะนั้นก่อนจะทำอะไร จงคิดให้รอบคอบว่า พร้อมแล้วหรือที่จะทำ¹²⁶

ถ้อยคำของเสกสรรค์ประทับใจผู้ชุมนุมเป็นอย่างมาก เมื่อเขาพูดจบปรากฏว่า บริเวณนั้นเงียบกริบ เงียบเสมือนว่าทุกคนกำลังใช้ความคิดอย่างหนัก คนเป็นจำนวนมากกำลังใช้ความคิดพิจารณาของตนเองว่า ควรจะอย่างไรต่อไป แต่ในที่สุดฝูงชนก็ลุกขึ้นยืน แล้วเปล่งเสียงว่า “สู้ สู้” จะเห็นได้ว่าเสกสรรค์สามารถเร้าอารมณ์ของคนจำนวนมากให้ชุมนุมต่อไป ซึ่งเป็นการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย

ถึงตอนนั้นกรรมการของ ศนท. คงจะตระหนักถึงความผิดพลาดที่มีอบการคุมขบวนให้แก่เสกสรรค์ และได้มีการประชุมโดยมีข้อสรุปว่าเสกสรรค์มีเจตนาไม่สลายการชุมนุมและกดดันให้รัฐบาลลาออก และคำถามคือ จะจัดการอย่างไรกับบรรดาผู้ชุมนุมที่อยู่ภายใต้การควบคุมของเสกสรรค์ และจะอย่างไร ให้มีการสลายการชุมนุมตามเงื่อนไขของรัฐบาล ผู้นำ ศนท. ได้ตัดสินใจเข้าไปติดต่อกับรัฐบาลที่สวนรื่นฯ เพื่อขอเครื่องมือที่จะใช้ในการประกาศให้เกิดการสลายตัว ที่สวนรื่นฯ มีผู้นำฝ่ายรัฐบาลหลายคน แต่ผู้ที่นำ

¹²⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 19.

ขบวนเข้ามาในท้องประชุมก็คือ ณรงค์ กิตติขจร นอกจากนั้นก็ยังมีประจวบ สุนทรางกูร ธเนศวร์ เจริญเมือง รองเลขาธิการ ศนท. ฝ่ายการเมือง ซึ่งอยู่ในที่นั้นด้วยได้เล่าว่า “ณรงค์ได้ชักทนายธีรยุทธอย่างคนที่คุ้นเคยกันดี เหมือนกับไม่ได้พบกันมานาน” คำบอกเล่านี้ตรงกันข้ามกับข้อเขียนของธีรยุทธซึ่งเล่าว่า เขาไม่เต็มใจที่จะเข้าไปในท้องประชุมเนื่องจากไม่ต้องการเผชิญหน้ากับณรงค์ซึ่งมีความรู้สึกไม่ดีต่อกัน¹²⁷ บรรยากาศของที่ประชุม นั้น ผู้นำนักศึกษาได้แสดงความยำเกรงต่อฝ่ายรัฐบาล การประชุมดำเนินไปไม่นานก็ได้รับการแจ้งข่าวว่า เสกสรรค์ได้เคลื่อนขบวนไปยังสวนจิตรลดา แล้ว และผู้นำนักศึกษาได้ปรึกษากันว่าจะต้องหาทางพูดกับมวลชนโดยตรง และได้ขอให้ธเนศวร์ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับในฐานะดาวเด่นในการอภิปรายรับหน้าที่นี้ แต่ความรู้สึกส่วนตัวของธเนศวร์ในตอนนั้นคือ ศนท. ได้หักหลังการต่อสู้โดยไปเข้าร่วมกับฝ่ายรัฐบาล¹²⁸

เหตุผลของเสกสรรค์ในการเคลื่อนขบวนไปล้อมสวนจิตรลดา โดยมีนักเรียนอาชีวะเดินนำขบวน คือข่าวที่ว่าทหารตำรวจเตรียมจะบดขยี้¹²⁹ และในขณะเดียวกัน พี่ระพล ตริยะเกษม ก็ได้มาบอกเสกสรรค์ว่า กรรมการที่เข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์นั้นเสียชีวิตหมดแล้ว ดังนั้นเสกสรรค์จึงคิดว่า ถ้าหากยังอยู่ที่กลางลานพระรูปทรงม้าก็เท่ากับตกอยู่ท่ามกลางวงล้อม ในขณะที่สวนจิตรลดาซึ่งมีคูน้ำล้อมรอบน่าจะเป็นที่กำบังได้บ้าง นอกจากนี้เขายังไม่เชื่อว่า ตำรวจหรือทหารคนไหนจะกล้ายิงวิถีกระสุนเข้าไปทางพระราชวัง ดังนั้นการเดินทางไปยังสวนจิตรลดาจึงเป็นไปเพื่อการหาความ

¹²⁷ Therayut Boonmee, “The Missing Hours,” *The Bangkok Post* (November 4, 1973), section: Sunday Magazine.

¹²⁸ ธเนศวร์ เจริญเมือง, สัมภาษณ์, บ้านพักผู้วิจัย, 30 มิถุนายน 2549.

¹²⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 13.

ปลอดภัย¹³⁰ อย่างไรก็ตามนักวิชาการท่านหนึ่งได้ให้เหตุผลว่าการตัดสินใจครั้งนี้ของเสกสรรค์เป็นไปตาม “เกมการเมือง” ของเขา¹³¹

เมื่อเสกสรรค์ นำขบวนเคลื่อนมายังสวนจิตรลดา ได้สร้างความคลางแคลงใจให้กับ ศนท. มาก ในประการแรก เขาแสดงท่าทีที่ไม่แยแสต่อข้อตกลงที่ ศนท. ทำกับรัฐบาล ในประการถัดมา เขาไม่ยอมให้ผู้ใดได้ใช้ไมโครโฟน แม้กระทั่งสมบัติเองซึ่งต้องการสื่อสารข้อตกลงที่ทำกับทางรัฐบาลให้ฝูงชนได้รับฟังก็ถูกปฏิเสธ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้คณะกรรมการ ศนท. ต่างลงความเห็นว่า เสกสรรค์ไม่ฟังความคิดเห็นของคณะกรรมการ ศนท. และดำเนินการต่างๆ ไปโดยพลการ¹³² ด้วยเหตุนี้ในที่ประชุม ศนท. จึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจกับประชาชน ด้วยการกล่าวหาเสกสรรค์ต่อฝูงชน อย่างไรก็ตาม ธีรยุทธเสนอดต่อประสาร ไตรรัตน์วรกุล ว่าการชี้แจงแก่ฝูงชนอย่างมากที่สุดให้ใช้คำว่า “หัวรุนแรง” อย่าถึงกับใช้คำว่ากบฏ หรือคอมมิวนิสต์เพราะอาจจะเป็นผลเสียภายหลัง¹³²

หลังจากนั้น ศนท. ได้ใช้รถติดเครื่องกระจายเสียงสองคันที่นำมาจากสวนรื่นฯ ประกาศแก่ฝูงชนว่า เสกสรรค์มีเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์ ไม่ยอมฟังมติของคณะกรรมการ ศนท. กระทำการโดยพลการ เป็นกบฏ เป็นผู้ทรยศต่อประเทศชาติ บิดเบือนข้อเท็จจริงอันควรแจ้งให้ทราบ พยายามจะนำกำลังฝูงชนเข้ามุงที่จะบีบบังคับพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นที่เคารพของประชาชนเพื่อให้อยอมรับข้อเสนอก่อนเกี่ยวกับระยะเวลาการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ทาง ศนท.

¹³⁰ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, *มหาวิทยาลัยชีวิต*, 134-136.

¹³¹ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, สัมภาษณ์, *คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 8 สิงหาคม 2550. สำหรับเหตุผลอื่นๆ ที่ทำให้เกิดความคลางแคลงใจต่อเสกสรรค์ ดูข้อความของ ประสาร ไตรรัตน์วรกุล.

¹³² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/16 ปีที่ 51.

¹³³ *เรื่องเดียวกัน*.

ถึงขนาดกล่าวหาว่า “นายเสกสรรค์ได้รับการสนับสนุนจากคอมมิวนิสต์ ศนท. จึงได้ขอให้ทุกคนอย่าเชื่อฟังเสกสรรค์อีกต่อไป และขอให้สลายตัวกลับไป”¹³⁴

ท่ามกลางความมืดในคืนวันนั้น พร้อมมีเสียงกล่าวหาเสกสรรค์โดยไม่แน่ชัดว่าใครเป็นผู้พูดกันแน่ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจของผู้ร่วมชุมนุมบางคนคือความสงสัย แต่ส่วนใหญ่ไม่เชื่อคำกล่าวหา และได้มีการให้ขั้วไล่เสียงที่มาจากลำโพง ในทัศนะของผู้ร่วมชุมนุม การกระทำของ ศนท. เป็นการทำลายศรัทธาของประชาชนที่มีต่อ ศนท. ในขณะที่มีความศรัทธาในเสกสรรค์มากขึ้น และนอกจากนั้นยังก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในหมู่ผู้เดินขบวนมากยิ่งขึ้น¹³⁵ ถึงตอนนี้ดูเหมือนว่า ได้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นระหว่างเสกสรรค์ที่ต้องทำหน้าที่ควบคุมฝูงชนที่กำลังเร่าร้อนกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยที่ต้องการสลายการชุมนุมเพื่อรักษาข้อตกลงที่ได้ทำไว้กับรัฐบาล

อย่างไรก็ตาม จากการเล่าเรื่องของ ศนท. และจากข้อเขียนของธีรยุทธ นั้น ความขัดแย้งนี้ดูเหมือนจะยุติลงอย่างง่ายดาย เมื่อธีรยุทธเข้าไปชวนเสกสรรค์ออกมาเจรจา และพาตัวเข้าสวนจิตรลดา เพื่อไปเข้าเฝ้าฯ ทั้งสองคนได้มีความพยายามปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยมีการพูดถึงประเด็นต่างๆ ที่ยังขัดแย้งกันอยู่ รวมทั้งสาเหตุที่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิด ในเบื้องต้น เสกสรรค์ตอบคำถามถึงสาเหตุที่ไม่ยอมสลายตัวหลังจากที่ ศนท. ได้ตกลงกับทางรัฐบาลเสร็จสิ้นไปแล้วว่า ในขณะที่อยู่ในบริเวณพระบรมรูป

¹³⁴ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, *ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516* (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2517), หน้า 197.

¹³⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 19.

ทรงมานั้น ผู้คนอารมณ์ร้อนมาก และต้องการทำอะไรที่รุนแรงสักอย่างหนึ่ง ส่วนที่ให้ขบวนเดินมาที่พระราชวังจิตรลดา นั้นก็เพราะหวังพึ่งพระบารมีเท่านั้น¹³⁶ ซึ่งในเรื่องนี้ ธีรยุทธได้แสดงความโล่งใจที่เสกสรรค์อธิบายได้ตรงกับความรู้สึกของเขา ถัดมาเสกสรรค์ได้อธิบายว่า เขาถูกกดดันหนักมาก และเหนื่อยอ่อน ซึ่งอาจทำให้การตัดสินใจพูดหรือดำเนินการแปลกๆ ออกไป¹³⁷ อย่างไรก็ตาม ทั้งสองคนต่างก็ได้มองเห็นร่วมกันถึงปัญหาเฉพาะหน้าที่สำคัญยิ่งไปกว่าการขัดแย้งกันเอง นั่นก็คือ จะทำอย่างไรให้เกิดการสลายตัวของฝูงชนที่ชุมนุมกันอยู่ ให้พวกเขากลับบ้านได้โดยไม่เกิดการปะทะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจที่คุมเชิงอยู่¹³⁸ จะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดการหันหน้าเข้าหากันระหว่างเสกสรรค์และ ศนท. นั้น ขบวนชุมนุมได้ไปอยู่หน้าสวนจิตรลดาที่มีกองกำลังของตำรวจรออยู่เรียบร้อยแล้ว

ภายหลังจากที่ทั้งสองคนได้เข้าพบกับ ม.ร.ว. ทงน้อย ทองใหญ่ และ พ.ต.อ. วลีษฐ เดชกุญชร ก็ได้มีการอัญเชิญพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ต้องการให้นักเรียนนิสิตนักศึกษาและประชาชนสลายตัวมาประกาศให้ฝูงชนที่กำลังชุมนุมกันอยู่ให้รับทราบ โดย วลีษฐ ผู้เป็นตำรวจประจำสำนักพระราชวัง เป็นผู้ทำการอ่านพระบรมราโชวาทนั้น¹³⁹ หลังการอ่านพระบรมราโชวาทสิ้นสุดลง เสกสรรค์และกรรมการ ศนท. คนอื่นๆ ก็ผลักดันพูดชี้แจงต่อฝูงชนเพื่อขอให้แยกย้ายกันกลับบ้านท้ายที่สุดได้มีการประกาศให้ทุกคนหันหน้าไปทางสวนจิตรลดา แล้วร่วมกัน

¹³⁶ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, *ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516*, หน้า 199.

¹³⁷ *เรื่องเดียวกัน*, หน้าเดียวกัน.

¹³⁸ *เรื่องเดียวกัน*, หน้าเดียวกัน.

¹³⁹ *เรื่องเดียวกัน*, หน้าเดียวกัน.

ขับร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี จากนั้นฝูงชนจึงเริ่มสลายตัวในเวลา 6 โมงเช้า¹⁴⁰

ทั้งนี้ นักศึกษาจำนวนหนึ่งที่นำโดยเสกสรรค์ยังคงติดค้างที่หน้าสวนจิตรลดา ซึ่งมีกองกำลังของตำรวจรออยู่ ในขณะที่ผู้ชุมนุมส่วนใหญ่สลายตัวไปแล้ว ต่อมา พวกเขาได้มีกำลังเข้าร่วมในการใช้ความรุนแรงซึ่งในที่สุดแล้วบังคับให้ผู้นำทหารต้องยอมจำนนและยอมออกนอกประเทศ

เวทียะและเหยื่อของความรุนแรง

สิ่งที่เราจะให้ความสนใจต่อไปนี้คือสามจุดที่มีการใช้ความรุนแรงโดยตัวแทนของรัฐที่อาจจะเชื่อมโยงกับผู้ ที่ พล.ท.วิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ ได้บอกเล่าว่าเป็นคนสามคนที่เผชิญกับฝ่ายผู้นำรัฐบาลอีกสามคน ที่สำคัญคือผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงคือนักศึกษาประชาชนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่มิใช่ผู้มาชุมนุมเดินขบวนในวันที่ 13 ตุลาคม และการนำของทั้งนักศึกษากลุ่มอิสระและ ศนท. ได้ยุติลง และสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นต่อไปคือ ภาพการสร้างจิตวิทยาฝูงชนซึ่งพร้อมจะเดินเข้าไปเผชิญหน้ากับฝ่ายที่รอใช้กำลังรุนแรงอยู่

ฉากแรก : หน้าสวนจิตรลดา ในวันที่ 14 ตุลาคม 2516

หลังจากที่ วลีษฐ เดชกุญชร ได้อ่านพระบรมราโชวาทและมีการขึ้นปราศรัยของคณะกรรมการ ศนท. อีกหลายคนซึ่งรวมถึงตัวเสกสรรค์ เพื่อขอให้ประชาชนสลายตัว นักศึกษาที่ชุมนุมบริเวณหน้าสวนจิตรลดา ก็ได้ร่วมกันร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี กลุ่มนักเรียนอาชีวะซึ่งถือว่าเป็นหน่วยกล้าตายที่มีอาวุธพวกไม้ แป้นน้ำ ต่างทิ้งอาวุธ และพากันทำลายระเบิดขวด ฝูงชนก็เริ่มแยกย้ายกันกลับบ้าน ในเวลาประมาณ 6.00 น. แต่ผู้ที่

¹⁴⁰ *เรื่องเดียวกัน*, หน้าเดียวกัน.

กลับทางถนนราชวิถีจำนวนประมาณ 3,000 คน ต้องเผชิญหน้ากับการสกัดกั้นของตำรวจหน่วยคอมมานโดและตำรวจนครบาล ถึงแม้ว่าจะได้มีการขอร้องจากหลายฝ่าย ทางตำรวจก็ไม่ยินยอมให้ผ่านโดยอ้างว่า การจลาจลติดขัด¹⁴¹

ตำรวจหน่วยคอมมานโดและตำรวจนครบาลที่ทำการสกัดกั้นนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนที่บริเวณหน้าสวนจิตรลดา มีทั้งหมด 5 แถวด้วยกัน โดย 3 แถวหน้าเป็นหน่วยปราบจลาจลจำนวนประมาณ 100 คน พวกนี้ใส่หน้ากากกันกระแทกสีขาวย มีครอบพลาสติกคลุมหน้าสำหรับป้องกันแก๊สน้ำตา และมีโล่เหล็กและกระบองในมือ ส่วน 2 แถวหลังเป็นตำรวจจากกองปราบปรามสามยอดมีปืนยิงกระสุนแก๊สน้ำตาและกระบองไฟฟ้าเป็นอาวุธ ตำรวจเหล่านี้ได้ผ่านการฝึกภายใต้โครงการของสหรัฐฯ ที่มีชื่อว่า โครงการ “ป้องกันภัยให้แก่ประชาชน” (Public Safety Program) และได้มีการปฏิบัติตามมาตรการของการฝึกเป็นอย่างดี¹⁴² หน่วยคอมมานโดนี้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของ พล.ต.ท. มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น ซึ่งขอคำสั่งจาก พล.ต.ท. ประจวบ สุนทรางกูร รองอธิบดีกรมตำรวจที่อยู่ในสวนรื่นฯ¹⁴³

พอถึงเวลาประมาณ 6.30 น. ความไม่พอใจของกลุ่มนักศึกษาเริ่มมากขึ้น มีการขว้างข้าวหอมไปตมเข้าไปยังกลุ่มตำรวจที่ปิดเส้นทางอยู่¹⁴⁴

¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 205; และ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 11.

¹⁴² พันศักดิ์ วิญญรัตน์, “วิเคราะห์ท่าทีของสหรัฐฯ ต่อรัฐบาลชุดใหม่ ลือ—โอ.เค. อ้าวก็—โอ.เค.! หรือพูดให้สุภาพ จัสแมคหัวเราะแหยๆ ซีไอเอ. แอบยิ้ม,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 11 (ธันวาคม 2516): 22.

¹⁴³ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, *ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516*, หน้า 206.

¹⁴⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 11.

นักเรียนข้างกลผู้หนึ่งได้พูดขอร้องลูกวิเศษทั้งหลายให้แยกย้ายกลับบ้านและเสกสรรคึกซ์ขึ้นขอร้องด้วย แต่กลุ่มนักเรียนอาชีวะไม่ยอม เพราะไม่พอใจกับการกระทำของฝ่ายตำรวจซึ่งพวกเขามองว่าไม่มีเหตุผล¹⁴⁵ มีคนเห็น พล.ต.ท. มนต์ชัย ยืนถือวิทยุอยู่ด้านหลัง จึงร้องขอให้มนต์ชัยช่วยสั่งเปิดทางด้วย แต่มนต์ชัยทำหูทวนลมไม่ยอมรับรู้¹⁴⁶ ผู้เห็นเหตุการณ์บางคนเล่าว่า มนต์ชัยได้ปฏิเสธอย่างไม่ดีที่จะเปิดทางให้¹⁴⁷ ในขณะที่บางคนบอกว่า มนต์ชัย ซึ่งคุมหน่วยคอมมานโด เป็นผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจได้วิทยุไปยัง พล.ต.ท. ประจวบ สุนทรางกูร รองอธิบดีกรมตำรวจฝ่ายกิจการพิเศษซึ่งอยู่ที่กองอำนวยการปราบปรามจลาจล สวนรื่นฯ เพื่อขออนุมัติเปิดทาง แต่ไม่ได้รับอนุญาต¹⁴⁸

จนในที่สุดเสกสรรค์ต้องกระโดดขึ้นหลังคารถกระบะและช่วยเจรจากับทางตำรวจ ทางตำรวจจึงตั้งข้อแม้ว่า ขอให้ประชาชนและนักศึกษาเท่านั้นที่สามารถเดินผ่านได้ และให้เดินบนทางเท้า ส่วนนักเรียนอาชีวะขอให้กลับทางด้านถนนศรีอยุธยา¹⁴⁹ สักครูหนึ่งนักศึกษาประจำรถนั้นได้ชี้แจงว่าทางตำรวจยอมให้ผ่านได้ แต่พวกเขาจะตรงไปทางราชวัตรหรือเลี้ยวขวาไปตามถนนราชวิถีด้านพระราชวังไม่ได้ ต้องเลี้ยวซ้ายไปตามถนนราชวิถีด้านเขาดินเท่านั้น แต่ทุกคนบอกว่าไม่ยอม และถ้าให้ผ่านก็ต้องให้ผ่านด้วยกันทั้งหมด¹⁵⁰ ทำให้เกิดความเข้าใจว่าตำรวจต้องการคุ้มครองสามทราขัย

¹⁴⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/16 ปีที่ 24.

¹⁴⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 17.

¹⁴⁷ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 14 ตุลาคม “วันมหาปิติ” : *วารสาร อ.ม.ธ. ฉบับพิเศษ*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา, 2550), หน้า 174-175.

¹⁴⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 11, และ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, *ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516*, หน้า 206.

¹⁴⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 17.

¹⁵⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 17.

เพราะกลัวว่าพวกนักศึกษาจะไปก่อวิน โดยไม่รู้ว่าการที่พวกเขาจะเดิน อ้อมนั้นไกลและเหนื่อยล้ามาก¹⁵¹

ต่อมา ประชาชนกลุ่มหนึ่งได้เข็นรถดันตำรวจให้ถอยออกไปแต่ไม่ สำเร็จ¹⁵² ขณะนั้น รถบัญชาการของ สนท. ซึ่งมีเลขาธิการศูนย์ฯ ประจำ ในตอนนั้นได้เคลื่อนเข้ามาจากทางด้านหลังของกลุ่มชนห่างจากจุดปะทะ ราว 50 เมตร โฆษกประจำรถคือ ปรีชา ผ่องเจริญกุล ได้ใช้ไมโครโฟนพูด ถามถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไปยังรถคันหน้า นักศึกษาประจำรถคันหน้าก็ ขี้แฉงให้ทราบ แต่ท่าทางการขี้แฉงยังไม่ทันสิ้นสุดลง¹⁵³ ทันใดนั้น ได้มีคนโยน ท่อนไม้ซึ่งมีหน้าตัด 2 ตารางนิ้ว ยาวประมาณ 1 เมตรลอยมาตกระหว่าง ประชาชนและตำรวจ¹⁵⁴ นอกจากนี้ยังมีคนเล่าว่า มีการโยนระเบิดเข้ามา ด้วย ซึ่งดูราวกับต้องการกระตุ้นให้เกิดการใช้ความรุนแรง ซึ่งก็เป็นไปตาม นั้นจริงๆ เมื่อมณฑลฯได้ออกคำสั่งให้ “ทำตามแผนสอง” โดยรถตำรวจที่ อยู่ข้างหลังแถวตำรวจก็ได้เปิดไซเรนแตรดังขึ้น มีเสียงปืนและควีนสิเล็อง ซึ่งคือแก๊สน้ำตากระจายออกมา ต่อจากนั้นหน่วยคอมมานโดก็เริ่มไล่ตี ฝูงชน¹⁵⁵ กลุ่มชนซึ่งไม่ทันระวังตัวเพราะจ่อจอบกับการติดต่อกันของศูนย์ฯ จึงล้มระเนระนาดบ้าง ตกน้ำไปบ้าง แม้แต่เด็กหญิงตัวเล็กๆ ก็ถูกดันและ ตะคอกไล่ ผู้คนล้มทับกัน เขยียบกันร้องดังลั่นไปหมด ประชาชนที่อยู่บน

¹⁵¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/16 ปีที่ 24.

¹⁵² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/16 ปีที่ 24.

¹⁵³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/16 ปีที่ 24.

¹⁵⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 14.

¹⁵⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 11; และ ดู เชิดสกุล เมฆศรีวรรณ, “ฟ้าสาบที่ข้างสวนจิตรลดา,” ใน องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 14 ตุลา “วันมหาปิติ” : วารสาร อ.ม.ธ. ฉบับพิเศษ, หน้า 172-184.

ฝั่งคลองด้านเขาดิน จึงใช้ธนู ขวด ปาดำรวจ ฝายตำรวจก็ปาดอบโต้กลับไป พอตำรวจลุกล้ำประชาชนไปได้ราว 30 เมตร จึงเริ่มยิงแก๊สน้ำตา ระเบิดแก๊ส ไปตกล่างกลุ่มชน ตำรวจที่ใช้กระบองตีก็ตีต่อไป มีผู้ได้ยินและเห็นนาย พันตำรวจผู้หนึ่งสั่งว่า “เอาแม่มันให้ตายเลย” และใช้เท้าเตะเด็กผู้หญิงด้วย¹⁵⁶

ภาพที่เกิดขึ้นคือ พวกนักศึกษาทั้งถูกตีถูกต้อน รถวิทยุที่เปิดไซเรนพุ่ง เข้าใส่ฝูงชน¹⁵⁷ กลุ่มตำรวจคอมมานโดใช้กระบองหวดใส่ฝูงชนที่อยู่ตรง หน้าอย่างไม่ยั้งมือ ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือเด็ก ผู้หญิงตกใจมากแต่ก็ไม่คิดหนี ส่วนผู้ชายสู้ฟาดถอยพลาง จนไปถึงหน้าสวนจิตรลดาซึ่งเป็นบริเวณที่ เขาทิ้งไม้และเหล็กเอาไว้ นักเรียนอาชีวะจึงจับไม้และเหล็กวิ่งต้อนเข้าสู้ ตำรวจ ตอนแรกมีเสียงระเบิดหวด ได้มีการกระจายเสียงจากรถอำนวยการ ของ สนท. ขอให้ตำรวจอย่าทำร้ายประชาชน แต่ตำรวจก็ยังตีนักศึกษาต่อ ไป¹⁵⁸ ที่น่าสนใจคือ ในแถวตำรวจคอมมานโดนั้น มีบุคคลใส่ชุดสูทสากล อยู่สองคน ซึ่งเป็นสองนายตำรวจที่ถูกดำเนินคดีในกรณีทุ่งใหญ่ได้ใช้ กระบองหวดฝูงชนอย่างไม่ยั้งมือ จนกระทั่งนักศึกษาส่วนหนึ่งตกไปแม่น้ำ¹⁵⁹ บ้างถูกไล่ตีอย่างทารุณจนบางส่วนต้องวิ่งหนีเข้าไปในสวนจิตรลดา¹⁶⁰

สิ่งที่ชัดเจนคือ หน่วยคอมมานโดมิได้ใช้อาวุธปืนหรือระเบิดซึ่ง สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการ 666 แต่ใช้ไม้พลองและแก๊สน้ำตา ซึ่งก่อให้เกิด

¹⁵⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/16 ปีที่ 24.

¹⁵⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 18.

¹⁵⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 17.

¹⁵⁹ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 14 ตุลา “วันมหาปิติ” : วารสาร อ.ม.ธ. ฉบับพิเศษ, หน้า 178.

¹⁶⁰ บันทึกเหตุการณ์บางฉบับบอกว่า นักเรียนหญิงสามคนถูกตำรวจรุมตีหัวแล้วถีบ ลงน้ำตาย ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 18.

เกิดความบาดเจ็บ และความตื่นตระหนกอย่างมากจนเกิดการกระจายข่าวว่า มีการเสียชีวิตเกิดขึ้น¹⁶¹ ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันในหมู่ผู้ชุมนุมว่าจะต้องทำอะไรสักอย่าง การใช้ความรุนแรงที่หน้าสวนจิตรลดา มีผลทำให้นักศึกษาอยู่ในอารมณ์โกรธแค้น และพร้อมที่จะลุกขึ้นสู้กับฝ่ายตำรวจ เมื่อความรุนแรงได้ปะทุขึ้น บทบาทในการนำจึงเปลี่ยนมือจากนักศึกษาที่ไม่ถนัดเรื่องการใช้ความรุนแรง มาสู่มือของกลุ่มนักเรียนอาชีวะที่คุ้นเคยมากกว่า

เอกสารจากสถานทูตอังกฤษวิเคราะห์ว่า

เหตุการณ์ที่หน้าสวนจิตรลดาอันประกอบด้วยนักเรียนอาชีวะและพวกอันธพาลยึดการนำฝูงชนมาจาก สนท. (หรือนักศึกษามหาวิทยาลัย) ซึ่งต้องการหลีกเลี่ยงความรุนแรงแต่ไม่สามารถควบคุมเหตุการณ์ในวันที่ 13 และ 14 ตุลาคมได้¹⁶²

สถานทูตอังกฤษยังได้ตั้งข้อสังเกตอีกว่า

เมื่อเกิดการปะทะครั้งแรกมีนักศึกษามหาวิทยาลัยเหลืออยู่ไม่มาก ส่วนใหญ่เป็นนักเรียนอาชีวะหรือนักเรียนเทคนิคซึ่งมีชื่อเสียงที่ไม่ค่อยดี

¹⁶¹ มีหลายแหล่งข้อมูลที่ปฏิเสธว่าไม่ได้เกิดการตายขึ้นที่หน้าสวนจิตรลดา การสูญเสียชีวิตหรือไม่ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม นั้น ไม่สำคัญเท่ากับการกระจายข่าวที่ไปกระพือให้เกิดอารมณ์ของนักศึกษาประชาชนที่ประจันหน้ากับผู้ถืออาวุธ ดู NARA, RG 59, General Record of the Department of State, Lot Files 76D26, Subject Files of the Office of Thailand and Burma Affairs, 1963-75, Box 11, Entry 5416, subject: "Meeting with General Kriangsak," Stephen Winship to Secretary of State, October 19, 1973.

¹⁶² NA, FCO 15 /1784, M.E. Pike to P.J. Gregory-Hood, subject: "Student Demonstrations in Bangkok," October 18, 1973.

ในเวลาปกตินักเรียนเหล่านี้ก็จะวิพากษ์ตนเอง แต่ในเหตุการณ์นี้พวกเขา ร่วมกันปะทะกับตำรวจด้วยอาวุธที่ใช้เป็นประจำ ได้แก่ ระเบิดขวด ไม้ และมีด นอกจากนี้ยังมีเด็กกระเปาะรถ และบรรดาผู้คนที่ไม่ค่อยถูกกับตำรวจและจิตใจที่ได้มีโอกาสมาปะทะกับตำรวจอย่างที่อยู่ข้างประชาชน¹⁶³

ในทำนองเดียวกัน เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ซึ่งสังเกตการณ์อยู่ในเหตุการณ์ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ถึงตอนนี้องค์ประกอบใหม่ของขบวนการนักศึกษาได้รวมตัวขึ้นมา ซึ่งได้แก่กลุ่มนักเรียนอาชีวะทั้งที่อยู่เหตุการณ์หน้าสวนจิตรลดา และกลุ่มที่มาสวมบทใหม่ เขาตั้งข้อสังเกตว่า กลุ่มดังกล่าวมีอาวุธคือ ไม้พลองที่ไม่ปรากฏว่าผู้จัดหา¹⁶⁴

ดังนั้น การที่กลุ่มนักเรียนอาชีวะได้เข้ามามีบทบาทในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแทนที่ผู้นำนักศึกษา แม้ไม่ปรากฏผู้นำกลุ่มที่ชัดเจน แต่พวกเขาก็คือคนที่กระจายข่าวว่า นักศึกษาตีตำรวจซึ่งมีจำนวนสองหรือสามคนบ้าง นักศึกษาบางคนเล่าว่า เขาเห็นพวกนักเรียนข้างกลเดินร้องไห้มาเป็นกลุ่มแล้วบอกว่าตำรวจตีคนตายสามคน มีเด็กผู้หญิงถูกปืนยิงข้างหลังด้วย และมีการยิงแก๊สน้ำตาด้วย พวกเขาได้ป่าวประกาศถึงความโหดร้ายของตำรวจที่บางคนได้เห็นกับตา ผู้คนได้รับรู้จากการร้องตะโกน เขาพร้อมที่จะเอาชีวิตเข้าแลกกับความโหดเหี้ยมครั้งนี้

¹⁶³ NA, FCO 15 /1784, L.B Smith to P.J. Gregory-Hood, subject: "The Drivers Fleed the Scene," October 26, 1973.

¹⁶⁴ NARA, RG 59, General Record of the Department of State, Lot Files 76D26, Subject Files of the Office of Thailand and Burma Affairs, 1963-75, Box 11, Entry 5416, subject: "Meeting with General Kriangsak," Stephen Winship to Secretary of State, October 19, 1973.

ผู้เห็นเหตุการณ์อีกคนหนึ่งซึ่งเป็นนักเรียนอาชีวะเช่นกันก็เล่าว่า

...เราก็เดินกลับไปทางวัดเบญฯ และก็มีกรรวมกลุ่มที่นั่น และ ณ ที่นี้เราก็เริ่มหาไม้ เศษเหล็กใหม่ หลังจากที่เราเผาหรือทิ้งไปเมื่อตอนประมาณตี 4 แล้วพวกเราได้รับคำสั่งให้เดินไปรวมกันที่ธรรมศาสตร์ เราเดินไปตามถนนราชดำเนิน ผ่านกองบัญชาการผ่านฟ้า และเห็นมีตำรวจอยู่ภายในหลายร้อยคน พวกเราบางคนก็ปาก้อนหินเศษไม้เข้าไปถูกตำรวจบางคน เขาเล่าว่า พวกอาชีวะบางคนถูกยิงล้มไปแล้ว แต่มีอีกที่พูดว่า พวกเราสู้อย่ากลัวมัน และสังเกตว่ามีคนยืนอยู่บนตึก...¹⁶⁵

นอกจากนี้ ยังมีนักศึกษาบางกลุ่มเล่าว่า

...ตอนที่รู้ข่าวว่า เด็กตายสามคน ประชาชนบอกว่า วันนี้เราจะไม่ยอมเป็นอันขาด เป็นตายสู้กัน โดยเฉพาะเราต้องล้างแค้นให้สามวิญญาณ และมีคนพูดบนรถกระจายเสียงว่า เราจะไม่ยอมเป็นอันขาด มันไม่มีสัจจะเราต้องต่อสู้กะมันอีก ขอให้พวกเราที่อยู่นี้แล้วอย่าไปไหน เราจะไปบอกพวกนักเรียนเรามารวมกันที่นี้อีก วันนี้จะได้รู้ไปจะเป็นจะตาย...¹⁶⁶

...ข้างหน้าเรากลุ่มนักเรียนกลุ่มใหญ่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นช่างกลเดินชูไม้ที่ถืออยู่ในมือขึ้น ปากร้องตะโกนว่า “มันหักหลังเราๆ ” แต่ละคนโบหน้าถ่มมึงทิ้ง บางคนน้ำตาไหลพราก ไม่ใช่เพราะพิษของแก๊สน้ำตาอย่างแน่นอน

¹⁶⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 20

¹⁶⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 8.

มันเป็นน้ำตาที่กลั่นจากหัวอกลูกผู้ชาย มันเป็นน้ำตาแห่งความแค้น!...ต่อจากนั้น ก็มีรถบรรทุกเด็กชนเด็กนักเรียนมาสมทบอีก มีคันหนึ่งแล่นมาถึงลานพระรูปแล้วก็มีคนตะโกนจากรถออกมาว่า “นี้อาวุธอยู่นี่! ” ...ไม้สี่เหลี่ยมท่อนยาวๆ กองอยู่เต็มรถ...¹⁶⁷ (เน้นโดยผู้วิจัย)

นอกจากนี้ยังได้มีความพยายามที่จะนำนักเรียน นักศึกษา และประชาชนให้ออกมาชุมนุม โดยนักเรียนอาชีวะจำนวนหนึ่งได้ขึ้นไปบนรถเมล์หลายคันที่ขับผ่านมา และขอให้ผู้โดยสารลงเพื่อขับไปรับพรรคพวกที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์¹⁶⁸ รวมทั้งมีการกระจายข่าวเหตุการณ์หน้าสวนจิตรลดา ให้ประชาชนในบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สนามหลวง และถนนราชดำเนินกลางได้รับทราบอีกด้วย¹⁶⁹

ทางด้านลานพระบรมรูปทรงม้า มีรถ 2 คัน บรรทุกไม้จำนวนมากมาแจกนักเรียนที่ลานพระบรมรูปทรงม้า¹⁷⁰ ไม้เหล่านี้เป็นไม้ที่นักเรียน นิสิต และนักศึกษา โยนทิ้งลงบนถนนหลังจากฟังพระบรมราชาวาจาที่หน้าสวนจิตรลดา¹⁷¹ ยิ่งไปกว่านั้น หลังจากทราบเรื่องการปะทะหน้าสวนจิตรลดา จำนวนผู้มาชุมนุมที่ลานพระบรมรูปทรงม้าเพิ่มขึ้นจากเดิม 500 คนเป็น

¹⁶⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 12.

¹⁶⁸ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516, หน้า 212.

¹⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 213.

¹⁷⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/16 ปีที่ 13.

¹⁷¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/16 ปีที่ 13.

3,000 คนเศษ¹⁷² โดยมีรถบรรทุกช่วยขนนักศึกษาที่ทราบข่าว และต้องการมาช่วยในการต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจมาส่งที่บริเวณลานพระบรมรูปทรงม้าจำนวนหลายร้อยคนด้วย เมื่อถึงเวลาที่ตำรวจรถสายตรวจกองปราบที่สังเกตการณ์อยู่ในบริเวณนั้นได้พยายามยิงแก๊สน้ำตาหลายสิบนัดมายังฝูงชนเพื่อให้ฝูงชนแตกกระจาย ฝูงชนก็ตอบโต้โดยการใช้ไม้และก้อนหินขว้างปาระดมตำรวจกองปราบที่จอดอยู่บริเวณพระที่นั่งอนันตสมาคม ทำให้รถสายตรวจของตำรวจที่จอดอยู่เสียหาย¹⁷³ ในขณะเดียวกัน ข่าวนักเรียนถูกฆ่าตายก็เข้ามาถึงธรรมศาสตร์

คนตายที่ลือกันในขั้นแรกนั้นมีเพียง 2 คน แต่เพิ่มเป็น 5 คน ภายในชั่วโมงเศษต่อมา ความโกรธแค้นที่ถูกหักหลัง ประกอบกับความโกรธแค้นที่มีการตายด้วยน้ำมือตำรวจเกิดขึ้นต่างๆ ที่การเดินขบวนกำลังสลายตัวทำให้นักเรียนอาชีวศึกษา และนิสิตนักศึกษาเริ่มรวมตัวอีกครั้งหนึ่ง เพื่อต่อสู้กันต่อไป แม้ว่าอาจารย์มหาวิทยาลัยนั้นจำนวนหนึ่งจะพยายามขอร้องให้อยู่ในความสงบ และรอฟังข่าวที่แท้จริงเสียก่อน แต่คนเหล่านี้ก็หาฟังไม่ ยิ่งเมื่อนิสิตนักศึกษาและนักเรียนที่ถูกแก๊สน้ำตาทยอยกลับมาชุมนุมที่ธรรมศาสตร์ ความโกรธแค้นก็ยิ่งทวียิ่งขึ้นอีก เพราะคนเหล่านี้ได้ประสบเหตุการณ์มาด้วยตนเอง¹⁷⁴

---

¹⁷² ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, *ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516*, หน้า 213.

¹⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 212.

¹⁷⁴ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, “วันมหาวิปโยค: จุดเริ่มต้นใหม่แห่งประชาธิปไตย?,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*: 31-32.

หลังจากที่ได้รับฟังคำบอกเล่าจากผู้ที่ยื่นมาจากสวนจิตรลดา หลายสิบคนก็ต่างพากันฉวยไม้และก้อนอิฐขึ้นรถออกไปจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อไปต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ¹⁷⁵ ส่วนพวกที่ยังอยู่ก็ได้เตรียมการป้องกันกันอย่างเต็มที่

ข่าวการตายของนักเรียนคือผลผลิตของการใช้ความรุนแรง และมีบทบาทสำคัญในการระดมนักเรียน นักศึกษา และประชาชนที่ยังหลงเหลืออยู่ในบริเวณนั้นให้กลับมารวมตัวกันอีกครั้งหนึ่ง การปลุกอารมณ์ด้วยการกระจายข่าวเรื่องการตายที่หน้าสวนจิตรลดา ทำให้นักเรียนอาชีวและประชาชนที่ไม่มีอาวุธพร้อมจะมาประจันหน้ากับทหารและตำรวจ

สถานทูตอังกฤษเห็นว่า การที่นักเรียนได้รับข่าวการตายหน้าสวนจิตรลดา ซึ่งอาจจะเกิดจากการจงใจหรือความไม่รู้ก็ได้ แต่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าจะต้อง “แก๊สแค้น” ให้เพื่อน (comrades) ของตน¹⁷⁶ อย่างไรก็ตาม ภาพการนำอาวุธเข้ามาแจกจ่ายให้กับนักเรียนที่ลานพระบรมรูปทรงม้า ซึ่งเราจะได้เห็นในส่วนต่อไปนั้น ทำให้ความเป็นไปได้ที่ว่าเหตุการณ์ความรุนแรงนี้เกิดขึ้นโดยจงใจ มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น

ดูเหมือนว่า สถานการณ์ได้เดินไปสู่จุดที่ถอยกลับไม่ได้ นักเรียนและประชาชนรู้สึกร่วมกันว่า ไม่ว่าจะอย่างไรพวกเขาก็จะต้องต่อสู้ให้ถึงที่สุดกับรัฐบาลทหาร ซึ่งเป็นต้นเหตุของความเลวร้ายที่เกิดขึ้น ดังนั้น นักเรียนและประชาชนที่อยู่ในเหตุการณ์ก็ได้กลายเป็นหมากบนกระดานของ “เกมการโค่นล้มรัฐบาล” อย่างเต็มตัวแล้ว มีผู้ได้เสียชีวิตด้วยกันหลายฝ่าย ถึงตอนนี้

---

¹⁷⁵ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, *ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516*, หน้า 214.

¹⁷⁶ NA, FCO 15/1784, subject: “Situation in Thailand,” October 16, 1973.

หมากทุกตัวถูกจัดบนกระดานเรียบร้อยแล้ว สิ่งที่เหลืออยู่ที่คือ การรุกรบาทบนถนนราชดำเนินที่กำลังจะเกิดขึ้น

ในตอนต่อจากนี้ เราจะได้เห็นบทบาทของทหารตำรวจใช้ความรุนแรงซึ่งนำไปสู่ความโกรธแค้นและความไม่พอใจในหมู่นักเรียนอาชีวะ ที่มองว่ารัฐบาลต้องเป็นผู้รับผิดชอบกับความเลวร้ายที่เกิดขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ทหารตำรวจบนถนนราชดำเนินยังช่วยทำให้เกิดพลังต่อต้านรัฐบาลมากยิ่งขึ้นไปอีก ผลของการช่วยได้ทำให้มีนักศึกษาและประชาชนออกมาร่วมชุมนุมกับนักเรียนอาชีวะเพิ่มขึ้น ทำให้การต่อต้านรัฐบาลมีพลังเพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกัน เราก็ได้เห็นการกระตุ้นพลังประชาชนให้หันหน้าเข้าสู่กับความรุนแรงอย่างไม่หยุดยั้ง จนกระทั่งในที่สุด รัฐบาลถนอม-ประภาสก็ได้สูญเสียความชอบธรรม ทำให้อำนาจหลุดจากมือของพวกเขา

ฉากที่สอง: บนถนนราชดำเนิน

เมื่อข่าวการใช้กำลังของตำรวจที่หน้าสวนจิตรลดาแพร่ออกไป สถานีตำรวจได้กลายเป็นเป้าหมายของความเกลียดชังอย่างรวดเร็ว ที่ย่านบางลำพู นักเรียน นิสิต นักศึกษาจำนวนหนึ่งได้ไปชุมนุมกันใกล้ๆ สถานีตำรวจนครบาลขณะสงคราม และได้มีการขว้างปาด้วยไม้และก้อนหินไปยังตำรวจที่รักษาการณ์ในสถานีตำรวจ¹⁷⁷ พร้อมกันนั้นยังมีกลุ่มนักศึกษาอีกนับพันมุ่งหน้ามาสมทบที่สถานีตำรวจขณะสงคราม ในขณะที่นักศึกษากลุ่มดังกล่าวเฮโลกันเข้าไปเพื่อยึดสถานีตำรวจ ก็ถูกเจ้าหน้าที่ไล่ทุบตีด้วยไม้กระบอง แต่ทว่านักศึกษายังหนุ่แน่นกันเข้ามา¹⁷⁸ ในเวลาต่อมา พล.ต.อ.

¹⁷⁷ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, *ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516*, หน้า 213.

¹⁷⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 13.

ประจวบ สุนทรานุกร¹⁷⁹ จึงสั่งจ่ายอาวุธแก่ตำรวจเพื่อป้องกันสถานที่ราชการและชีวิต¹⁸⁰ ดังนั้นในขณะที่ฝูงชนกำลังบ้าเลือด ตำรวจนครบาลขณะสงครามก็ได้ส่งตำรวจพร้อมอาวุธกระจายกำลังออกมาไล่นักศึกษา¹⁸¹ สถานการณ์เลวร้ายลงมากขึ้นเมื่อทั้งสองฝ่ายปะทะกัน มีการทำร้ายนักศึกษาและประชาชนที่เดินผ่านไปมาในบริเวณนั้น กล่าวได้ว่า นี่คือนจุดแรกหลังจากเหตุการณ์ที่หน้าสวนจิตรลดาที่ตำรวจเริ่มทำร้ายประชาชน

ถึงเวลา 7.50 น. ได้มีการช่วยกันเผาตู้ยามตำรวจที่ท่าพระจันทร์ รถดับเพลิงและเจ้าหน้าที่ดับเพลิงรวม 5 นาย พยายามเข้าไปดับเพลิง แต่ก็ถูกนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน ทำร้ายจนบาดเจ็บ พร้อมกับได้ช่วยกันลากรถดับเพลิงเข้าไปเก็บไว้ในมหาวิทยาลัย ต่อมาภายหลังเจ้าหน้าที่สถานีตำรวจขณะสงครามได้บุกเข้าไปในธรรมศาสตร์เพื่อนำตำรวจดับเพลิงที่บาดเจ็บอยู่ด้านในออกมาได้¹⁸²

ก่อน 9.00 น. ฝูงชนกว่า 5,000 คน ที่ชุมนุมกันอยู่ที่ลานพระบรมรูปทรงม้าเริ่มเคลื่อนขบวนเพื่อไปรวมตัวกับพวกที่อยู่ในมหาวิทยาลัย

¹⁷⁷ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, *ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516*, หน้า 213.

¹⁷⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 13.

¹⁷⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 11.

¹⁸⁰ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, *ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516*, หน้า 218.

¹⁸¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 7 และ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 10.

¹⁸² ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, *ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516*, หน้า 214-5.

ธรรมศาสตร์¹⁸³ โดยมีรถสองแถวเล็กที่เข้าใจว่ามาจากศูนย์กลางนิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทยวิ่งมาแล้วบอกว่า “ให้นักเรียนจัดเป็นกอง กองละ 50 คนทิ้งห่างระยะกันเดินกลับเข้าธรรมศาสตร์เพื่อไปตั้งหลักแล้วค่อยคิดหาวิธีต่อสู้ใหม่”¹⁸⁴ รถวิ่งผ่านสะพานมัฆวานฯ ผ่านหน้ากองบัญชาการ ตำรวจนครบาล ซึ่งมีผู้สังเกตว่า ในบริเวณรั้ว มีตำรวจยืนในดึกชั้นล่างและ ชั้นบนอยู่หลายร้อยคน เมื่อขบวนมาถึงสะพานผ่านฟ้าฯ ผุ่ชนบางส่วนได้ ขว้างปาไม้และก้อนหินเข้าไปยังกองบัญชาการตำรวจนครบาล รวมไปถึง รถวิทยุกองปราบที่จอดอยู่ด้านหน้า¹⁸⁵ รถกระจายเสียงของนักศึกษาคนหนึ่งได้มาประกาศหน้ากองบัญชาการตำรวจนครบาลว่า “วันนี้ขอสู้กับ ตำรวจสักหน่อย” หลังจากนั้นขบวนก็เคลื่อนผ่านสะพานผ่านฟ้าลีลาศ และ มาถึงใกล้หน้าอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในเวลาประมาณ 9.30 น. เศษ หลัง จากยื่นเคาะพัว้อาลัยสักครู่ ก็เดินแถวอย่างเรียบร้อยต่อไป ระหว่างทางที่ หน้ากรมประชาสัมพันธ์เพิ่งเกิดเหตุการณ์ตำรวจชกปืนยิงนักศึกษา ซึ่ง ถึงแม้จะไม่มีใครเสียชีวิตแต่ก็ทำให้บรรดานักศึกษาโกรธแค้นเป็นอย่างมาก¹⁸⁶ เมื่อนักศึกษาและประชาชนจัดกองแถวทิ้งระยะกันเสร็จ ก็รีบ เดินทางออกจากลานพระบรมรูปฯ

¹⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 215.

¹⁸⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 8.

¹⁸⁵ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516, หน้า 215.

¹⁸⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 18.

หน้ากรมสรรพากร

เวลาประมาณ 9.30 น. เกิดเหตุปะทะกันระหว่างตำรวจและนักศึกษา ที่หน้ากรมสรรพากร มีผู้ที่ยืนอยู่หน้ากรมประชาสัมพันธ์เห็นคนใช้อาวุธปืน ยิงลงมาจากตาดฟ้ากรมสรรพากรไปยังกลุ่มเจ้าหน้าที่ตำรวจ และกลุ่ม นักศึกษาประชาชนเป็นระยะๆ เหตุการณ์ส่วนนี้ตรงกับรายงานของทางฝ่าย อังกฤษที่ระบุว่า มีหลักฐานที่บ่งชี้ว่าเป็นการกระทำของฝ่ายซ้ายที่ไล่ยิงทั้ง นักศึกษาและตำรวจ¹⁸⁷ เอกสารจากอังกฤษได้ตั้งคำถามว่า มีการยิงมา จากตรงไหนบ้าง และคาดว่าน่าจะยิงมาจากใต้หลังคาด้วย¹⁸⁸ ที่จริงแล้ว การยิงปืนมีสองแบบ แบบแรกคือ การยิงลงมาจากข้างบนตึกแบบไม่เห็นตัว และแบบที่สอง เป็นการยิงมาในแนวระนาบเพื่อสร้างความยุ่งยากให้เกลียดชัง

การยิงลงมาจากใต้หลังคากรมสรรพากร คือจุดหนึ่งบนถนนราชดำเนินที่ ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมาก เนื่องจากกระสุนได้เด็ดชีวิตของทั้งฝ่าย ตำรวจที่อยู่ในที่ตั้ง และนักศึกษาประชาชนที่อยู่ในวิถีกระสุน ปฏิบัติการ จากตึกสรรพากร คือ การใช้กำลังต่อจากที่ได้เกิดขึ้นที่หน้าสวนจิตรลดาซึ่ง มีความรุนแรงเพิ่มขึ้น ทำให้บริเวณหน้ากรมสรรพากรได้กลายมาเป็นเป้า ของความโกรธแค้นของนักศึกษาที่เพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่มีการยิงกันที่กรม สรรพากร นักเรียนอาชีวศึกษาจำนวนราว 100 คนก็ได้เข้ายึดกรมประชาสัมพันธ์ เอาไว้ได้¹⁸⁹ นอกจากนี้ประชาชนที่รวมตัวกันที่หน้ากรมประชาสัมพันธ์ก็ได้

¹⁸⁷ NA, FCO 15/1784, L.E. Smith to Jones and Hartley, November 6, 1973.

¹⁸⁸ NA, FCO 15/1784, Defence and Military Attache, October 25, 1973.

¹⁸⁹ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516, หน้า 218.

¹⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 218.

ทำร้ายเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ทำการรักษาการอยู่¹⁹⁰

พร้อมกันนั้นได้มีเฮลิคอปเตอร์บินกราดยิงปืนกลลงมาที่หน้ากรมประชาสัมพันธ์ และเสียงปืนต่างๆ ก็ดังขึ้นเป็นระยะที่หน้ากรมประชาสัมพันธ์ ก้องกังวานไปทั่วถนนราชดำเนิน¹⁹¹ ผู้อยู่ในเหตุการณ์คนหนึ่งเล่าว่า เสียงปืนกลรัวจากเฮลิคอปเตอร์ลงมาบนถนนราชดำเนินชุดแรกๆ นั้นไม่มีลูกกระสุนลงมา¹⁹²

รถถังบนถนนราชดำเนิน

จุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้นเมื่อกองกำลังทหารได้เข้ามาสมทบกับตำรวจบนถนนราชดำเนิน นั่นคือ ช่วงก่อนเที่ยงวันได้มีการเสริมกำลังรถถังและทหารเข้ามาป้องกันสถานีตำรวจขณะสงครามเพิ่มเติม¹⁹³ รถถังจากกองพันทหารม้าที่ 4 จำนวนหลายคันพร้อมกับรถจีเอ็มซีที่บรรทุกทหารได้เข้ามา พร้อมกันนั้น หน่วยทหาร ร.11 พัน 2 ซึ่งอาวุธประจำกายคือ เอ็ม 16 ถูกขนมาสกัดกั้นฝูงชนไม่ให้บุกเข้ามายึดสถานีตำรวจขณะสงคราม ทันทีที่รถถังมาถึงก็ระดมยิงใส่ผู้คนทันที ในขณะที่นักศึกษาไม่กี่คนหนีในมือ¹⁹⁴ สิ่งที่เหลือเชื่อได้ปรากฏขึ้นเมื่อมีผู้ขับรถขะจุดไฟขะแล้วขับเข้าชนรถถัง แต่ถูกรถถังยิงพรวด ต่อมาก็มียอดเขี้ยวอีกคันหนึ่งขับเข้าชน แต่คนขับก็ถูก

ยิงตายคาพวงมาลัย และต่อมาก็มียอดอีก 3-4 คันเข้าชนโดยทยอยหลังเข้าชน¹⁹⁵ กลุ่มนักศึกษาได้รวมกลุ่มกันจัดขบวนราวๆ 200 คน โดยมีนักเรียนหญิงสองคนถือพระบรมฉายาลักษณ์นำแถว แล้วเดินเข้าหารถถัง ผู้วิจัยได้รับการบอกเล่าว่า ในตอนนั้นได้มีผู้พูดปลุกใจนักศึกษาให้เกิดความฮึกเหิมว่า “ไม่ต้องกลัว เราเป็นผู้หญิง แล้วยังถือพระบรมฉายาลักษณ์อีก เดินเข้าไปเลย ทหารไม่ทำอะไรหรอก” อย่างไรก็ตาม นักศึกษาหญิงสองคนนั้นก็ถูกรถถังทับเสียชีวิต¹⁹⁶ รถถังยังคงเคลื่อนที่ต่อเนื่องไปยังธรรมศาสตร์โดยมีทหารราบคอยยิงปืนกันไม่ให้ประชาชนข้ามไปทางสนามหลวง ในขณะที่เดียวกัน สุขชาย ตรีรัตน์ ให้สัมภาษณ์ว่า ได้มีกลุ่มทหารบางส่วนที่ประจำการบริเวณรถถังมีความพยายามยั่วยุให้เกิดความเกลียดชังทหารด้วยการเอาปืนสาตสายไปมาใส่ผู้คน¹⁹⁷ ซึ่งพฤติกรรมของทหารบนรถถังในลักษณะนี้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับพฤติกรรมของทหารที่หน้ากรมสรรพากรและทหารบนเฮลิคอปเตอร์ กล่าวคือ ทั้งหมดนี้เป็นความพยายามสร้างความแค้นเคืองให้กับประชาชนที่มาชุมนุม มากกว่าที่จะก่อให้เกิดความเสียหายถึงชีวิต

ก่อนบ่ายโมง ประชาสได้ออกคำสั่งให้ทหารบนรถถังใช้ระเบิดนาปาล์มยิงเข้าไปใส่นักศึกษา แต่ทว่าทหารสื่อสารที่ได้รับคำสั่งมานั้นได้พูดสั่งการผ่านวิทยุไปแต่ไม่ได้กดสวิทช์¹⁹⁸ ในกรณีนี้ มีความเป็นไปได้ว่า ผู้ที่พูดผ่านวิทยุ

¹⁹¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 18.

¹⁹² ในช่วงเวลานี้ได้มีเครื่องบินแอร์แทคชนิดปีกอยู่ข้างบนและเฮลิคอปเตอร์ 2 ลำบินวนเวียนอยู่และใช้ปืนกราดลงมา เหตุขุคมูลนจึงเกิดขึ้นอีก ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 5.

¹⁹³ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, *ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516*, หน้า 230.

¹⁹⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/16 ปีที่ 49.

¹⁹⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 20; และ ก/ป7/2516/16 ปีที่ 46.

¹⁹⁶ ผู้ไม่ประสงค์จะออกนาม, สัมภาษณ์, โรงเรียนสารพัดช่าง, 22 มีนาคม 2550.

¹⁹⁷ สุขชาย ตรีรัตน์, สัมภาษณ์, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 30 มีนาคม 2550.

¹⁹⁸ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, *ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516*, หน้า 235.

นั่นคือ กฤษณ์ โดยเมื่อเขาถูกถามภายหลังเหตุการณ์ว่า ทำไมทหารไม่ดำเนินการตามที่ถูกสั่งการมา เขาตอบว่า “ไม่ได้กดสวิทช์”¹⁹⁹

ถึงตอนนี้พลังประชาชนและนักศึกษาจะรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและไม่เกรงกลัวอีกต่อไป ผู้เล่าเหตุการณ์จึงเดินทางไปทางสี่แยกคอกวัว เห็นว่ากตป. กำลังถูกเผาไปเรียบร้อยแล้ว เวลาประมาณ 14.00 น. เศษ มีนักศึกษาและฝูงชนกลุ่มหนึ่ง เอาศพนักศึกษาที่ถูกทหารยิงตายแล้ว หน้าอกหน้าท้องของเขาอาบเลือดสีแดงสด โดยใช้เปลหามที่ทำด้วยธงชาติเปรอะเลือดบนป่า เดินห่างจากกรมประชาสัมพันธ์มาถึงหน้ากระทรวงกลาโหม ผลที่เป็นรูปธรรมของการแห่ศพก็คือ ประชาชนมีความรู้สึกร่วมกันในความโหดเหี้ยมของพวกทหาร และทำให้ประชาชนหลังไหลจากจำนวนพันกลายเป็นหมื่นเป็นแสนคน และต่างพร้อมที่จะยื่นหยัดต่อสู้ร่วมกับกลุ่มนักศึกษาอาชีวะต่อไป²⁰⁰

ในขณะที่ปฏิบัติการของประชาชนและนักศึกษาจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นแต่ตำรวจและทหารก็ยังคงยั่วยุและใช้ความรุนแรงต่อไป เวลา 14.30 น. ทหารและตำรวจยังคงยิงปืนออกมาจากหน้ากรมประชาสัมพันธ์²⁰¹ ตำรวจที่โรงพักขณะสงครามได้ขออาวุธเพิ่มเติมไปที่กองบัญชาการผ่านฟ้า²⁰² ต่อมาไม่นาน เวลา 15.00 น. พลเอกประเสริฐ ธรรมศิริ แม่ทัพภาคที่ 1 ได้จัดทหารจำนวน 60 คน เพื่อช่วยตำรวจป้องกันกองบัญชาการตำรวจนครบาล

¹⁹⁹ ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่า คำขู่ของผู้อยู่ในเหตุการณ์สร้างความไม่พอใจให้แก่เธอมากเสียยิ่งกว่าการกระทำของทหาร, จาก ผู้ไม่ประสงค์จะออกนาม, สัมภาษณ์, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 14 มิถุนายน 2549.

²⁰⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/18 ปีที่ 4.

²⁰¹ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, *ขบวนการประชาชน: ตุลาคม 2516*, หน้า 246.

²⁰² *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 247.

ผ่านฟ้า²⁰³ ตามมาด้วยการที่ทหารและตำรวจทำการยิงแก่น้ำตาเข้าไปในฝูงชน โดยกองกำลังอยู่ในตัวตึกและตึกอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง เช่น ดาดฟ้าอาคารไทยนิคม หรืออาคารบริษัทเดินอากาศไทย เป็นต้น และในเวลา 16.30 น. มีการนำทหารไปเสริมกำลังที่สถานีตำรวจขณะสงคราม²⁰⁴

การปะทะกันที่รุนแรงอีกจุดหนึ่งเกิดขึ้นในเวลา 17.15 น. เมื่อได้มีการต่อสู้กันระหว่างประชาชนที่ใช้ระเบิดขวดกับตำรวจที่ใช้แก่น้ำตา²⁰⁵ บริเวณเชิงสะพานผ่านฟ้าและใกล้ป้อมพระกาฬ มีการยิงกันทุก 2-3 นาที โดยมีรายงานผู้เสียชีวิตจำนวนมาก²⁰⁶ ต่อมาในเวลา 17.30 น. ตำรวจขอร้องให้ประชาชนหยุดยิง โดยบอกว่า รัฐบาลจะจัดให้มีการตกลงกันด้วยดี แต่ทว่าประชาชนกลับไม่สนใจและการยิงต่อสู้ก็ยังคงดำเนินต่อไป²⁰⁷ ความพยายามของรัฐบาลดูจะไม่เป็นผลแล้ว ถึงจุดนี้ ความรุนแรงยังคงดำเนินต่อไปและไม่มีทีท่าว่าจะยุติลงในเวลาอันสั้น ทหารยังคงเดินหน้าสร้างความรุนแรงต่อไปทั้งบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โรงพยาบาลศิริราช สะพานพระปิ่นเกล้า ราวๆ 17.30 น. มีการประกาศจากกองบัญชาการทหารสูงสุดผ่านวิทยุของกรมประชาสัมพันธ์ว่า ให้นักเรียนและนักศึกษาออกจากธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยศิลปากร เพราะจะมีการเข้ายึดพื้นที่ดังกล่าวภายในเวลา 18.00 น.

อย่างไรก็ตาม ในเวลา 18.00 น. แทนที่จะมีการโจมตีธรรมศาสตร์ นายกรัฐมนตรีถนอม กิตติขจร กลับประกาศลาออกจากตำแหน่ง คำถามที่

²⁰³ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 250.

²⁰⁴ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 254.

²⁰⁵ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 255.

²⁰⁶ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 256.

²⁰⁷ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 257.

ตามมาก็คือ เกิดอะไรขึ้นระหว่างช่วงเวลาราว 30 นาที ที่เริ่มจากรัฐบาลออกประกาศว่าจะมีการโจมตีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (17.30 น.) และต่อมากลับมีการประกาศลาออกของรัฐบาลถนอม (18.00 น.) คำอธิบายที่มีความเป็นไปได้คือ คำตอบปฏิเสธของผู้นำทหารที่คุมกำลังของกรุงเทพฯ คือ พลเอกกฤษณ์ สีวะรา พลจัตวาเอื้อม จีรพงศ์ และพลเอกประเสริฐ ธรรมศิริ นายทหารผู้เป็นเพื่อนของณรงค์ กิตติขจร เล่าถึงบรรยากาศที่ตึงเครียดในสวนรื่นฤดี เมื่อกฤษณ์ปฏิเสธที่จะส่งทหารออกไปปราบปรามฝูงชนที่กำลังก่อการจลาจลบนถนนราชดำเนินและกำลังลุกลามไปยังบริเวณอื่นๆ ในกรุงเทพมหานคร²⁰⁸

บุคคลสำคัญอีกคนหนึ่งที่กำลังในกรุงเทพฯ ก็คือ พลจัตวาเอื้อม จีรพงศ์ ผู้บัญชาการกองพลที่ 1 รักษาพระองค์ ลูกเขยของจอมพลถนอม รายงานของอังกฤษบอกว่า เหตุผลที่เขาไม่เข้าร่วมกับการปฏิบัติการครั้งนี้ เนื่องจากประกาศสั่งการโดยมิได้ปรึกษาเขาแต่อย่างใด เขาได้ติดตามการปฏิบัติการทางทหารและตำรวจอย่างใกล้ชิด และเมื่อได้มีคำสั่งให้นำเอากองกำลังของเขาออกไปปฏิบัติการเขาก็ได้วิพากษ์เล็กน้อยคำสั่งนั้นเสีย เหตุผลที่เอื้อมให้แก่เพื่อนชาวอังกฤษของเขาก็คือ เขาเป็นทหารอาชีพและไม่ต้องการเข้ามาเกี่ยวข้องกับทางการเมือง²⁰⁹

ประเสริฐ ธรรมศิริ แม่ทัพภาคที่ 1 คนสนิทของประกาศได้มีบทบาทสำคัญในการเข้าคุมกำลังทหารที่มาจากต่างจังหวัดตามคำสั่งของณรงค์ เมื่อเดินทางมาถึง เขายังได้สั่งเก็บอาวุธทั้งหมด และได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตขอใช้สวนอัมพร ซึ่งเป็นเขตพระราชฐานเพื่อใช้เป็นที่พักของทหารเหล่านี้และมีคำสั่งมิให้ออกไปนอกที่ตั้งเด็ดขาด พอรุ่งขึ้นอีก

²⁰⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/16 ปีที่ 42.

²⁰⁹ NA, FCO 15/1785, Erm Chirapongse to Royle, October 30, 1973.

วัน ก็ได้มีคำสั่งให้กลับไปประจำกรมกองเดิมในต่างจังหวัด²¹⁰ ด้วยเหตุนี้ ในวันนั้นจึงไม่มีผู้ใดสั่งการให้มีการเคลื่อนกองกำลังออกมาทำการปราบปรามตามคำสั่งของรัฐบาล และนี่คือเหตุผลของการลาออกจากการเป็นรัฐบาลของจอมพลถนอม

ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น การล่มสลายของ “ระบอบถนอม-ประกาศ” สะท้อนความไม่พอใจของพลังสังคมหลายๆ พลัง ที่มีต่อรัฐบาลอันได้แก่ชนชั้นกลาง นักวิชาการ ตลอดจนนิสิตนักศึกษา สถาบันพระมหากษัตริย์ ผู้นำทหารจำนวนหนึ่ง และกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา เงื่อนไขสำคัญที่จำกัดการตอบโต้ของฝ่ายรัฐบาล คือ แผนปฏิบัติการ 666 ซึ่งรัฐบาลได้รับสนองพระบรมราชโองการจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่จะไม่ใช้กำลังต่อกรชุมนุมของนักศึกษา²¹¹ ต่อจากนั้นเราได้เห็นการแบ่งภารกิจการต่อสู้กับ “ระบอบถนอม-ประกาศ” เป็นสองส่วน คือบทบาทของนักศึกษาในการชุมนุม การเจรจากับผู้นำรัฐบาลซึ่งยอมรับเงื่อนไขแต่โดยดี และการเคลื่อนขบวนออกจากธรรมศาสตร์ จนในที่สุดได้มาล้อมสวนจิตรลดา หลังจากนั้นดูเหมือนว่าภารกิจจะย้ายมาอยู่ที่ผู้นำสามคนที่เป็นฝ่ายต่อต้านถนอม-ประกาศ เราได้เห็นแล้วว่าคำสั่งของพลตำรวจเอกประจวบไม่ให้เปิดทางให้นักศึกษา นำมาซึ่งการทำร้ายนักศึกษาด้วยกระบอกและแก๊สน้ำตา เหตุการณ์นี้อาจจะเกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เหตุโฉนในท่ามกลางหน่วยคอมมานโด จึงมีนายตำรวจสองคน ผู้ถูกกล่าวหาในคดีทุ่งใหญ่ฯ แฝงตัวอยู่ และได้มีส่วนในการทำร้ายนักเรียนนักศึกษา²¹²

²¹⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ก/ป7/2516/16 ปีที่ 22.

²¹¹ ดู เทพมนตรี ลิ้มปวยอ, *ลอบคราบ 14 ตุลา : ดักแด่ประวัติศาสตร์การเมืองไทย* (กรุงเทพฯ : รัชสยาม, 2546), หน้า 229.

²¹² องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 14 ตุลา “วันมหาปิติ” : วารสาร อ.ม.ธ. ฉบับพิเศษ, หน้า 178.

อีกส่วนหนึ่งของการใช้กำลังรุนแรงเกิดขึ้นจากสองจุดบนถนนราชดำเนิน จุดแรกคือ กรมสรรพากร ได้มีการใช้ปืนยิงออกมาจากใต้หลังคาตึก ซึ่งเป็นการยิงทั้งตำรวจและผู้คนที่อยู่บนถนนราชดำเนินในช่วงนั้น เมื่อตำรวจขึ้นไปจับกุมมือปืนเหล่านั้น ปรากฏว่าเป็นพวกที่แต่งกายชุดทหารพราน แต่ไว้ผมยาวรุงรัง นอกจากที่จับได้บนตึกสรรพากรแล้ว ยังมีผู้พบเห็นคนเหล่านี้ อีกเป็นจำนวนมากปะปนอยู่ในฝูงชน²¹³ ดังนั้นจึงเกิดเสียงเล่าขานว่า พลโท วิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ ผู้บังคับบัญชาทหารอาสาสมัครในลาว (Special Guerilla Unit) เป็นผู้นำกองกำลังในความรับผิดชอบของตนซึ่งปฏิบัติภารกิจในประเทศไทย เข้ามาปฏิบัติการในเหตุการณ์ 14 ตุลา²¹⁴ เมื่อวิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ ให้สัมภาษณ์โดยกล่าวถึงบทบาทของทหารอาสาสมัครในลาว วิฑูรย์กล่าวว่าเขาเป็นผู้รับผิดชอบกองกำลังที่ปฏิบัติการในลาวซึ่งทำงานร่วมกับซีไอเออย่างใกล้ชิดมาเป็นเวลาถึง 9 ปี ต่อคำถามที่ว่ากองกำลังที่มีชื่อเรียกว่า “333” มีบทบาทในเหตุการณ์ 14 ตุลา หรือไม่ เขาตอบว่าอาจจะมีส่วนที่เข้าร่วมกับนักศึกษาหรือต่อต้านซึ่งเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล²¹⁵ คำให้สัมภาษณ์นี้มีได้ปฏิเสธการเข้ามาเกี่ยวข้องกับในเหตุการณ์ 14 ตุลา ของกองกำลัง 333 และพอจะทำให้สามารถเชื่อมโยงบทบาทของซีไอเอกับเหตุการณ์ 14 ตุลา ได้

---

²¹³ ส. จินตนา, สัมภาษณ์, ณ บ้านพักผู้วิจัย, 30 มีนาคม 2551. โดย ส. จินตนา เล่าว่าคนทั่วไปรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกับทหารเหล่านี้ และได้มีการจัดเครื่องดื่มมาเลี้ยงดูด้วย; และ ดู เทพมนตรี ลิ้มปวยอม, *ลอกคราบ 14 ตุลา : ดักแด่ประวัติศาสตร์การเมืองไทย*, หน้า 67-71.

²¹⁴ PRO, FCO 15/1784, subject: “The Drivers Fleed the Scene,” L.B. Smith to Peter Gregory-Hood, October 26, 1973.

²¹⁵ NARA, ADD, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review 30 Jun 2005, subject: “Thai Press on Thai SGU’s,” Kintner to Secretary of State, November 20, 1973.

การใช้กำลังอีกส่วนหนึ่งเกิดจากรถถังที่เข้ามาในบริเวณถนนราชดำเนิน ก่อนเที่ยงวัน จากการให้ปากคำของนายทหารที่เป็นผู้ขับรถถังนั้น เขาได้รับคำสั่งด้วยวาจาจากพลเอกกฤษณ์ สีวะรา ให้นำรถถังเข้ามาปฏิบัติการบนถนนราชดำเนิน²¹⁶ ถึงแม้ว่าเขาจะไม่ได้ให้การถึงสิ่งที่เกิดขึ้นบนถนนราชดำเนิน แต่คำบอกเล่าของผู้เห็นเหตุการณ์ยืนยันว่า ได้มีการใช้ปืนยิงและยิงจริงจากรถถัง ก่อให้เกิดการเสียชีวิตขึ้น ดังนั้นการใช้กำลังบนถนนราชดำเนินจึงเป็นไปตามคำกล่าวอ้างของวิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ นั่นคือ พวกเขาทั้งสามคนมีส่วนที่ทำให้เกิดความรุนแรงขึ้นในเหตุการณ์ 14 ตุลา ส่วนฝ่าย “ทหารทั้งสาม” จะมีส่วนในการใช้กำลังเพียงใดนั้น คงจะต้องทิ้งไว้ให้มีการวิจัยกันต่อไป สิ่งที่ปรากฏอยู่ในหลักฐานขณะนี้คือ ไม่เพียงแต่พลเอกกฤษณ์ สีวะรา จะออกคำสั่งหลอกเมื่อถนอมและประกาศสั่งให้ใช้กำลังแล้ว ผู้ที่เคยถูกมองว่าเป็นคนสนิทของถนอมและประกาศต่างก็ปฏิเสธที่จะเอากำลังของตนออกมาทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นประเสริฐ ธรรมศิริ แม่ทัพภาคที่ 1 คนสนิทของประกาศ หรือพลโทเอื้อม จีรพงศ์ ลูกเขยของถนอม ซึ่งอ้างว่าไม่พอใจเพราะไม่ได้รับคำปรึกษา สำหรับคนเหล่านี้ไม่ว่าความจงรักภักดีของเขาจะอยู่ ณ ที่ใด แต่สำหรับผู้นำทหารที่อยู่ท่ามกลางเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พวกเขาน่าจะต้องตระหนักดีว่าผลของความขัดแย้งนี้จะออกมาอย่างไร และเขาอยากจะทำกับผู้แพ้หรือไม่

---

²¹⁶ การจัดหมวดรถถัง พลเอกกฤษณ์ ได้สั่งด้วยวาจาให้จัดกำลัง 1 หมวดรถถัง และ 1 หมวดกองลาดตระเวนไปสมทบกับกำลังทหารราบที่ 11 พัน 2 อ่างใน เทพมนตรี ลิ้มปวยอม, *ลอกคราบ 14 ตุลา : ดักแด่ประวัติศาสตร์การเมืองไทย*, หน้า 67-71.

พลังสังคมนักเหตุการณ์ 14 ตุลา

เหตุการณ์ 14 ตุลา ถูกถือว่าเป็นชัยชนะของประชาชนในการขับไล่เผด็จการทหาร และทำให้ประเทศไทยเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตย การรัฐประหารในวันที่ 6 ตุลา คือการถอยหลังเข้าคลองสำหรับระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม ในการวิเคราะห์ 14 ตุลา ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นว่ามีพลังต่างๆ เข้ามาทำงานหลายประการ และการดูว่าเกิดอะไรขึ้นกับพลังต่างๆ ช่วงหลัง 14 ตุลา อาจจะทำให้เราเข้าใจธรรมชาติวิฤตประสงค์ และเป้าหมายของพลังต่างๆ ได้ชัดเจนขึ้น

เหตุการณ์ 14 ตุลาฯ สำหรับพระมหากษัตริย์และรอยัลลิสต์ ฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองได้ถูกขจัดออกไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีบทบาทในการช่วยทำให้ประเทศไทยเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตย ในท่ามกลางสัญญาณทางการเมือง พระองค์ทรงได้แต่งตั้ง สัญญา ธรรมศักดิ์ ให้ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี และก็ได้ดำเนินการแต่งตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ที่เป็นตัวแทนของประชาชนในทุกอาชีพ เพื่อให้มาทำหน้าที่เลือกสภานิติบัญญัติใหม่ อย่างไรก็ตาม หลังจากการตั้งรัฐบาลและสภานิติบัญญัติแล้ว พระองค์ก็ไม่ทรงมีบทบาททางการเมืองโดยตรงอีกต่อไป การเมืองไม่ว่าจะอยู่ในมือของรัฐบาลใดต่างก็อ่อนแอไร้เสถียรภาพ การเรียกร้องจากส่วนล่างของสังคม ไม่ว่าจะเป็นกรรมกรหรือชาวนา ถูกทำให้มองว่าเกิดการขาดความสงบเรียบร้อย และเมื่อประเทศเพื่อนบ้านตกเป็นคอมมิวนิสต์ บทบาทของภาคประชาชนก็ถูกมองว่าได้รับอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ ถึงตอนนี้ขบวนการนักศึกษา ซึ่งเป็นพันธมิตรระหว่างกลุ่มแรกกับสถาบันพระมหากษัตริย์ยุติลงอย่างสิ้นเชิง เมื่อเกิดเกิดความแตกต่างในจุดยืนในระหว่างนักศึกษาที่มาจากกลุ่มอิสระและ ศนท.

โครงสร้างอำนาจของผู้นำในยุคหลัง 14 ตุลาฯ ก็คือโครงสร้างที่เป็นอยู่โดยตัดผู้นำสองคนออกไป ในบรรดาผู้นำที่เหลือ พลเอกกฤษณ์ สีวะรา

คือผู้มีอำนาจสูงสุด เขาเป็นผู้นำทหารที่ปฏิเสธไม่ยอมเข้าร่วมกับรัฐบาลสัญญา ถือว่าเป็นการทำให้ทหารแยกออกจากการเมืองอย่างแท้จริง เขาได้รับความชื่นชมอย่างกว้างขวางจากการปฏิเสธรับคำสั่งของถนอม-ประภาสให้ใช้กำลังกับนักศึกษาและคิดไปไกลถึงการยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด เพื่อให้ระบอบประชาธิปไตยที่กำลังเกิดขึ้น สามารถเข้ามาดูแลกิจการของทหารได้มากขึ้น²¹⁷

อย่างไรก็ตาม กฤษณ์ต้องรับบทบาทสำคัญในการช่วยตั้งและระดับ-ประคองรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ จัดการให้สมาชิกสภานิติบัญญัติเดิมลาออก และจากเอกสารที่อยู่ในปัจจุบันลึขิต มีบทบาทสำคัญในการจัดการให้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี แทนที่จะเป็น ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช แห่งพรรคประชาธิปัตย์

ปัญหาของกฤษณ์ คือ เมื่อเขารับบทบาทผู้ค้ำจุนประชาธิปไตยแล้วก็เกิดคำถามว่า แล้วเขาจะเข้าสู่อำนาจทางการเมืองด้วยวิธีใด กฤษณ์คาดว่าเมื่อเขาเกษียณอายุก็จะมีทางเลือกทางให้เขาได้เข้ามาเป็นรัฐมนตรีกลาโหม แต่ก็ต้องผิดหวัง เมื่อ ประมาณ อติเรกสาร แห่งพรรคชาติไทยปฏิเสธไม่ลุกจากเก้าอี้ เขาต้องรอให้มีการเลือกตั้งครั้งใหม่ จึงได้รับเชิญจากพรรคประชาธิปัตย์ให้รับตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหม เนื่องจากพรรคประชาธิปัตย์ตระหนักว่าประชาธิปไตยของไทยจำเป็นต้องได้รับการค้ำจุนจากกองทัพ แต่เสียชีวิตเสียก่อนจะได้ทำงาน

²¹⁷ NARA, RG 59, General Record of the Department of State, Lot Files 76D26, Subject Files of the Office of Thailand and Burma Affairs, 1963-75, Box 14, Entry 5416, subject: "Air Chief Marshal Dawee's Views on Command Structure and Other Matters," Memorandum of Conversation, October 31, 1973; และ NARA, RG 84-75-02, Pol Thailand 1973, Box 197, Unger to Secretary of State, October 25, 1973.

สำหรับผู้นำอีกสองคนที่ร่วมอยู่ในแกนนำต่างก็ได้รับการตอบแทนอย่างเหมาะสม โดยที่ พลตำรวจเอกประจวบ สุนทรากรู ได้ขึ้นมาเป็นอธิบดีกรมตำรวจ ในขณะที่พลโทวิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ ได้ขึ้นมาเป็นผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ²¹⁸ นอกจากนั้น ทวี จุละทรัพย์ ได้ขึ้นมาเป็นรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม และเกรียงศักดิ์ ซึ่งได้เลื่อนตำแหน่งในกองบัญชาการทหารสูงสุด เป็นรองผู้บัญชาการสูงสุด พร้อมทั้งมีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวเชื่อมกับสหรัฐฯ เขาจะเป็นผู้นำที่ ได้รับการมองโดยสหรัฐฯ ว่าเป็น “Key person” และจะเป็นคนสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลา²¹⁹ อย่างไรก็ตามหลังจากรัฐบาลสัญญา ทั้งประจวบและวิฑูรย์ได้ถูกส่งกลับไปสู่ตำแหน่งที่ไม่สำคัญในกองทัพ วิฑูรย์แสวงหานายใหม่ และเมื่อไม่ประสบความสำเร็จในการต่อสู้แย่งชิงอำนาจ จึงได้ถูกเนรเทศไปดูแลนักเรียนไทยในญี่ปุ่นหลัง 6 ตุลา

หลัง 14 ตุลาฯ ในโครงสร้างการเมืองไทย ได้เกิดองค์ประกอบใหม่ขึ้น นั่นก็คือขบวนการนักศึกษาซึ่งสหรัฐฯ ได้วิเคราะห์ว่าจะต้องมีผลกระทบต่อระบบการเมืองในระยะยาว นักศึกษาโดยผ่าน ศนท. ได้สร้างความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการกับรัฐบาล และได้ถูกเชิญโดยรัฐบาลให้มาให้ทัศนะเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญซึ่งกำลังร่างอยู่ และเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลด้วย

---

²¹⁸ เอกสารอังกฤษกล่าวถึงบทบาทของพลตรีวิฑูรย์ในฐานะที่เคยเป็นผู้บังคับการกอง 333 ในลาว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 (ค.ศ. 1964) และได้ชี้ให้เห็นว่า ในฐานะผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจเขาจะได้ดูแลงานทางด้านการก่อการร้ายและยาเสพติด ซึ่งพลตำรวจโทประจวบเคยดูแลมาก่อน ใน NARA, RG 84-75-02 Central Subject Files 1973, 75F79, Pol 23-8-Pol-27-Class, Box 198, Unger to Secretary of State, October 19, 1973.

²¹⁹ DNSA, KT 02111, October 12, 1976.

นี่เป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประเทศไทย และมันก็จะเป็นสิ่งที่ยากที่รัฐบาลจะรับมือได้

นักศึกษาแบ่งออกเป็นสองค่ายที่ชัดเจน คือนักศึกษาส่วนใหญ่อยู่กับ ศนท. ในขณะที่กลุ่มนักศึกษาอิสระได้แยกตัวมาจาก ศนท. และมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวของชนชั้นล่างในสังคมทั้งชาวนาและกรรมกร นักศึกษากลุ่มอิสระยังได้ดำเนินการเคลื่อนไหวในกรณีฐานทัพสหรัฐฯ สามารถกดดันให้รัฐบาลต้องดำเนินการให้สหรัฐฯ ถอนกองกำลังออกไปต่างๆ ที่ผู้นำทหารฝ่ายสหรัฐฯ และไทยต้องการให้กองกำลังไว้ การเคลื่อนไหวของพวกเขานำมาสู่การปะทะกับกลุ่มฝ่ายขวา คือกระติงแดงและนวล และเหตุการณ์ในธรรมชาติ เมื่อวันที่ 6 ตุลา ได้มีผลให้ขบวนการนักศึกษาหมดบทบาทไปจากสังคมไทย

สหรัฐฯ แสดงความพอใจกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และมองว่าเหตุการณ์นี้น่าจะเกิดขึ้นก่อนหน้านั้นนานแล้ว เมื่อสหรัฐฯ ดูโครงสร้างของผู้นำที่อยู่ในรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ สหรัฐฯ ก็ได้แสดงความพอใจที่สัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่มีลักษณะอนุรักษ์นิยมและคงไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในนโยบายต่างประเทศ ส่วนผู้นำคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางทหารกับสหรัฐฯ คือ ทวี จุละทรัพย์ และ พล.ท. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์²²⁰ ต่างก็มีความร่วมมือกับสหรัฐฯ เป็นเวลานาน และได้ยืนยันว่าจะไม่มีการเรียกร้องให้สหรัฐฯ ต้องดำเนินการถอนทหารเป็นจำนวนมาก แต่ในขณะที่เดียวกันสหรัฐฯ จะต้องแสดงท่าทีให้เป็นทีประจักษ์ต่อสาธารณะว่ากำลังร่วมมือกับฝ่ายไทยในการเจรจาที่จะให้มีการถอนทหาร อย่างไรก็ตาม ในที่ประชุมของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ

---

²²⁰ DNSA, KT 00869, The Secretary of State, Meeting, October 19, 1973.

ได้มีการยอมรับว่าบรรยากาศในสังคมไทยช่วงหลัง 14 ตุลา ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว คนไทยโดยเฉพาะนักศึกษามีความรู้สึกชาตินิยมที่มีรากฐานที่ลึกซึ้ง และประเทศไทยก็คงจะเลือกกำหนดทิศทางนโยบายต่างประเทศของตนตามที่ตนมองเห็น “...และถ้าหากเขามองว่าผลประโยชน์ของเขาไม่ตรงกับของเรา เราก็คงจะอยู่ในฐานะที่ลำบากมาก...”²²¹

สำหรับบทบาทของสหรัฐฯ ที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างการเมืองก็คือ บทบาทจากที่ได้แสดงออกจากท่าทีของทูตสองคน คือ อังเกอร์กับ คินท์เนอร์ ในการให้ความช่วยเหลือแนะนำเกี่ยวกับการเข้าสู่ประชาธิปไตยของรัฐบาลไทย

หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลา ใหม่ ๆ สถานทูตสหรัฐฯ ซึ่งมีความชื่นชมในบทบาทของนิสิตนักศึกษา และมองว่านี่คือพลังสังคมที่สำคัญในอนาคต ได้กำหนดท่าทีของตนไว้ว่า จะต้องรักษาการติดต่อกับผู้นำนักศึกษาไว้ต่อไปในอนาคต แต่ก็ต้องไม่เป็นการติดต่อโดยตรง และจะต้องไม่ให้เกิดขึ้นบ่อยนัก²²² ที่น่าสังเกตก็คือ ท่าทีของทูตคินท์เนอร์ที่ขอให้กระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐฯ ให้ความช่วยเหลือประสานงานกับเอฟบีไอและตำรวจท้องถิ่นไม่ให้ติดตามเสกสรรค์ ในช่วงที่เขาเดินทางไปสหรัฐฯ หลัง 14 ตุลา อย่างไรก็ตามก็กลับคิดเกินไป โดยคินท์เนอร์ให้เหตุผลว่า ถึงแม้เสกสรรค์จะหัวรุนแรงแต่เขาก็เป็นคนฉลาดและมีอุดมการณ์²²³ ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ การที่

เสกสรรค์เองก็ได้แสดงความอึดอัด เมื่อถูกขอให้แสดงความคิดเห็นต่อฐานทัพของสหรัฐฯ ในประเทศไทย²²⁴ เราไม่อาจจะอธิบายได้ว่า บทบาทของเสกสรรค์ในการชุมนุมเป็นเพราะสาเหตุใด แต่ท่าทีที่ทางสถานทูตมีต่อเสกสรรค์ก็เป็นสิ่งที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบความพยายามในอนาคตที่จะอธิบายเหตุการณ์ 14 ตุลา ด้วย อย่างไรก็ตาม ในช่วงกลางปี 2517 สหรัฐฯ ก็เริ่มวิจารณ์รัฐบาลว่าให้ความสำคัญกับนักศึกษามากเกินไป²²⁵

ท่าทีดังกล่าวแสดงถึงการไม่ยอมรับบทบาทของนักศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเดินขบวนในกรณีเรือมาयाเกช และการเรียกร้องให้กองทัพสหรัฐฯ ถอนทัพออกจากประเทศไทย จากเอกสารในบัญชีลับ แสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจอย่างยิ่งของคิสซิงเจอร์ ซึ่งถึงกับอุทานว่า เรากำลังถูกบังคับให้ดำเนินนโยบายโดยประเทศอื่น และในคำถามสุดท้าย คือ สหรัฐฯ มีบทบาทในกรณี 6 ตุลา เพียงใดนั้น หลักฐานเท่าที่มีอยู่ขณะนี้ ก็คือ การที่สหรัฐฯ มองว่า เกรียงศักดิ์เป็น Key person สำหรับการรับรู้ในสังคมไทย เขาก็คือผู้ที่อยู่เบื้องหลังการรัฐประหารของคณะปฏิรูปการปกครอง สำหรับข้อความสุดท้ายที่ว่าด้วยนโยบาย 4 ประการซึ่งประกาศโดย ถานินทร์

²²¹ DNSA, JU 1809, April 1, 1974.

²²² NARA, AAD, Declassified/Released US Department of State EO Systematic Review 30 Jun 2005, subject: “The Sanya Government and Recommended U.S. Policy Toward It,” Secretary of State to CINCPAC HONOLULU, December 14, 1973.

²²³ NARA, AAD, Declassified/Released US Department of State EO

Systematic Review 30 Jun 2005, subject: “The Sanya Government and Recommended U.S. Policy Toward It,” Kintner to Secretary of State, December 5, 1973.

²²⁴ NARA, RG 59, General Record of the Department of State, Subject Numeric File 1970-73, Political and Defense, Pol 15 TANZA-A-Pol 6 THAI, Entry 1613 Box 2619, subject: “Audience Bored by Student Leader’s Dissertation on Democracy,” Broh Kahn to AMEMBASSY Bangkok, November 28, 1973.

²²⁵ DNSA, KT 1251, July 17, 1974.

กรัยวิเชียรนั้น คุณมีความชัดเจนว่าถูกส่งลงมาจากคิสซิงเจอร์ ดังนั้นผู้วิจัยขอเสนอถึงบทบาทของสหรัฐอเมริกา ในเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ ให้เป็นวิจรรณญาณของผู้อ่าน

ปัจจัยลึกลับ

เอกสารที่ได้เพิ่มเติมจากการวิจัยในระยะหลังช่วยยืนยันการวิเคราะห์ข้างต้นในสองประการ คือ ในประการแรก พลเอกกฤษณ์ สีวะรา นั้นมีบทบาทสำคัญในกระบวนการทางการเมืองในช่วงหลัง 14 ตุลา เอกสารที่จะนำเสนอเป็นของหอจดหมายเหตุจากอังกฤษ ส่วนในประการที่สองนั้นเป็นรายงานการเข้าเฝ้าของอาคันตุกะชาวอังกฤษ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้แสดงทัศนคติที่มีต่อนักศึกษา และผู้นำทหารที่ทำการปฏิรูปการปกครองที่ทำการปฏิรูปการปกครอง ส่วนเอกสารชิ้นที่สามเป็นรายงานการประชุมของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ โดยมีเฮนรี คิสซิงเจอร์ รัฐมนตรีต่างประเทศ สหรัฐอเมริกาเป็นประธานในประเด็นการถอนทหารในช่วงต้นปี 2519 และท่าทีและบทบาทของสหรัฐฯ ในเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ 2519

1. รายงานการตั้งรัฐบาลศึกษาปฏิรูป 226

หลังจากการร่างรัฐธรรมนูญเสร็จสิ้นก็ได้มีการเลือกตั้ง ผลการเลือกตั้งแสดงให้เห็นว่าพรรคการเมืองส่วนใหญ่ในยุคประชาธิปไตยเป็นพรรคฝ่ายอนุรักษ์นิยม และในขณะที่เดียวกันก็ได้เกิดพรรคใหม่ๆ ขึ้นซึ่งเป็นพรรคฝ่ายซ้าย อันได้แก่ พรรคพลังใหม่ และพรรคฝ่ายสังคมนิยม เนื่องจากพรรคประชาธิปไตย เป็นพรรคที่รับประกันคะแนนเสียงสูงสุด แต่ไม่ได้รับเสียงข้างมาก จึงต้องหาพันธมิตร โดยได้เข้าร่วมกับพรรคเกษตรสังคมซึ่งเคยถูกมองว่าเป็นพรรคที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายทหาร แต่กระนั้นยังไม่ได้เกี่ยวข้องมากจึงต้องดึงพรรคสังคมนิยมเข้ามาร่วมด้วย

ขั้นตอนแรกก็คือการเลือกประธานสภา ซึ่งจะมิตบาทสำคัญต่อการเลือกสรรนายกรัฐมนตรี นี่คือนี่สิ่งที่บรรดาพรรคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทหารให้ความสนใจมากกว่าพรรคฝ่ายตรงกันข้าม กฤษณ์ สีวะรา ผู้บัญชาการทหารบก อยู่เบื้องหลังการใช้วิธีการออกเสียงลับ และทำให้ประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ ซึ่งเคยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ในรัฐบาลถนอม-ประภาส ได้ขึ้นมาเป็นประธานสภา โดยที่เขามาจากพรรคชาตินิยมสังคมนิยม ความพ่ายแพ้ของพรรคประชาธิปไตยก็หมายความว่าพวกเขาจะไม่ได้มีบทบาทในการตั้งรัฐบาล การขึ้นมาของประสิทธิ์ ได้ทำให้มีข้อกล่าวหาว่าการลงคะแนนเสียงลับนั้นได้มีการซื้อเสียง

การต่อต้านของพรรคประชาธิปไตยและพันธมิตรนี้เอง ทำให้ประสิทธิ์ต้องยอมให้มีการเลือกนายกโดยคะแนนเสียงเปิดเผย แทนที่จะใช้วิธีการหยั่งเสียงจากสมาชิก เนื่องจากสมาชิกของพรรคที่สนับสนุนประธานสภา

---

²²⁶ NA, FCO 15/2101, subject: "Thailand: the Formation of a New Government," D.L. Cole to the Right Honourable, James Callaghan, March 22, 1975.

ที่เชื่อมโยงกับทหารเข้าใจว่าจะมีการลงคะแนนเสียงลับ จึงไม่ได้สนใจอยู่ในที่ประชุม แต่เนื่องจากประสิทธิ์ถูกกดดันอย่างมาก จึงได้ตัดสินใจให้มีการลงคะแนนเสียงโหวต และเนื่องจากสมาชิกจำนวนมากอยู่ข้างนอกห้องประชุม และบางส่วนที่อยู่ในห้องก็เลือกที่จะแสดงท่าทีในสาธารณะเพื่อแสดงท่าทีว่าไม่ได้เข้าข้างทหาร ผลก็คือ เสนีย์ได้รับเลือกเป็นนายก รัฐมนตรี

หลังจากการเข้าถวายสัตย์ปฏิญาณในวันที่ 4 มีนาคม ก็ได้มีการลงคะแนนเสียงอีกสองวันต่อมา ด้วยวิธีการลงคะแนนลับ นโยบายของเสนีย์มีแค่การประกาศว่าจะให้กองกำลังของต่างชาติออกจากประเทศภายในสิบแปดเดือน ซึ่งเป็นแนวนโยบายเพื่อดึงการสนับสนุนจากพรรคสังคมนิยมแล้ว นอกเหนือจากนั้นก็ไม่มีนโยบายอะไรเป็นแก่นเป็นสาร ผลคือเสนีย์ได้รับคะแนนเสียง 111 คะแนน ในขณะที่เสียงที่ต่อต้านมีจำนวน 152 คะแนน แม้กระทั่งคะแนนเสียงในพรรคิปัตย์เองก็ไม่ได้ให้การสนับสนุน โดยเฉพาะผู้ที่ไม่ได้รับตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี และในขณะเดียวกันนโยบายของเสนีย์ก็ไม่ก้าวหน้าพอที่จะได้รับคะแนนเสียงของฝ่ายสังคมนิยม สถานการณ์ก็กลับมาสู่จุดเริ่มต้นหลังมีการเลือกตั้งไปแล้วห้าอาทิตย์ ทางเลือกของเสนีย์คือการให้มีการเลือกตั้งครั้งใหม่ แต่ก็ไม่มีพรรคใดที่พร้อมที่จะมาลงทุนในการเลือกตั้ง ดังนั้น เขาจึงได้ตัดสินใจให้ฝ่ายตรงกันข้ามจัดตั้งรัฐบาลฝ่ายตรงกันข้ามก็คือบรรดาพรรคที่มีความเชื่อมโยงกับกองทัพทั้งหลาย อันได้แก่ พรรคธรรมสังคมนิยม (45 เสียง) ชาตินิยม (28 เสียง) และชาตินิยมสังคมนิยม (16 เสียง)

นอกจากนี้ตัวผู้นำที่ขึ้นมาใหม่นั้น คือ คีตฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งคุม 18 คะแนนเสียงในพรรคกิจสังคม ในการอภิปรายไม่ไว้วางใจที่ผ่านมา คีตฤทธิ์ได้รับความชื่นชมในการที่เขาวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของพี่ชายอย่างถึงแก่น แต่ก็ได้ลงคะแนนเสียงให้ตามคำสัญญา แต่ที่สำคัญกว่านั้น ถึงตอนนี้เขา

จะขึ้นมาเป็นผู้นำฝ่ายพลเรือนของบรรดาพรรคที่มีชื่อเสียงว่าเกี่ยวข้องกับฝ่ายทหาร ซึ่งได้รับความชื่นชมในทั้งในเรื่องของความสามารถและเรื่องความจงรักภักดี

ในขณะที่คีตฤทธิ์ประกาศในสาธารณะว่าเขาเป็นผู้ที่รับผิดชอบและให้การสนับสนุนคณะรัฐมนตรีทั้งหมดและตลอดทั้งนโยบาย นี่คือการสิ้นสุดท้ายของประชาธิปไตยในประเทศไทยขณะนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นคือบรรดานายพลและนายธนาคารกำลังทำงานอยู่ฉากหลังอย่างแข็งขันในการแบ่งที่นั่งในคณะรัฐมนตรี

คีตฤทธิ์ได้รับการเสนอชื่อจากสมาชิกพรรคสังคมนิยมผู้หนึ่งที่แตกแถวออกมาจากค่ายประชาธิปไตย การเลือกใช้วิถีถักมือ และประธานสภาประกาศว่า คีตฤทธิ์ ได้ 135 เสียง ในขณะที่ สมคิด ศรีสังคมนิยม ได้ 59 เสียง ประธานสภาและคีตฤทธิ์เดินออกจากสภาท่ามกลางเสียงโห่และการเผาฟืน และการประชุมสภายุติลงด้วยการตัดไฟฟ้า การลงมติไว้วางใจรัฐบาลคีตฤทธิ์อีก 4 วันต่อมาเต็มไปด้วยความวุ่นวายทั้งในสภาและนอกสภา การอภิปรายดำเนินไปถึง 12 ชั่วโมง ในขณะที่ภายนอกสภามีผู้มาร่วมประท้วงเป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกัน พวกกระต๊องแดงจำนวน 50 คนซึ่งอ้างว่ามาปกป้องรัฐสภาและผู้มาสังเกตการณ์ได้รับอนุญาตให้เข้าไปในบริเวณรัฐสภา

บทสรุปของผู้เขียนเอกสารฉบับนี้ คือ *“ผลของการเลือกตั้งครั้งนี้ไม่ใช่สิ่งที่นักศึกษาได้เสียสละชีวิตของตนเพื่อจะได้มา”* และศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้กล่าวว่า *“มันเป็นชัยชนะที่น่าเศร้า เพราะมันไม่มีความหมายอะไรเลย”*

2. พระมหากษัตริย์กับ 6 ตุลา

ผู้เขียนได้นำราชอาณาจักรอังกฤษเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพอพระทัยที่จะให้สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นที่เข้าใจของชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะบุคคลสำคัญ พระองค์ได้แสดงถึงความพอพระทัยในการรัฐประหารครั้งนี้ และได้แสดงถึงประเด็นต่อนักศึกษาดังต่อไปนี้

1. ถึงแม้ว่าพระองค์ให้ความเคารพในอุดมการณ์และสิทธิของนักศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือการศึกษา แต่บางคนก็ใช้เวลาไปในเรื่องการเมืองโดยไม่ใส่ใจต่อการศึกษา และที่สำคัญคือได้แสวงหาอำนาจและหาประเด็นที่มาจากการทำลายล้างรัฐบาลและกลุ่มผู้นำ
2. ในการกระทำดังกล่าวนักศึกษาได้รับสนับสนุนจากภายนอก
3. ฝ่ายนักศึกษาได้สร้างความสัมพันธ์กับองค์กรอื่นๆ เช่น สหภาพแรงงาน ทว่า ไม่ใช่เพื่อการปรับปรุงความเป็นอยู่ของกรรมกร แต่เพื่อเพิ่มอำนาจของตนเอง
4. ถ้าหากต้องการเลือกกระหว่างรัฐบาลทหารและนักศึกษา พระองค์คงจะต้องเลือกทหาร ถึงแม้ว่าจะไม่ชอบระบบเผด็จการ เพราะแม้ นักศึกษาอาจจะมีอุดมการณ์แต่พวกเขาไม่มีประสบการณ์ ความรับผิดชอบ และได้รับอิทธิพลจากภายนอกอย่างมาก ในขณะที่ทหารมีวินัยและความรับผิดชอบ มีความห่วงใยต่อความเป็นอยู่ดีอยู่ดีของประเทศ รวมถึงมีประสบการณ์ในรัฐบาล
5. หากคนไทยต้องการลัทธิคอมมิวนิสต์แล้วก็แล้วไป แต่ยังไม่มีความรู้พื้นฐานที่มาสสนับสนุน การเลือกตั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และการที่พระองค์ได้สนทนากับชาวบ้านหลังจากที่พวกคอมมิวนิสต์ได้ยึดประเทศไทย ได้แสดงให้เห็นว่าคนไทยไม่ชอบสิ่งที่เขาได้ยินเกี่ยวกับประชาธิปไตยของประชาชน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงวิจารณ์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนี้

1. พระองค์มองเห็นการยึดอำนาจของทหารคงจะต้องเกิดขึ้นมาเป็นเวลานานแล้ว รัฐบาลสัญญาที่มีความซื่อสัตย์แต่ใช้เวลานานเกินไปในการออกรัฐธรรมนูญที่มีรายละเอียดมากเกินไป (ทรงกล่าวเป็นนัยว่ามีความเป็นเสรีนิยมเกินไป) การเลือกตั้งครั้งแรกนำมาซึ่งรัฐบาลประชาธิปไตยที่ไม่มีเสถียรภาพ และอ่อนแอ การเลือกตั้งครั้งต่อมายังนำมาซึ่งรัฐบาลที่อ่อนแอไปยิ่งกว่าเก่า และไม่สามารถทำอะไรได้เลย
2. หากพิจารณาสถานการณ์ในประเทศแล้ว การรัฐประหารไม่ได้ทำให้พระองค์ทรงแปลกพระทัยแต่อย่างใด
3. มีข่าวลือว่าพระองค์ร่วมมือกับพวกรัฐประหารล่วงหน้า สิ่งนี้ไม่จริงเลย ผู้นำที่ฝึกฝนอำนาจมาเข้าเฝ้าเพื่อแจ้งข่าวให้ทรงทราบถึงสิ่งที่พวกเขากำลังกระทำ และพระองค์มิได้ตรัสแต่อย่างใด ถึงแม้พระองค์จะคัดค้านก็คงจะไม่สามารถทำให้เหตุการณ์ต่างไปจากนี้ และหากจะทรงแสดงความคิดเห็นก็คงจะทำเรื่องราวลับสนไปยิ่งขึ้น
4. มีพลังหลายประการมีบทบาทต่อเหตุการณ์ในธรรมชาติรวมทั้งอิทธิพลจากภายนอกและคณะรัฐมนตรี แต่ก็ไม่มีหลักฐานที่เวียดนามมีส่วนเกี่ยวข้อง
5. สภาพปฏิรูปเป็นคนดี อนุรักษ์นิยม และจงรักภักดีต่อประเทศของตน จะมีการตั้งรัฐบาลรัฐบาลพลเรือนภายในสองอาทิตย์ หลังจากนั้นการกลับไปสู่ประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นอย่างช้าๆ ทีละขั้น ประเทศไทยต้องเดินไปในทิศทางของตนเอง พระองค์พอใจรัฐธรรมนูญที่ไม่มี

ลายลักษณ์อักษรแบบอังกฤษ ซึ่งมีแต่หลักการสำคัญให้และอนุญาตให้มีการพัฒนาไปตามประสบการณ์²²⁷

3. การถอนทหารสหรัฐฯ และเหตุการณ์ 6 ตุลา 2519

เราได้เห็นแล้วว่าประเด็นการคงไว้ซึ่งกองกำลังสหรัฐฯ ในประเทศไทยเพื่อการป้องปรามเวียดนามเหนือเป็นสิ่งที่มีที่รัฐบาลสหรัฐฯ ให้ความสำคัญสูงสุดทั้งในกระทรวงการต่างประเทศและผู้นำทหาร เมื่อฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ขึ้นมาอำนาจในอินโดจีน ในปี พ.ศ. 2517 ประเด็นเรื่องกองกำลังของสหรัฐฯ ได้กลายมาเป็นความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างกระทรวงการต่างประเทศและผู้นำกองทัพไทย ฝ่ายแรกต้องการที่จะดำเนินการถอนทหารออกไปทั้งหมด เพื่อที่จะได้ดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศคอมมิวนิสต์ เช่น จีน และเวียดนาม ในขณะที่ฝ่ายทหารต้องการที่จะรักษาทหารสหรัฐฯ ไว้ เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศ

กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ สามารถตกลงในหลักการกับรัฐบาล คีตกฤทธิ์ในขั้นตอนของการถอนทหารส่วนใหญ่และการคงไว้ซึ่งกองกำลังบางส่วน²²⁸ และในเดือนมกราคม 2519 ได้มีการพูดถึงการรัฐประหารกันหนาหู²²⁹ สิ่งที่กระทรวงการต่างประเทศของไทยดำเนินการคือการล้มเลิกข้อตกลงที่รัฐบาลไทยได้เคยทำให้กับประเทศไทยทั้งหมด และสิ่งที่เรียกกว้างก็คือ ข้อตกลงเกี่ยวกับกองกำลังของสหรัฐฯ ใหม่ทั้งหมด

ที่สำคัญคือกองกำลังของสหรัฐฯ ที่ยังคงเหลืออยู่จะต้องขึ้นกับระบบกฎหมายไทย ฝ่ายกระทรวงต่างประเทศสหรัฐฯ วิเคราะห์ว่า ข้อเรียกร้อง

ของกระทรวงการต่างประเทศไทยสะท้อนความไม่พอใจต่อวิธีการที่สหรัฐฯ ติดต่อกับรัฐบาลไทย (โดยข้ามกระทรวงการต่างประเทศ) กระทรวงการต่างประเทศไทยได้ยื่นคำขาดว่า หากสหรัฐฯ ไม่ตกลงตามเงื่อนไข ฝ่ายไทยก็ขอให้ถอนทหารออกทั้งหมดภายในวันที่ 20 มีนาคม วันที่มีการประชุมเรื่องนี้คือวันที่ 5 มีนาคม และมีความรู้สึกตื่นตระหนกที่กระทรวงการต่างประเทศไทยกำลังดำเนินการในสิ่งที่คิกฤทธิ์ได้ตกลงไว้กับสหรัฐฯ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ ได้สั่งการให้ติดต่อประสานงานกับฝ่ายกลาโหม และซีไอเอในประเทศไทยเนื่องจากทุกฝ่ายวิตกในเรื่องนี้มาก²³⁰

เมื่อถึงวันที่ 15 มีนาคม ได้มีการพูดถึงการต่อต้านของกองทัพต่อกระทรวงการต่างประเทศอย่างรุนแรง และคิสซิงเจอร์ถามว่าสถานทูตสหรัฐฯ ควรจะได้รับการขอร้องว่า “ไม่ควรเข้าไปสนับสนุนการรัฐประหาร” หรือไม่ ซึ่งคำตอบก็คือว่า “สมควรอย่างยิ่ง” แต่สหรัฐฯ มีหน่วยงานอย่างน้อย 4 หน่วยที่ปฏิบัติการในประเทศไทย คือ ซีไอเอ กลาโหม ฝ่ายข่าวกรองของกลาโหม และสถานทูต ซึ่งคนบางคนที่อาจจะอยากเห็นการรัฐประหารเพราะว่า บรรดานายพลนั้นง่ายต่อการจัดการมากกว่า²³¹

ก่อนวันถอนทหารหนึ่งวัน คิสซิงเจอร์แสดงความไม่พอใจต่อรัฐบาลพลเรือนของไทยอย่างรุนแรง และกล่าวหากระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐฯ ว่า คอยให้ท้ายกระทรวงการต่างประเทศของไทย และถ้าหากเงื่อนไขของสหรัฐฯ ไม่เป็นที่ยอมรับของฝ่ายไทย สหรัฐฯ ก็จะถอนกองกำลังออกทั้งหมด²³²

²²⁷ NA, FCO 15/2194. From L.D.Cole to London, October 9, 1976.

²²⁸ DNSA, KT 01824, November 5, 1975.

²²⁹ DNSA, KT 81867, January 12, 1976.

²³⁰ DNSA, KT 01904, March 5, 1976.

²³¹ DNSA, KT 01917, March 15, 1976.

²³² DNSA, KT 01917, March 15, 1976.

ในการสั่งการให้ถอนทหารของสหรัฐฯ คิสซิงเจอร์แสดงท่าทีให้ไทยรู้สึกต่อการกระทำของตน เขาได้สั่งให้มีการถอนทหารในส่วนที่ฝ่ายไทยต้องการให้อยู่²³³ และสิ่งที่จะทำร้ายความรู้สึกของฝ่ายไทย คือการย้ายคลังอาวุธมูลค่า 60 ล้านดอลลาร์ ออกจากประเทศไทย เนื่องจากกฎหมายของสหรัฐฯ บังคับให้ต้องขายหรือถอนออก²³⁴

ในช่วงของการดำเนินการถอนทหารคือต้นปี พ.ศ. 2518 นั้น ได้มีการคาดการณ์ว่ากองทัพอาจจะออกมาทำรัฐประหาร ซึ่งคิสซิงเจอร์ได้สั่งว่า ฝ่ายสหรัฐฯ จะต้องไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง โดยที่กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ กล่าวว่าได้แจ้งหน่วยต่างๆ ไม่ต่ำกว่าหกครั้งว่าจะต้องไม่เข้าไปเล่นเกมนี้ ซึ่งจะไม่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายสหรัฐฯ แต่อย่างไรก็ตาม มีแต่จะทำให้หน่วยชายฝั่ง คิสซิงเจอร์มองว่าถ้าหากไม่กำชับไปแล้ว สถานทูตคงต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวแน่ อย่างไรก็ตาม ฮาบีบ ผู้ช่วยรัฐมนตรีต่างประเทศว่าด้วยเอเชียแปซิฟิก เห็นว่า ฝ่ายกองทัพ ซีไอเอ ก็ต้องอยากให้นายพลสักคนขึ้นมาและถ้าเป็นอย่างนั้น ก็จะทำให้สหรัฐฯ อยู่ในความลำบากอย่างแน่นอน ซึ่งคิสซิงเจอร์เห็น แต่เขาได้ตั้งคำถามว่าทำไมถึงมองว่าการขึ้นมาของนายทหารในเมืองไทยจะทำให้สหรัฐฯ ตกอยู่ในความลำบาก เขาไม่ได้บอกว่าสหรัฐฯ ควรสนับสนุนการรัฐประหาร แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ควรตกอยู่ในวิสัยคิดแบบเดิมๆ ว่าการรัฐประหารจะทำให้เกิดอะไรขึ้น หรือประชาธิปไตยในประเทศไทยหมายความว่าอะไรกันแน่²³⁵

²³³ "I would like the Thais to see that, after their decision, there is some reduction in the part they want us to have stay--," in DNSA, KT 101921, March 26, 1976.

²³⁴ DNSA, KT 101921, March 26, 1976.

²³⁵ DNSA, KT 01925, April 2, 1976.

หลังจากการรัฐประหารวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ในการประชุมที่กระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐฯ ได้มีการบอกเล่าว่า ในขณะนั้นยังไม่ได้มีการประกาศธรรมนูญการปกครอง เขาจึงขอให้ทูตติดต่อกับเขาผ่านตัวกลาง คำถามของคิสซิงเจอร์ คือ ทูตวิทท์ เฮาส์ เข้าไปช่วยตั้งรัฐบาลหรือไม่ และตอบอย่างขำขันว่า ไม่ควรจะให้ความสามารถเสียไป แต่สิ่งที่คิสซิงเจอร์สนใจคือ นโยบาย 4 ประการซึ่งธานินทร์ได้ประกาศต่อสาธารณะ คิสซิงเจอร์ได้บอกฮาบีบ เล่าถึงนโยบายดังกล่าว ซึ่งเขาได้เป็นฝ่ายออกคำสั่งให้ธานินทร์ทำตาม

Kissinger : In accordance with my instructions. Supply that.

Habib : In accordance with your instructions as well. ²³⁶

Hamel : It begins at the top with anti-narcotics..."

²³⁶ DNSA, KT 02113, October 18, 1976. ในนโยบายข้อที่ (1) ว่าด้วยยาเสพติด (2) ต่อต้านการคอร์รัปชัน (3) แก้ปัญหาความยากจนของคนส่วนใหญ่ และ (4) การผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ ฮัมเมลได้อธิบายเพิ่มเติมว่าเขาได้บอกให้เป็นเรื่องการรับใช้ส่วนรวมมากกว่าการหาประโยชน์ส่วนตัว และให้ทุกคนร่วมมือกันเพื่อความกินดีอยู่ดี

ประวัติ และผลงาน

ของรองศาสตราจารย์ ดร. กุลลดา เกษบุญชู มีดี

สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยและจากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ด้วยเกียรตินิยมอันดับสอง หลังจากนั้นได้ไปทำงานที่ สภาความมั่นคงแห่งชาติเป็นเวลา 1 ปี และต่อมาเข้าเป็นอาจารย์ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี 2512 ในระหว่างรอก่อนการศึกษาไปเรียนต่อ ต่างประเทศนั้น ได้ศึกษาปริญญาโทสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่คณะ-รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจนสำเร็จการศึกษา และต่อมาได้ทุน Harvard-Yenching ไปเรียนที่ School of Oriental and African Studies (SOAS), University of London โดยเริ่มต้นศึกษาใน M.A. Area Studies หลังจากนั้น ก็ได้ย้ายไปเรียนและสำเร็จการศึกษาปริญญาโท M.Sc. Politics (Southeast Asian Studies) ในปี 2519 ตามลำดับ

งานวิชาการและงานวิจัยมุ่งศึกษาการทำงานของระบบทุนนิยมโลกและ ผลกระทบต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจการเมืองของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทย โดยในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกที่ School of Oriental and African Studies (SOAS), University of London ได้ศึกษา ผลกระทบของทุนนิยมอังกฤษที่มีต่อการสร้างรัฐและสังคมไทยสมัยใหม่ หลังจากนั้นก็ได้ศึกษารัฐไทยภายใต้ระบบทุนนิยมที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นศูนย์กลาง ซึ่งมี งานวิจัยสำคัญสองชิ้นสำคัญนั้นคือ ชิ้นแรกเป็นการศึกษาการที่รัฐไทยเข้าไปเกี่ยวข้องกับสงครามเย็นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยอาศัยเอกสารชั้นต้นจาก หอจดหมายเหตุทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งโดยส่วนมากยังไม่ได้มีการ เปิดเผยออกมา ในงานวิจัยชิ้นนี้อาจารย์กุลลดาได้รับทุน ปรีดี พนมยงค์ ของ

ธนาคารแห่งประเทศไทย ส่วนงานชิ้นที่สองนั้นเป็นการศึกษาเศรษฐกิจการเมืองไทยในช่วงปี 1980-1997 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ไทยเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ผลักดันให้มีการเปิดเสรีทางการเงินและการแปรรูปรัฐวิสาหกิจต่างๆ และมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจจากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้ามาเป็นการผลิตเพื่อการส่งออก โดยงานวิจัยชิ้นนี้ยังอธิบายสาเหตุของวิกฤติเศรษฐกิจที่แตกต่างออกไปจากคำอธิบายที่เข้าใจโดยทั่วไป นั่นคือมุ่งเน้นความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างการเมืองในระดับโลกกับพลังทางสังคมภายในของประเทศไทย

ในปัจจุบัน อาจารย์กุลลดา กำลังศึกษาวิจัยเกี่ยวกับทุนการเงินอิสลามและผลกระทบของการเติบโตทางเศรษฐกิจของมาเลเซียที่มีต่อประเทศไทย ซึ่งรัฐบาลไทยควรที่จะเปิดรับและปรับตัวกับการเงินอิสลาม อุตสาหกรรมอาหารฮาลาลและการท่องเที่ยวอย่างเท่าทัน และความร่วมมือระหว่างประเทศไทยและมาเลเซียจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) นอกจากนี้ อาจารย์กุลลดา กำลังเขียนตำราเรียนเกี่ยวกับระบบทุนนิยมกับการพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 จนกระทั่งถึงสงครามโลกครั้งที่สอง รวมทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย.

2. ประวัติการศึกษา

คุณวุฒิ	ปีที่จบ	สถานศึกษา
มัธยมศึกษา	2507	วัฒนาวิทยาลัย
รัฐศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม)	2511	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต	2517	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
M.Sc. in Politics (Southeast Asian Studies)	2519	School of Oriental and African Studies, University of London
Ph.D.in Politics (Southeast Asian Studies)	2543	School of Oriental and African Studies, University of London

3. ประวัติการรับราชการ

3.1 ดำรงตำแหน่งอาจารย์	เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2512
3.2 ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์	เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2526
3.3 ดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์	เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2545

4. ผลงาน

4.1 ด้านการบริการ

- 4.1.1 รองคณบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์และบริการวิชาการ มิถุนายน 2547 – สิงหาคม 2548
- 4.1.2 รองคณบดีฝ่ายวิจัย 1 พฤศจิกายน 2545 – มิถุนายน 2547
- 4.1.3 กรรมการประเภทคณาจารย์ประจำคณะ คณะรัฐศาสตร์ 2544 – 2545
- 4.1.4 รองผู้อำนวยการโครงการมหาบัณฑิตยุโรปศึกษา 2543 – ปัจจุบัน
- 4.1.5 กรรมการวิชาการคณะรัฐศาสตร์ 2540 – 2545
- 4.1.6 หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่องยุโรปกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : โอกาส ความขัดแย้ง และการเปลี่ยนแปลง, สยามสมาคม และคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2538 – 2540

4.2 ด้านวิชาการ

- 4.2.1 Kullada Kesboonchoo Mead and Apirux Wanasathop, 2008. "Political Backdrop 1997 – 2007" in Working in Asia. London: RoutledgeCurzon. (forthcoming).
- 4.2.2. กุลลดา เกษบุญชู-มีด, 2549 "ทุนนิยมอังกฤษกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่ 19" ใน วารสารฟ้าเดียวกัน, ปีที่ 4 ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.

- 4.2.2 กุลลดา เกษบุญชู-มีด, 2548 “เศรษฐกิจศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศและการเปลี่ยนแปลงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : บททดลองเสนอ” ในวารสารกระแสดอกเนย์, ปีที่ 2 ฉบับที่ 23 พฤษจิกายน, กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเอเชียอาคเนย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- 4.2.3 Kullada Kesboonchoo-Mead, 2004 *The Rise and Decline of Thai Absolutism*, London : RoutledgeCurzon.
- 4.2.4 Kullada Kesboonchoo-Mead, 2003 “A Revisionist Interpretation of Thai-US. Relations” in *Asian Review* 2003, Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University.
- 4.2.5 กุลลดา เกษบุญชู-มีด, 2546 “The Rise and Decline of Thai Absolutism: การพัฒนาครั้งแรกในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ในการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 4 (พ.ศ. 2546), ประเทศไทยกับการพัฒนาที่ไม่สิ้นสุด : บทบาทที่พึงเป็นของภาครัฐ, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- 4.2.6 กุลลดา เกษบุญชู-มีด, 2546 “Siam under King Chulalongkorn and the International Society” ใน วารสารศูนย์ยุโรปศึกษา, ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (ฉบับเฉลิมพระเกียรติรัชกาลที่ 5), กรุงเทพฯ : ศูนย์ยุโรปศึกษา.
- 4.2.7 กุลลดา เกษบุญชู-มีด, 2546 “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับการแสวงหาแนวการวิเคราะห์”ใน วารสารสังคมศาสตร์, ปีที่ 34 (มกราคม-มิถุนายน) กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- 4.2.8 กุลลดา เกษบุญชู-มีด, 2545 วิทยานิพนธ์รัฐอังกฤษและฝรั่งเศสในกระแสเศรษฐกิจโลก : จากระบบศักดินาถึงการปฏิวัติ, กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- 4.2.9 Kullada Kesboonchoo-Mead, 2002 *Globalisation: the view from Southeast Asia* ในการสัมมนาหัวข้อ “Globalisation and the Pacific Rim: Crises and Recent Trends” at the School of Oriental and African Studies, University of London ประเทศอังกฤษ
- 4.2.10 Kullada Kesboonchoo-Mead, 2002 “Assessing Democratisation in Thailand” ในการสัมมนาหัวข้อ “Assesing Democratic Evolution in Southeast Asia” ที่ the Institute of Southeast Asia Studies ประเทศสิงคโปร์
- 4.2.11 Kullada Kesboonchoo-Mead, 2001 “Global Structure and the Thai State Transformation” “The Global of Failed States : the consequences of a new imperialism?” Centre for Global Political Economy and University of Sussex ประเทศอังกฤษ และที่ Cornell University, University of California ที่ Berkeley และที่ San Diego ประเทศสหรัฐอเมริกา
- 4.2.12 Kullada Kesboonchoo-Mead, 1999 “Globalisation and ASEAN Regionalism,” in *ASEAN and the EU : the International Environment*, Mahncke, Dieter, Kullada Kesboonchoo-Mead, Pratoomporn Vajrasthira and Rudolf Hrbek (eds.) Baden –Baden : Nomos Verlagsgesellschaft.

- 4.2.13 Kullada Kesboonchoo-Mead, 1999 "Thai-European Relations at the Beginning of King Chulalongkorn's Reign," in The Royal Visit A Century Later : Proceedings of the International Conference on King Chulalongkorn of Siam's First Royal Visit to Europe in 1897, Bangkok : European Studies Program.
- 4.2.14 กุลลดา เกษบุญชู-มีด, 2540 "สนธิสัญญาบาวริงและการปฏิวัติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" รวมบทความการประชุมทางวิชาการเรื่องยุโรปกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : โอกาส ความขัดแย้ง และการเปลี่ยนแปลง, กรุงเทพฯ: กองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- 4.2.15 กุลลดา เกษบุญชู-มีด, 2540 "การศึกษาและระบบราชการสมัยใหม่" รวมบทความการประชุม ทางวิชาการเรื่องยุโรปกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : โอกาส ความขัดแย้ง และการเปลี่ยนแปลง, กรุงเทพฯ : กองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- 4.2.16 Kullada Kesboonchoo-Mead, 1997 "EU - ASEAN in the International Political Economy," Bangkok : European Studies Program.
- 4.2.17 Kullada Kesboonchoo-Mead, 1995 "Thai Democratization : Historical and Theoretical Perspectives," South East Asia Research, (September): 204-218.
- 4.2.18 Kullada Kesboonchoo-Mead, 1987 "Official Nationalism under King Vajiravudh," Proceedings of the International Conference on Thai Studies, Canberra, Vol. 3, part 2 : 107-120.

- 4.2.19 กุลลดา เกษบุญชู-มีด, 2527 "อุดมการณ์ชาตินิยมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" ใน วิวัฒนาการอุดมการณ์ของชาติไทย, สมบัติ จันทรวงศ์, สมบูรณ์ สุขสำราญ, กุลลดา เกษบุญชู และอัจฉราพร กมฺพพิศมัย (บรรณาธิการ), กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ เอกลักษณ์ของชาติ. (บรรณาธิการ), กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ เอกลักษณ์ของชาติ.
- 4.2.20 กุลลดา เกษบุญชู-มีด, 2525 "ความคิดเรื่องอำนาจและพิธีกรรม" ใน จุลสารสังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล ฉบับปรัชญาและความคิดทางการเมืองไทย.

4.3 ด้านการวิจัย

- 4.3.1 งานวิจัยเรื่อง "การเมืองเมืองไทยในยุคสุทธิดี-ถนอม ภายใต้โครงสร้างอำนาจโลก" โดยทุนปริทัศน์ พนมยงค์ ประจำปี 2547 ของมูลนิธิ 50 ปี ธนาคารแห่งประเทศไทย
- 4.3.2 London School of Economics, University of London โดยทุนโครงการยุโรปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมษายน - พฤษภาคม 2540
- 4.3.3 University Of Warwick โดยทุนแลกเปลี่ยนระหว่าง มหาวิทยาลัย Warwick และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตุลาคม 2541
- 4.3.4 งานวิจัยหัวข้อ "ผู้ว่าซีอีโอกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจรัฐและสังคมไทย" โดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
- 4.3.5 งานวิจัยเรื่อง "รัฐไทยในกระแสโลกาภิวัตน์" ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยหัวข้อ"ยุทธศาสตร์ในการเผชิญผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ต่อสังคมไทย" โดยคณะรัฐศาสตร์

4.4 รางวัลทางวิชาการ

- 4.4.1 รางวัลชมเชยวิทยานิพนธ์ดีเด่นประจำปี 2546
ของสภาวิจัยแห่งชาติ
- 4.4.2 ทุนปริดี พนมยงค์ ประจำปี 2547
ของมูลนิธิ 50 ปี ธนาคารแห่งประเทศไทย

4.5 อื่น ๆ

- 4.5.1 ทุนแลกเปลี่ยน
  - ทุน Fullbright เพื่อสอนที่ Southeast Asia Program,
Cornell University มกราคม - พฤษภาคม 2544
- 4.5.2 บทความหนังสือ
  - บทความ Cultural and Power in Traditional
Siamese Government by Neil Anglehart
ใน Pacific Affairs 74 (Autumn 2001).
  - “หนังสือที่มากช่วยชีวิต” บทความ The Empire of Civil
Society ของ Justin Rosenberg ในวารสารสังคมศาสตร์,
ปีที่ 31 (มกราคม-มิถุนายน 2543).

ภาคผนวก

อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา 16 และมูลนิธิ 14 ตุลา

นับตั้งแต่เหตุการณ์เดือนตุลาคม 2516 สิ้นสุดลง ความยิ่งใหญ่ของเหตุการณ์ดังกล่าวได้ทำให้เกิดข้อเสนอว่าควรจะสร้างอนุสาวรีย์วีรชนเพื่อรำลึกถึงทั้งตัวเหตุการณ์และผู้ที่เสียชีวิตในครั้งนั้น โดยเฉพาะขบวนการนักศึกษาในสมัยนั้นเป็นแกนสำคัญในการผลักดันครั้งนี้

ในเบื้องต้น คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ ก็ขานรับกระแสเรียกร้อง ด้วยการมีมติเห็นชอบในเดือนธันวาคม 2517 ให้สร้างอนุสาวรีย์วีรชน 14 ตุลา ได้ และมอบให้ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐเป็นผู้ประสานงาน โดยในด้านการนั้น รัฐบาลก็เห็นพ้องกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศูนย์กลางนิสิตฯ หรือ ศนท.) ว่า เหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2516 เป็นเหตุการณ์บ้านเมือง ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งเป็น “เจ้าของ” ดังนั้น การสร้างอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา 16 จึงควรเป็นเรื่องของรัฐร่วมกับประชาชน และสถานที่ตั้งของอนุสรณ์สถานก็ควรจะเป็นบริเวณถนนราชดำเนินอันเป็นสถานที่เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516

ปี 2518: ศิลาฤกษ์แห่งอนุสาวรีย์วีรชน

ในปี 2518 อันเป็นช่วงของรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เริ่มมีการผลักดันในการสร้างอนุสาวรีย์อย่างจริงจังขึ้น โดยในเดือนกรกฎาคม ได้มีการประชุมระหว่างรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ, ปลัดทบวงฯ, ผู้แทนสำนักงานประมาณ และผู้แทนศูนย์นิสิตฯ ซึ่งเห็นพ้องต้องกันว่าควรให้ใช้สถานที่บริเวณสี่แยกคอกวัว อันเป็นบริเวณอาคารคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการ (กตป.) เก่า เป็นสถานที่ก่อสร้างอนุสาวรีย์ โดยศูนย์นิสิตฯ มีแนวคิดเพิ่มเติมว่า สิ่งก่อสร้างนี้ไม่ควรมีหน้าที่แค่ใช้รำลึกเหตุการณ์ในอดีตเท่านั้น แต่ควรจะเป็นอาคารอนุสรณ์สถานที่มิใช่ประโยชน์ใช้สอยด้วย

ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาเรื่องการสร้างอนุสาวรีย์วีรชน โดยจะก่อสร้างตามแบบของเทอดเกียรติ ศักดิ์คำดวง ที่ชนะเลิศจากการประกวดการออกแบบอนุสาวรีย์วีรชน (ซึ่งก็คือแบบของอนุสรณ์สถานในปัจจุบัน) ต่อมา ความหวังการสร้างอนุสาวรีย์เริ่มมีเค้าความเป็นจริงมากขึ้น เมื่อมีพิธีวางศิลาฤกษ์ในวันที่ 14 ตุลาคม 2518 ณ บริเวณที่ดินที่เคยเป็นอาคารคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเสด็จมาเป็นประธานในพิธี

ในปี 2519 แม้ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่าง “ซ้าย” กับ “ขวา” จะรุนแรงขึ้น แต่การผลักดันในการสร้างอนุสาวรีย์ยังคงมีอยู่ต่อไป โดยในเดือนเมษายน รัฐมนตรีกระทรวงการคลังในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เห็นชอบที่จะให้กรมธนารักษ์ขอซื้อที่ดินบริเวณสี่แยกคอกวัว (ที่วางศิลาฤกษ์ไปแล้วในปี 2518) จากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ แต่ในส่วนของ การก่อสร้างอนุสาวรีย์ เห็นว่าควรให้ประชาชนเป็นผู้ร่วมบริจาคค่าก่อสร้างด้วย โดยรัฐบาลจะรับภาระหากเงินที่บริจาคยังไม่เพียงพอ แต่ก่อนหน้าที่จะได้จัดการเรื่องราวให้เรียบร้อย ก็มีอันต้องเปลี่ยนรัฐบาลเป็นชุดของ ม.ร.ว. เสถียร ปราโมช

หลัง 6 ตุลา: อนุสาวรีย์ที่ยังไม่มีโอกาสได้สร้าง

เมื่อถึงเดือนมิถุนายน 2519 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังของรัฐบาล ม.ร.ว. เสถียร ปราโมช ประสงค์จะเร่งรัดโครงการ เห็นว่าไม่จำเป็นต้องรอให้ประชาชนบริจาคค่าก่อสร้าง พร้อมทั้งมีหนังสือขอซื้อที่ดินบริเวณสี่แยกคอกวัว จากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ แต่ยังมีทันได้รับคำตอบใดๆ ก็เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลา ขึ้นเสียก่อน รัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร จึงได้มีมติให้ยกเลิกโครงการก่อสร้าง และในปีถัดมา ก็ได้มีมติให้ยืมเงินที่ประชาชนบริจาคเพื่อ การก่อสร้างอนุสรณ์สถาน

แม้ว่าการรัฐประหารในปี 2520 จะทำให้สภาพการเมืองเปิดกว้างยิ่งขึ้นเมื่อเทียบกับยุคก่อนหน้า แต่โครงการสร้างอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา 16 ก็ยังคงไม่ได้รับความสนใจแต่อย่างใด ในปี 2525 นักศึกษาได้เริ่มเรียกร้องถึงเรื่องดังกล่าวจากรัฐบาล พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ อีกครั้ง แม้จะยังไม่มีความคืบหน้าสักเท่าไร

เสียงเรียกร้องเหล่านี้ ยิ่งดังขึ้นอีกในช่วงต้นทศวรรษ 2530 อันเป็นช่วงรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เนื่องจากในเดือนมิถุนายน 2532 ได้มีข่าวว่ารัฐบาลจะคืนทรัพย์สินของจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นเหตุให้สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยออกมาคัดค้านถึงขั้นอดข้าวประท้วง จนรัฐบาลต้องล้มเลิกแนวคิดนั้นไป เหตุการณ์นี้ทำให้กรณี “14 ตุลา” ถูกกล่าวถึงอีกครั้ง และประเด็นเรื่องการสร้างอนุสรณ์สถานยิ่งเข้มข้นขึ้น ในวันที่ 20 ตุลาคม ปีเดียวกัน ได้มีการรวมตัวของนักศึกษา นักวิชาการ และตัวแทนองค์กรเอกชน ตั้งขึ้นเป็น “คณะกรรมการติดตามการสร้างอนุสรณ์สถานวีรชน 14 ตุลา” ขึ้น โดยมีศาสตราจารย์ระพี สาคริก เป็นประธาน และส่งตัวแทนเข้าพบนายกรัฐมนตรี หลังจากนั้น คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้คืนเงินบริจาคของประชาชนแก่ทบวงมหาวิทยาลัย เพื่อนำไปใช้ในการสร้างอนุสรณ์สถาน โดยปรึกษาประสานงานกับนิสิตนักศึกษาต่อไป

อย่างไรก็ดี การสร้างอนุสรณ์สถานก็ยังมีได้รุดหน้าไปมากเท่าที่คาดหวังไว้ เหตุผลสำคัญก็เพราะไม่สามารถขอเช่าที่ดินบริเวณสี่แยกคอกวัวจากสำนักงานทรัพย์สินฯ ได้ จึงพยายามแก้ไขด้วยการยกระดับของ “คณะกรรมการติดตามฯ” จากที่ตั้งกันเองให้เป็นการตั้งขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี โดยในขั้นแรก

ยังให้ศาสตราจารย์ระพี สาคริก เป็นประธานเช่นเดิม และต่อมาจึงให้รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยเป็นประธานกรรมการแทน เพื่อให้เป็นทางการมากขึ้น

กำเนิดมูลนิธิ 14 ตุลา

จากความล่าช้าในระบบราชการ ที่แม้การยกระดับ “คณะกรรมการติดตามฯ” ขึ้น ก็ยังมีอาจแก้ไขได้ ในปี 2533 จึงได้เริ่มมีแนวคิดในการแก้ปัญหาด้วยการจัดตั้งเป็นมูลนิธิ 14 ตุลา ขึ้น โดยให้มูลนิธิดังกล่าวมีหน้าที่เกี่ยวกับการก่อสร้างอนุสรณ์สถานและรับโอนเงินบริจาคจากประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มาดำเนินการ โดยได้ยื่นเรื่องขอจัดตั้งมูลนิธิฯ ในวันที่ 24 ตุลาคม 2533 และได้รับอนุญาตในวันที่ 14 ธันวาคม ปีเดียวกัน

แม้มูลนิธิ 14 ตุลา จะถือกำเนิดขึ้นเพื่อผลักดันเรื่องนี้โดยเฉพาะ แต่ปัญหาหลักคือเรื่องของ “สถานที่” ก็ยังคงค้างคาอยู่ โดยความพยายามขอเช่าที่ดินจากสำนักงานทรัพย์สินฯ ยังคงไม่ประสบผล เพราะสำนักงานทรัพย์สินฯ เสนอว่า ให้ทบวงมหาวิทยาลัยเจรจากับผู้เช่าเดิมก่อน ถ้าตกลงกันได้แล้ว สำนักงานทรัพย์สินฯ ก็ยินดีในการให้เช่าที่ดิน เนื่องจากยังเจรจากับผู้เช่าเดิมไม่ได้ ปัญหาจึงยังค้างคาอยู่

28 ปี แห่งการรอคอย

ในปี 2541 อันเป็นช่วงรำลึกครบรอบ 25 ปี 14 ตุลา โครงการสร้างอนุสรณ์สถานได้รุดหน้าขึ้นไปอีกขั้น จากการที่ธีรยุทธ บุญมี ประธานกรรมการจัดงาน 25 ปี 14 ตุลา และกรรมการบางคน เช่น ประสาร มฤคพิทักษ์ และฉิรพล นิยม ได้ติดต่อกับอานันท์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรี เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการติดต่อขอเช่าที่ดินบริเวณสี่แยกคอกวัวจากสำนักงานทรัพย์สินฯ ซึ่งก็ได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ทว่า นอกจากเรื่องของที่ดินแล้ว อุปสรรคสำคัญอีกประการหนึ่งคือการย้ายผู้ค้าสลากกินแบ่งรัฐบาลออกจากบริเวณที่จะใช้ก่อสร้าง ซึ่งก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย เช่น รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง พิเชษฐ พันธุ์วิชาติกุล ในฐานะประธานคณะกรรมการย้ายผู้ค้าสลากกินแบ่งฯ สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล รวมถึงความร่วมมือจากกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร พิชิตต รัตตกุล และเลขาธิการผู้ว่าฯ

สมคาค สืบตระกูล ตลอดจนบุคคลอื่นอีกหลายคน ทำให้การย้ายผู้ค้าสลากกินแบ่งออกจากพื้นที่ประสบความสำเร็จในช่วงเดือนตุลาคม 2542

การก่อสร้างอนุสรณ์สถานได้เริ่มเดินหน้าไปเรื่อยๆ โดยบริษัท แพลน คอนซัลแทนท์ จำกัด ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง อย่างไรก็ตามท่ามกลางเสียงสนับสนุนจากกลุ่มผู้ผลักดัน ก็มีเสียงคัดค้านดังขึ้นด้วยเหตุผลนานา เช่น

- เห็นว่าไม่ควรรื้อฟื้นเหตุการณ์ที่มีการฆ่าฟันกัน
- ไม่ควรสร้างสิ่งที่จะทำให้เกิดความบาดหมางกับทหาร
- ผู้เสียชีวิตหลายคนเป็นชาวบ้านธรรมดาที่มีได้เรียกร้องประชาธิปไตย ทำไม่ต้องยกย่องให้เป็นวีรชนด้วย
- ผู้ค้าสลากที่ต้องสูญเสียพื้นที่ค้าขายมองว่าเป็นกรณี “คนตายไล่คนเป็น” ฯลฯ

ห้วงเวลานี้จึงเป็นช่วงแห่งการตอบคำถามต่อสาธารณะ เพื่อสร้างความเข้าใจว่า อนุสรณ์สถานเป็นสัญลักษณ์ของเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่พึงรู้สำหรับอนุชน มิได้เน้นเรื่องการฆ่าฟันกัน และไม่ได้มุ่งสร้างความบาดหมาง แต่ต้องการให้เกิดบทเรียนทางประวัติศาสตร์อันเป็นมโนทัศน์สำคัญในการก้าวสู่ออนาคตอย่างระมัดระวังต่อไป

สำหรับผู้เสียชีวิตนั้น ไม่ว่าเขาจะเป็นนักเรียน นักศึกษา หรือชาวบ้านธรรมดาที่เพียงแค่ว่าเข้ามาดูเหตุการณ์ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า การเสียชีวิตของพวกเขา เป็นส่วนหนึ่งของความวิปโยคในเหตุการณ์ เรื่องราวของพวกเขาควรค่าแก่การระลึกถึง ไม่เพียงแต่จากญาติมิตรเท่านั้น แต่สำหรับบุคคลทั่วไปด้วย

ในที่สุด วันที่ 14 ตุลาคม 2544 หรือ 28 ปีหลังเหตุการณ์ อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา 16 ที่ใช้แบบที่ชนะเลิศจากการประกวดออกแบบเมื่อสี่สิบกว่าปีที่แล้ว ก็ได้สร้างสำเร็จและมีพิธีสมโภชขึ้น พร้อมทั้งมีพิธีทางศาสนาเพื่อรำลึกถึงผู้ล่วงลับ อนุสรณ์สถานที่ขบวนการนักศึกษาเคยผลักดันมาตั้งแต่ช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา ก็กลายเป็นความจริงขึ้นมา

หลักการและความหมายของอนุสรณ์สถาน

หากใครสักคนเดินเข้ามาจากสนามหลวง ผ่านหน้าโรงแรมรัตนโกสินทร์ อันเป็นจุดปะทะที่สำคัญจุดหนึ่งในเหตุการณ์ 14 ตุลา ค่อยๆ เดินผ่านหน้าสำนักงานของหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ จนถึงสี่แยกคอกวัว เมื่อข้ามถนนตะวันมา จะเห็นอาคารอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา 16 ที่แม้ปัจจุบันจะอยู่ในระหว่างปรับปรุงและย้ายสำนักงานไปที่ตึกด้านหลัง แต่เมื่อมองลอดเข้าไป ตัวสถาปัตยกรรมยังคงตั้งอย่างสง่างามอยู่ในสายตา

ก่อนที่จะมีการก่อสร้างอนุสรณ์สถานนี้ขึ้น ได้เริ่มพูดถึงหลักการและหน้าที่ของอนุสรณ์สถาน โดยคณะกรรมการอำนวยการสร้างอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา 16 ภายใต้สังกัดมูลนิธิ 14 ตุลา ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากกรุงเทพมหานคร ภาควิชา และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีศาสตราจารย์นายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว เป็นประธาน ได้มอบหมายให้ผู้อำนวยการประกวดแบบเดิมเป็นผู้พัฒนาแบบให้เหมาะกับยุคสมัย ด้วยแนวคิด 2 ประการ คือต้องเคารพความจริงของประวัติศาสตร์ และให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ ได้มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง

จากแนวคิดดังกล่าว สถาปนิกได้นำไปพัฒนาแบบอนุสรณ์สถานฯ ให้เป็นอนุสรณ์สถานที่เน้นความสงบนิ่ง โล่งกว้าง และเรียบง่าย เพื่อรำลึกและคารวะต่อวีรชน มีประติมากรรมรำลึกอยู่ใจกลาง (ภายหลังจึงเรียกว่า สถาปัตยกรรม) อาคารประกอบด้วยสวนหย่อม ลานกิจกรรมสำหรับการอภิปราย ฟังเพลง และการแสดงกลางแจ้ง มีส่วนที่เป็นห้องประชุม ห้องสมุด (ภายหลังเรียกว่า ห้องอ่านหนังสือ) และมีโครงการที่จะพัฒนาเป็นพิพิธภัณฑ์ต่อไปในอนาคต

สำหรับประติมากรรมรำลึกหรือสถาปัตยกรรมนั้น ประกอบด้วยฐานทรงสี่เหลี่ยมสูง 5 เมตร ช่วงกลางปลายสอบเข้ายาว 7 เมตร และยอดแหลมทรงสถาปติทองสูง 2 เมตร รวมความสูงทั้งสิ้น 14 เมตร ปลายแหลมของยอดสถาปติแสดงถึงจิตวิญญาณสูงส่งของมวลมนุษยชน ส่วนปลายยอดสถาปติมีรอยหยักคล้ายสร้างไม่เสร็จ เพื่อสื่อความหมายว่าการกิจการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยยังไม่สิ้นสุด ยอดปลายสถาปติทำด้วยวัสดุโปร่งแสงเพื่อให้เห็นแสงไฟที่ส่องออกมาจากภายในตัวสถาปติ แผงนัยถึงไฟแห่งประชาธิปไตยที่เป็นอมตะ

สำหรับฐานสถาปติทั้งสี่ด้านบุด้วยกระเบื้องดินเผาที่แข็งแกร่ง สลักรายชื่อวีรชน 14 ตุลา และรายล้อมด้วยแผ่นอิฐสลับกับทิวที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพ

ความเสียสละ เด็กและผู้หญิง กรรมกรและชาวนา นอกจากนั้นยังจัดทำแผ่นอิฐแกะลายจากแบบภาพถ่ายหรือภาพศิลปะจากการสร้างสรรค์ของศิลปิน เพื่อสื่อถึงการเติบโตขององคกรของสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย ซึ่งออกแบบและสร้างสรรค์โดยสุโรจนา เศรษฐบุตร

มูลนิธิ 14 ตุลา กับกิจกรรมเพื่อสังคม

มูลนิธิ 14 ตุลา มีพันธกิจในการสืบสานแนวคิดประชาธิปไตยและสืบทอดเจตนารมณ์ 14 ตุลา ด้วยการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ประชาธิปไตยและการเมืองภาคประชาชน ส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม ประสานงานองค์กรประชาธิปไตยทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงพัฒนาอนุสรณ์สถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ของมูลนิธิฯ ก็ได้อิงกับหลักการเหล่านี้ โดยผู้สนใจสามารถติดตามชมรายละเอียดและภาพกิจกรรมได้ในเว็บไซต์ : www.14tula.com หรือหากมีคำถามหรือข้อเสนอแนะใดๆ ติดต่อได้ที่ e-mail: oct14_f@hotmail.com

นอกจากนี้ มูลนิธิ 14 ตุลา ยังเตรียมแผนการรับบริจาคสิ่งของต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ อาทิเช่น หนังสือ ภาพถ่าย งานศิลปะ และบทกวีที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 14 ตุลา เพื่อจะเป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตต่อไป

